

Кыргыз
092p
T92

52

5

«بۇتۇن دۇنيا» نۇسخىسى، بىر كىتاب!

e/op. 5251

قاسم تىنستانوف

اوقۇۋ كېتەبى

(قرغز تىلىدە)

بىرىنچى باسقۇچ مائىتەبىر «اۋچۇن»

بىرىنچى كىتەب.

اورتو آزيا باسما سوز تارانۇۇ مەكەمەسى.

تاشكەن. 1924 جىل.

P. 5

Тийстанов.
ХРЕСТС
на каракиргиз тилинде

Тийметанов Касым.
0199 келетти: Биринчи басма
мектеп учун. - I-нче к.п.
- Ташкент, 1924, - 97 б.

C-5450.

«بۇتۇن دۇنيە ئۇن اەمگە كچىلەرى» بىر كىتەپ!

59089

قاسم تىنىستانوف

اوقۇۋ كىتەبى

C23787 I

(قرغز تىلىندە)

«برنچى باسقۇچ ماكتەپتەر» اۇچۇن

«بىرىنچى كىتەپ».

اورتو ازيا باسما «سوز تاراتۇۋ» مەكەمەسى.

تاشكەن. 1924 جىل.

۵.

28655
ГБ Киргизской ССР
1038
имени В. И. Ленина

я Образцовая Мусульманская
Типо-Литография

узлит 280
тираж 5000

1. آبل.

بۇل كىتەبىدە آبل دەگەن بالا تۇۇراسىندا كوپ ءسوز آيتىلغان. آبلدىن
آتاسىنىن آتى قويچۇمان. كەدەي ادام. ءاوز كۇچۇمەنەن ءاۋى - بۇل ووسۇن
آسىرايت قويچۇمان كىشى آقپىن جەبەگەن مومۇن كىشى.
آبلدىن ەنەسىنن آنى ايشا. ايشادا قىز ماتىدى جاقشى كوروتۇرغان ادام. ايشا
قويچۇمان مەنەن تەك قىز مات قىلات، تەك تابات.
آبلدىن جانا ءبىر قارنداشى بار. آتى سايرا. سايرا مەنەن آبل ماكتەبىدە
اوقۇشات. كەچكە ماكتەبىدىن اۋىكو كەلگەندە، آبل مەنەن سايرا بەكەر تۇر بايت.
چار چاپ جۇرگون آتا، ەنەسىنە قول قابىش تىگىزىشەت.

بالدار، سىلەردا آنا - ەنەشەر، آغايىن - تۇۇغانىكاردىن آتن جازب كەلگىلە.
آلار ەچە، جاشداردا؟ ەمىنە كەسب قىلىشات؟ سىلەر الارغا قول قابىش قىلىشا
سىكارى؟

2. آبلدىن مەكتەبكە بارغانى.

آبل اون جاشقا چەين ماكتەبىدىن ەشىگىن كورگون جوق. آتاسى مەنەن
قىز مات قىلب آبل ءاۋىدو ەلە ءجۇردۇ.
ەل اوروغۇن اورۇب بولغون كەزدە قويچۇماندىن آيلينا جانن جەردەن
ماكتەب اچلدى. ماكتەبكە ەل بالدارن بەرپ جاتدى. قويچۇمان آبلدى بەر-
مەك بولۇپ مۇغاللمغا ءسۇيلىوشدۇ. مۇغاللم آبلدى اوقۇتقۇق بولدى.
آبل ماكتەبىدەن قورقۇپ ايللادى "قوى بالام، ايللانا. اوقۇقۇق اوقۇباساڭ
مالدان جامان نادان بولۇپ قالاساڭ" دەپ آبلدى آتاسى سوورتىدۇ.
آبلدىن ماكتەبىدەن قورقۇپ جۇرگونۇنۇن سەبەبى بۇل ەلە:
ساباق بلبەگەن بالانى مولدو كوك چىبق مەنەن اۇرات" دەپ ءبىر كەزدە
آبل قارىلاردان اۇققان.

قويچۇمان آبلدى ماكتەبكە آلب باردى. آبل مۇغاللىمدى كورورۇمەنەن ادلە
قالتىراب كوزۇنو جاش آلب جىبەردى. مۇغاللىم آبلدى اەركەلەتب، ماڭداينان
سىلاب: «سەن قورقوبو بو بوگۇم، جاڭى مولدا بالانى اۇربايت. سەنى مەن
؁اوز بوگۇمدوى اەركەلەتب اوقۇتۇب آلام» دەدى.

آبل مۇغاللىمدىن جىلۇو ءسوزۇن اۇققاندىن كىيىن ءسۇيۇنۇب كەتتى. باشقا
تەڭتۇشتارى مەنەن بىرگە آبل ماكتەبكە قالدى.

آبل جازغا جەتكىزبەي آلبپەننى اوقۇب بولۇب قويدۇ. آلبپەدەن كىيىن
آبل باشقا كىتەبىدەرگە تۇشۇدۇ. آبل اوقۇنۇنۇن قىزىغىنا كردى. قارىنداشى
سايرانىدا ماكتەبكە آلب باردى. سايرا ماكتەبكە بارغان كورۇب باشقا آبلدىن
قزدارىدا اوقۇي باشتىدى.

مىنا، بۇل كۇندو آبلدا، سايرادا چوڭ مولسو بولۇب قالشى. قانداي
قات بولسودا چىغاراتۇغان بولۇشۇدۇ. بالدارىنن مولسو بولغونۇنا ءسۇيۇنۇب
قويچۇمان مەنەن ايشانن: «توبوسۇكوكو جەنكەندەي بولۇدۇ.

؁اوزۇغانا اوقۇباي، باشقانتۇغاندىن بىرگە اوقۇتقان اونوگولۇبۇبالانن ءايشى.

3. وائىتب قوتۇر بولۇشۇدۇ.

آبل سۇۇقتان قورقۇب تازا جۇۇنباستان ءجۇردۇ. ءبىر ءتۇنۇ آبلدىن اەتى
قىچشىدى. آبل قىچشقان جەرن تىرماي بەردى. تىرمانان ساينن آبلدىن اەتىنە
ءبۇدۇر جايلىب كەتتى. اەرتەسى آبل سالاسىنا چىغىب قالغان قوتۇردۇ كوردۇ.
آبل قوتۇرۇن اەچبىر كىشىكە ايتقان جوق. قىچشقان ساينن تىرمايىدا ءجۇردۇ.
ايشون اەتب ءجۇرۇب آبل چوڭ قوتۇرغا چولۇقدۇ.

سايرا قوتۇردۇن جۇغانن بىلگەن جوق. آبل مەنەن بىرگە تاماق جەپ، ءبىر
سۇۇلۇققا قولۇن ءسۇرتۇب ءجۇردۇ. قوتۇردۇن جۇغۇش اەكەنن سايرا اەمەس،
آتا- اەنەسىدا بىلىشكەن جوق.

مىنا، بىر كۇن سايرانن اەتىدا قىچشىدى. سايرا قوتۇر بولغونۇن بىلبەي
تىرماي ءجۇردۇ. سايرانن قوتۇرۇدا آبلدىن قوتۇرۇنداي بولۇب ابدان ايرىباب
كەتتى.

4. قوتۇردان قانتب قۇتۇلشۇ؟

بۇ كۈنۈ ئابل مەنەن سايرانن قوتۇرۇن مۇغاللىم كورۇپ قالدى. مۇغاللىم ئابل مەنەن سايرانن قوتۇرۇن بالدارغا كورسوتۇپ ايتدى:
قوتۇر دەگەن جۇغزىشۇۇ اوورۇ بولوت بالدار. قوتۇرۇ بار ادام مەنەن جاناشباغىلا. بۇلار قارداغان قاغاز، قالم، كىتەبىدى سىلەر قارما باغلا. بۇلار مەنەن بىرگە اوينو بوغۇلا.»

كوب تەگتۇشدارىنن ايچىندە ئابل مەنەن سايرا ايزا بولۇپ قالشىدى. مۇغاللىمدىن ايتقانى بوينۇچا بالدار بۇلار مەنەن اوينو بوى تۇغان بولۇشۇ.
بۇر از كۈندون كىيىن مۇغاللىم قالدان قوتۇرۇن دارىس-ن االس كەلدى. دارىنى سايرا مەنەن ابلغا بەرپ ايتدى:

بۇل دارىنى جىلۇۇ جەردە جىلاشچاناب سۇرتۇنگۇلو. مىندان كىيىن اەتىگەرگە كر جۇغۇز باغىلا. قوتۇر ادام مەنەن جاناشباغىلا.
ابل مەنەن سايرا مىندان كىيىن اەتدەرىنە كر جۇغۇزۇشقان جوق.
قوتۇر ادام مەنەن جاناشباىدى.

ماقال: تازا دەندە - تازا جان.

بىالا مەنەن چمچق.

بۇر قووز چمچق قانات قاغىب
اۇچۇپ كەلدى زپ، زپ - زپ.
اير ايردادى كۇۇگو سالب:
"چرلت، چرلت، چرت - چرت - چرت"
بالا:

بۇتكون بوىۇك تىب - تىرماقدى،
مەمىرەتەت كۇولورۇك.
اۇنۇك مۇكۇۇ قل قىياقتاى،
ايردى قايدان اۇيروندۇك؟
چمچق:

چاش چاغىدا چن تىرىشپ،
اەمگە كتەنبەى عۇر بودۇم.

ءاۋمۇت ۋە ئۈزبۈي كۈب ۋە ئايرىشېب،
زەيرەكتىكەن ۋە ئۈيروندۇم.

بالا:

قانانكىن كۈركۈنەتكەن -

تاڭ قالاردىق تاتناقاي.

بۇل سۇلۇۋلۇق قايدان بۇتكۈن؟

تاڭدايلاشقان سايماداي.

چەچق:

ۋە بالت جەردى ۋە بىر باسبادم،

اەنئىمەكر جۇغۇزۇب.

دۇندو ۋە ئۈچ رەت تازالاندىم،

تۇنۇق سۇۋغا قۇبۇنۇب.

بالا:

سۇلۇۋلۇقدۇ، زەيرەكتىكىدى

مەن دا ۋە ئۈيرونۇب آلاين.

جول - حوبوسۇن آيتىب بەرچى،

قايدان ۋە ايزدەب تاباين؟

چەچق:

ۋە ايشىدىن بارى تىرشتىقدا،

بوش ۋە جۇرېو سولڭ قۇرتەككە.

زىرەكتىكدا، سۇلۇۋلۇقدا

ماكتەب، ماکتەب، ماكتەبە!

مۇغانلىمگە: ۋە ئۈچ بالانى اورتوغو چىغارىب: ۋە بىرن جازۇۋۇچۇ، ۋە بىرن بالا، ۋە بىرن چەچق
قىلىپ آيتىدىرىلسن.

6. كەلتە.

كەلتە اورۇنۇنۇن ايچىندەگى ادك قىيىنى. كەلتە مەنەن اورۇغان ادامدىن چاندا عىيرى غانا ايىفات. كەلتە اورۇسۇبتەن جۇغات. اگەر كەلتەنن عىيتى تازا كىشىگە جابشسا، انى دا اورۇتات.

ابل مەنەن برگە او قۇى تۇرغان قابل دەگەن بالا باراھلە. قابل كەدەيدىن بالاسى بولۇۇ چۇ. قابل ارۇاقت كىردەپ بتتەپ جۇروتۇرغان. عىر كۇن قابل كەلتە مەنەن اورۇپ ماكتەبكە كەلە الباى قالدى. ماكتەبەگى بالدار قابلدىن كوگۇلۇن سۇراماق بولۇپ بارشدى. قابلدىن اھتى ايسب، اورۇسۇ اېران كۇچوب اتقان كەزى اھەن. قابل بارغان جولدوشتورۇن جاقشېلاب تانىنى الغان جوق. اون بەش كۇندون كىيىن بەچەرا قابل قازا بولدى. بالدار جىنالب بارب تەكۇشۇن قويۇپ كەلشدى. قابلدىن كوگۇلۇن سۇراب بارغان تەكۇشتارىنن كەلتە مەنەن اووۇپ ايققاندارى دا بولدى. كەلتە مەنەن اورۇغان ادامغا جۇلوو كەرەك اھەس.

7. ماكتەبە بالدار عتارتىبى.

ابل او قۇغان ماكتەبە عتارتب جوق اھلە: ساباق ماللندا بالدار تارسىلدا تىب اوينوى بەرۇۇ چۇ. بالدار عىيرن عىيرنى جامان سوز مەنەن سوگۇشۇدودن دا قايتۇۇ چۇ اھەس.

بالدار، ماكتەبكە عتارتبى اوزۇ گورتۇزوكۇلو اھى، دەب عىر كۇنۇ مۇغاللم ايتدى.

بالدار تارتب تۇزموك بولۇشۇب اوز ارا جىيىن قىلشدى. جىيىندى اىب بارۇۇ اۇچۇن جىيىن باشتق قىلب اىلدى سايلاشدى. ابل سوز سۇيلىوى تۇرغان بالدارغا كەز، ك مەنەن سوز بەرپ تۇردۇ. بالداردىن بىر قاتارى سۇيلىوب اوتكون سوگۇ ابل قول كوتورگو سالدى. قول كوتورگون جاق كوبچۇلۇك بولغون سوگۇ منداى توقتوم چقدى:

«كمدەكم ساباق ۇاقتندا چۇۇلاب تىنچتقدى كەترسە، جامان سوز مەنەن بىرونۇ عىيرو سوكسو، اوشو بالانى جاقشى جولدوشۇبۇز دەب ساناباىلىق، ال بالا مەنەن برگە اوينوبويلىق.» بۇل توقتومدون كىيىن ماكتەبە او قۇۇ جاقشى عجۇردۇ. ماكتەب عتارتىبىن بالدار اوزۇغانا عتۇزوى آلات.

8. قالپىچى

آبل اوقۇغان ماكتەبىدە جاپاي دەگەن بالا بار اەلە. جاپاي ساباغىنا جاقشىلاب كوكۇل قويۇۋچۇ اەمەس اەلە. ەبر كۇنۇ جاپاي اوقۇش دان زەركىدى. اوقۇب جاتقان تەكتۇش دارن آلداب ەبر جەلكترەين دەب اويلودۇ. «ماكتەبىن قويۇنا قارشىقر ەتتىدى! دەب جاپاي بالدارغا قىيىقىرىب كىرىب كەلدى: بالدار ۇر بوب قويدۇ قاراي ەجونودۇ. قويدۇ قارشىقرىن جىتى دا جوق اەكەن. جاپاي «قالپ ايتىم، قالپاغىدى جالپايتىم» دەب كۇلدۇ.

باشقا ەبر كۇنۇ ماكتەبىن قويۇنا چىنداب قارشىقر ەتتىدى. قارشىقرىن قويغۇ تىيگەن جاپاي كوردۇ. «قويغۇ قارشىقر ەتتىدى» دەب «جاپاي تەكتۇشتارىنا ايتىدى. «قالپ ايتاسىڭ قالپىچى» دەب بالدار ايشەنگەن جوق. قويدۇ قارشىقر تويغونۇنچا جەب كەتتە بەردى.

مىندان كىيىن بالدار «قالپىچى» دەب اتادى. جاپايدىن سوزۇنۇ بالدار ايشەنگەندى قويدۇ. اەل جىنالغان جەردە دا بالدار جاپايدىن اتىنان ايتباي «قالپىچى» دەب چاقىرا تۇرغان بولۇش دۇ. جاپايدىن ارى كەلب اىيلادى. ەبر كۇنۇ آبل جاپايغا ايتىدى. «سەن تەكتۇشتار كىن آلدىنا ەتۇش. مىندان كىيىن اەچ كەدى آلداب قالپ ايتبا. سەنى بالدار قالپىچى اتاباسن» جاپاي آبلدىن سوزۇن مەقۇل كوردۇ. تەكتۇش دارىن جىمىنالب تۇرغان كەزىدە جاپاي كەچىرم سۇرادى:

تەكتۇشتار، مەنن ايبىمدى كەچرگىلە. مىندان كىيىن مەن قالپ ايتقاندى قويويۇن، دەب سۇيىلوب كەلە جاتىب جاشىب اىيىلاب جىبەردى. كەچىك، كەچىك، دەب بالدار قىيىقىردى. جاپاي تەكتۇش دارىنن بارى مەنەن قول آلىشى.

مىندان كىيىن جاپاي قالپ ايتقان جوق. تەكتۇشتارى جاپايدىن «قالپىچى» دەگەن اتىن تاشتادى.

ماقال: ەبر جول قالپىك بىلىنسە، سوزگو آلغىسىز بولورسىڭ.

9. اۇۇرۇ.

شا كرتەر آراسىنان باكى اۇۇردالدى. باكىنى كم اۇۇداغانى بەلگىسىز بولدى. باكى اۇۇردالغانى مۇغاللمغا اۇغۇلدۇ. مۇغاللم ابىدان قاپا بولۇب بالدارغا ايتىدى:

.^,<Uu! ^JLSIA. ^Uifta. Jjjjf O^i^"^^ 0°. | -
jA-Zijli 3*hj3\$ Ji •£>|*r- ^ 33^3^" 3*3^ 'A•-'^j'*^ ^ Jj>

.J^AJA? jjf -jb ^ju.

10

,JJ ibj* 4<W 0^aj^ ajd..o tj>jj" Jj-iLI t^i'U! Jj^*u

J2~*s^S (^lui-.^ j.«Jl»- ^ji^ k>. • j3^y^3- * y~b\~b*~^ <-f~J^J->\
.^uSls>- (^dij-^ (jL-iJi lwiXslJ Jf .jlr^-wjJj-J'

بالدارى بۇل ۋەمىسالدى كورگوندون كىين اۋيالىشىدى. مىندان كىين مۇ-
رۇنقۇداى ايرلداشقانن قويۇب اينتىماق مەنەن تۇرا باشتاشدى.
ماقال: نردكتن كۇچۇ- بردكە.

11 . جەتم.

ابل تاڭ اەرتەڭ بالداردان مۇرۇن ماكتەبكە كەلدى. ماكتەبىن ۋىر بۇر-
چۇندا تومپويغون ۋىر جامان كەمەنتايغا اورولغون اەمە جاتتەر. ابل شەكتە-
نب كەمەنتايدى اچب قارادى. كەمەنتايغا اورولغون ۋىر ارق بالا جاتقان اە-
كەن. بالانن ۋۇستۇنو ۋۇبرۇب سالار كىيمى جوق. بالانن چاچى ۋاوسۇب
كەتكەن. ۋىت دەگەن اەمە كوزۇنون قۇيۇلات. شورۇۇ بالا قشتن اچۇۇلۇ
ايزغارينا چىداىباى زركلەيت.

- سەن قايدان جۇرگون بالاسڭ؟ دەدى ابل
- مەى جەتم.. آتا، اەنە جوق مەندە، اەكى كۇندون بەرى تاماق ايچبەدم-
باغاركورور تۇۇغانم جوق، دەب بالا قلچلدادى.
ابانن بالاغا بوورۇ اچىدى. ابلانن كوزۇنون جاش اغب كەتدى.
- ۋچۇر بالا ۋىزدن اۋىگو. سەنى ۋىرتۇۇغانداى قىلب باغب آلاين ۋچۇر
دەدى ابل.

ابل جەتم بالاغا تونۇن كىيگىزب ۋۇيۇنو الب قايتدى.
ابل جەتمەن اۋيۇنو الب بارى جىلۇۇ تاماق ايچىردى. اۋستۇندوگو
كىيمىنەن بالاغا چەبب بەرشدى ابل. بالا از كۇندون كىين بىتەن قۇتۇ-
لۇب، قاردى تويۇب تىكب كەتدى.
جەتم بالانى اەرچىتب ۋچۇرۇب ابل ۋوزۇنۇن ماكتەبىنە كرگزدى. جەتم
بالا بات اەلە قات تانب، كىتبە اوقۇۇغا جاراپ قالدى.

بالدار، ۋۇنيودو جەتمەن شورۇۇ ۋىر جان جوق. جەتم بالا اوقۇى
البايت. جەتمەن قاردى تويبويت. جەتمەن كىيمى جوق بولۇب بىتەب سۇ-
ۇقدان ۋۇشۇب، كەلتەدەن اوورۇب ۋولوت.
جەتمدى كورگون جەردە ماگداينان سىلاب اەركەسەتب، باغب - قاغۇۇ
كەرەك. آر ۋىر جاش جەتمدى آياب، ابلانن اۋلىگۇ الب بايقۇش جەتمدى
اوقۇتۇۇ كەرەك.

12. كىچىنە كەي اقلمان.

«بىر باي سايراغا قۇدا تۇشموكچۇ بولۇپ قويچۇمانغا سوز سالدى. قويچۇمان بولغون جوق باشقا اهل ازغىرې قويچۇماندى جولدون چىغار-دى. قويچۇمان مالغا قىزىغې قۇدالاشماقچى بولدى. ابل مەنەن ايشانن كۇچۇ كەلگەن جوق. ابل مەنەن ايشا قانچاق تىرشسادا قويچۇمان اهلدىن بۇزۇقۇ تىلېنە ادەر چىدى. آز كۇندو مال كەلمەك بولدى.»

«بىر كۇنۇ ابل اتاسىنا ايتدى: «اتا-اەكە، اتا-اەكە، مەنى جاقشى كورو-سۇڭ-بۇ، سايرانى جاقشى كوروسۇڭ بۇ؟» - اتاغا بالانن الالىغى جوق. اەكوكۇندۇ بىردەى كورومۇن بالام، دەدى اتاسى.»

- اۇشۇ سوزۇشكۇ اۇنۇتبا اتا-اەكە، دەب ابل جۇگۇرۇپ كەتدى. قۇ-دالار كەلەر كۇن ابل داغى اتاسىنا كەلې ايتدى: «اتا-اەكە، اتا-اەكە، مەنى ساتارېي اەلەڭ؟ بىر باي كوپ اقچاغا بالا ساتب الات اەكەن.»

- اچقا اولسومدا سەنى ساتباي قالاين بالام، بايدىن اقچاسى قۇرۇسۇن، دەب اتاسى ابلدىن بەتىنەن الوپىدۇ.

- مەنى ساتباغاندا سايرانى اەمەنە اۇچ-ۇن ساتقان اتاسكۇ؟ اتاغا بالانن الالىغى جوق دەبەدكېبى - اەلە اتا-اەكە، دەدى ابل.

قويچۇمان ايمان قىزارب كەتدى قىزن ساتۇۇ ايدان جاماق ااش اەكەنن تۇشۇندۇ. اشتهين دەب جاتقان ايشىنن قاتا اەكەنن ابلدى. مال ايداب كەلگەن قۇدالاردى باقانداب قۇۇب جىبەردى.

ماقال: اسل تاشدان چىغات، اقل جاشدان چىغات.

13. سونۇت اۇى،

بالدار، بىر سونۇن اۇى بار، انى كورگونۇگور بارېي؟ آل اۇى اەڭ سونۇن اۇى: آل اۇىدۇن تەگرمەنى دە بار. تاماق بىشىراتۇرغان اش قاناسى دا بار. اۇىدۇن اىچى اىمەك-چىمەك جول. قزما تەكەرلەر بۇل جول مەنەن اۇىدۇن باردق بۇرچۇنا تاماق تاشب جەتگىزب تۇرات. بۇل اۇىدۇن اىچن باشقارب تۇراتۇرغان اەسى بار.

آل كۇندۇر-تۇندۇر اۇقتابايت. تق، تق جۇرۇب بار قزما تەكەردن بارن جۇمشاب تۇرات.

بۇل ۋاقت كىرىپ، چىيىپ تۇرات.
بۇل سونۇن ۋاقتىدا ھەقىقەتتە بار. كۈندۈز تۇندۇك جابۇس
آچىلىپ، تۇندۇك جابىلىپ تۇرات.

14. سونۇن ۋاقتىدا چەچۈسۇ.

ۋاقت - آدم

تەگمەن - تاش

آشقاننا - قارن

ۋاقتىدا - جۇرۇك

جولدىر - قان تامردارى

ھەقىقەتتە تۇندۇك - ھەقىقەتتە كوز

15. بۇل ھەقىقەتتە ۋاقتىدا چەچۈسۇ؟

اوز جاب - جالغز بزدەردە

قۇلاق ھەقىقەتتە - بۇل ھەقىقەتتە؟

بۇل ھەقىقەتتە ۋاقتىدا چەچۈسۇ:

انقۇق دا از ھەقىقەتتە.

اوز جاب - جالغز بزدەردە.

كوزدا ھەقىقەتتە - بۇل ھەقىقەتتە!

بۇل ھەقىقەتتە ۋاقتىدا چەچۈسۇ:

ابدان كوزدا تاق ھەقىقەتتە.

اوز جاب - جالغز بزدەردە.

قول دا ھەقىقەتتە - بۇل ھەقىقەتتە؟

اوزۇك اويلىپ تاب، بىلگن:

كوب اشتە دا از چەچۈسۇ.

16. دەن ھەقىقەتتە تۇر اسندا تابشماقدار.

(1) كىچىنەكەى مەتەرم، جەر تۇبۇنىو جەتەرم.

(2) قىدىراتا تاش قويدۇم، قىزل اتدى بوش قويدۇم.

- 3 (اەكى جىيەت قوقتۇچا، ءوردو. بارب قوشۇلات .
 4 (ئىيى دەسەم تىيىمەيت، تىيىبە دەسەم تىيىمەت.
 5 (قارا توونۇن عتوبوسۇن قارا باسقانن ءبلدك بى؟
 قايتار بۇلاق قاشاتىدى سۇۇ باسقانن ءبلدك بى؟

17. آلبارستى.

آبل آر ۇاقت تاماقدى ايچەرى مەنەن اەلە جاتا كەتۇۇچۇ. تاماقدى سىگ-
 ىربەى جاتقاندىن قانداى زىيانى بار اەكەنن آبل ءيلۇۇچۇ اەمەس. جانا آبل
 جاتقاندا ار ۇاقت دۇمبالانن جاتۇۇچۇ.

ءبر كۇن آبل اەتكە چوڭ تويدۇ. اەتدى سىكىرىبەى آبل كۇندوگۇدوى
 اەلە دۇمبالانن جاتا كەتدى. ءبر اووقامدا آبلدى ءبر اەمە باسقانداى بولدى.
 سالماق اۇلامدان اۇلام كۇچويۇب اونۇرۇب آبلدىن دە من چىغارباى سالدى.
 آبل تىيىرادى، آتاسن چاقردى. ءبىراق آبلدىن اۇنۇدا چققان جوق.
 ءبر ازدان كيىن آبل اەس آلىدى. آتاسن چاقردى. بولغون ءايشدى
 آتاسىنا آيتدى.

آتاسى، بۇل باسقان آلبارستى، دەپ آبلدى قورقۇتدۇ. آبلدىن اۇرويۇ-
 اۇچدۇ. آبل آلبارستى بار دەگەنگە آبدان ايشە نىدى. مىندان كيىن آبلدى
 آلبارستى كۇنۇگو باساتۇرغان بولدى. آبل آبدان آزب، ءجۇدوب كەتدى.
 مۇغاللىم آبلدىن ءجۇدوب كەتكەنن كورۇب ءجۇردۇ. ءبر كۇنۇ: «آبل، سەن
 اورۇب ءجۇروسۇڭ بۇ؟» دەپ مۇغاللىم سۇرادى.

آبل ءسوز آيتا آلباى اەلە: «آلبارستى...» دەپ ايىلاب چىبەردى.
 - قوى ايىلابا، جولۇڭ بولغۇر: مىندان كيىن ايچكەن تاماگكىدى ءسىكىرىپ
 جاتب ءجۇر. جاتقاندا دۇمبالانبا. بويۇكا كر جۇغۇزبا. اۇشۇل آيتقاندى
 ايشتەسك، انان آلبارستىنن بارى، جوغۇن بىلەسك. دەدى مۇغاللىم.

آبل مۇغاللىمدىن آيتقانداى ءجۇردۇ. بويۇنا كر جۇغۇزغان جوق، ايچكەن
 تاماغن ءسىكىرمەينچە جاتباى. جاتقاندا مۇرۇنقۇداى دۇمبالانغاندا قويدۇ.
 مۇرۇنقۇ آلبارستى دەپ قورۇققان اەمە جوغولدى. آبلدىن كوگۇلۇ آبدان
 سەرگەك بولۇب كەتدى.

- آلبارستى جوغولدىبۇ؟ دەپ ءبر كۇنۇ مۇغاللىم سۇرادى.
 - جوغولدى..، دەپ آبل جلمايپ كۇلدى.

اوقۇباغان اەلدىڭ آيتقانىنا ايشەنبە. البارستى دەگەن عدونىودو جوق.
اوقۇغان ادامدىن البارستىغا ايشەنگەنى اۇيات كرددب عجب-ۇرسو، جەگەن
تاماقدى سكدربەى جاتسا جاتقاندا دۇمبالانبا آلسا، كىشىمن قىنى توقتولۇپ
قات، قان جاقشى عجبوربوسو كىشى تۇمچۇغۇب دەم آلا آلباى قالات. مندايدى
قاراڭغى اەل البارستى باستى دەيت.
آبل مىندان كىمىن البارستىغا ايشەنگەنن قويدۇ. البارستى بار دەگەن
بەكەر عسوز.

18. تالاغا تاي ءونۇبتۇر.

- تاي آلبەر آتا اەكە، دەپ آبل كوبدون بەرى آتاسىنا آيتب عجبۇرۇچۇ
ادەلە. آبلدىن عسوزۇنو آتاسى كوپ قۇلاق قويىوى عجبۇردۇ.
عبر كۇنو تاي عمىنب جۇرگون بالداردى كورۇب آبلدىن ءايچى قىزىدى.
تاي آلب بەر دەپ آتاسىنا آسىلا بەردى.
- ماقۇل بالام، جاز چىقسىن، سەن ماكتەبتەن بوشونغون كەزدە مەن تايكىدى
دايار قىلب قويويۇن. آغان چەين سەن جاقشىلاپ اوقۇى بەر، دەدى آتاسى.
جاز چىعب، آبل ماكتەبتەن بوشودۇ. «باياقى تايىدى اەمنە قلىڭ آتاكە؟»
دەپ آبل سۇراى كەتدى
- آل تايڭ دايار، تالاغا آيداى قويدۇم، چوگويۇب قالىدى، دەدى آتاسى.
تالاغا قايدان تاي ءاونسۇن. آتام مەنى آلداغان اەكەن دەپ آبل عجبۇردۇ.
عجبۇر بالام، تايكىدى سۇغارى، باغب كەلەلى، دەپ عبر كۇنو آتاسى آبلدى
اەر چىتب چقدى. آبل آڭ - تاڭ بولۇب عجبۇرۇب اوتۇردۇ.
- مينا بالام سەنن جورغو تايڭ، دەپ جاشمىدان اونبا جاتقان تارۇۇنو
كۇرسوتدۇ.

- بۇل تارۇۇغو، دەدى آبل.

- تارۇۇنو باقساق، كۇزۇندو تاي بولۇب قالات، دەدى آتاسى، آبل تايغا
ايشەنگەنن قويدۇ.

تارۇۇ آبدان قىين چقدى. كۇز بولغوندى تارۇۇنو آبل ءاوزۇ اوردۇ.
تارۇۇنو جىناب قرمانغا سالب باسدىرشدى. تارۇۇ قاب - قاب بولۇب تولۇب

قالدى بوزوچۇلار تارۇۋۇنۇن باسن آسمانغا چىعارب جىبەرشىدى. قويچۇمان
اەكى قاب تارۇۋۇسۇن ۋېر تورۇ جورغو تايغا ساتىدى.
- مينا بالام باياقى تالاغا ايداب قويغون تايڭ، دەدى آتاسى.
تالاغا تاي ۋاونورۇنو آبل اوشوندىو ايشەندى.
ماقال: دانڭ بولسو اوروشىدو، مالڭ سىيىناس قورووگو.

19. بوبوك تەرمەتكەندە.

آلدەى. آلدەى بوبوگۇم،
آچۇلانىبا، ايىلابا.
آرقا ۋسۇيوو جولوگۇم،
آبا مەشىدى غيىنابا!

اەنەم بايقۇش اەگندە
اەكى اەمچەكى زرقىراب؛
اەگن ۋئۇشبووس تەگنگە،
اەمگە كسىزگە جوق تاماق!

آلدەى، آلدەى بوبوكجان،
آچۇلانىبا قۇر ايىلاب
اەنەم كەلەر قىزماقتان
اەمچەگىنە ۋسۇت جىناب.

آچقالقتى اۇۇنتۇب،
آق ماماڭا تويۇرسۇڭ.
ايداي كۇلۇب، جۇلقۇنۇب،
آچۇلۇقتۇ قويۇرسۇڭ.

اەنەم اۇيگو كەلىگىچە
اەبگە سالب كەرەگن.

آق ماماسىن بەرگىچە
جوموق آيتب بەرەين.

آل، «جوموغۇم، جوموغۇم»
آق بوبوگۇم اۇغۇب تۇر!
«جورغو قارا تورپوغۇم»
جوموق باشى ئېيلىب تۇر!

قويچۇ، جوموق قۇرۇسۇن،
انى ئسۇيلىپ تۇربايلى.
جوموق چن بى، كم ئبلسن؟
«ئۇمۇن» ايرن اردايلى.

«جاشيباس جاش تىلەگى
آسل بولوت» دەگەن بار.
چنداب سۇراب تىلەيلى.
سوورون بوپۇم، قۇلاق سال!

سەن دا بۇرۇى كوتورسولڭ،
جاشك تولىپ، تورولۇپ؛
ماكتەب قاراي ئجونولسولڭ،
لوق جيلانداى تولغونۇپ.

جان چققانچا جالقباى،
ئايلىم جولۇن آگديساق،
آكقاب جاتقان چاباقتاي
اەل سۇسۇنۇن قاندرساق.

آى، جلدزداى تيزلگەن
آلس، چوگغو قول سوزسوق.

آزاب چە ككەن، اەزلىگەن
اەلىبىزگە قۇل بولسوق!...

آلدەى، آلدەى بوبوگۇم،
الدەى، الدەى قرغىيى اەك.
اۇقتاي قويچۇ اوبوگۇم،
«جارق اۇمۇت» «جاش تىلەك!».

20. 16 نچى نوومۇرداغى تابشماقداردن چەچۇۇسۇ.

- (1) كوز.
- (2) عتس مەنەن عتل
- (3) مۇرۇن
- (4) اەرن
- (5) آغارغان چاچ مەنەن كوزدۇن جاشى.

1. جومۇرق.

اىلىگەرى جوموق تورپوغۇن جوغوتۇب جىبەرب ايرداب عجۇرۇبتۇر،
كۇنگويدوگۇ بەدەنى
كۇبۇب جەگەن تورپوغۇم.
تەسكەيدەگى بەدەنى
تەرب جەگەن تورپوغۇم.
قىلوو، قىلوو تورپوغۇم.

آنجىياندىن آق قامش
آرالاغان تورپوغۇم.
آتقاسامان سالغاندا
ساغالاغان تورپوغۇم.
قىلوو، قىلوو تورپوغۇم.

الغا كەتسەڭ اۇۇرۇ بار،
آرتقا قالساڭ عبورۇ بار.
اقلاندىۇ تورپوغۇم
آراجرده تۇرۇب قال.

تويغو بارغان قاتندار،
توى تويلوبوى قايتىكار.
تويدو تورپوق كورنسو،
ماغان قايار آيتىكار.

سۇيۇنچۇسۇ بەش تەنگە.
سۇيروڭىدوگون قاتندار،
قالپ ايتساڭ جوق اچتەمە!

جوموق آبدان قاريغان كيشى اەكەن. ساقال مۇرۇتۇنان اوزۇ-مۇردۇ
كورۇنۇچۇ اەمەس اەكەن. جوموققو عبور كيشى كەزىگە قالب ايتىتر: "اوى
جوموق، سەنن اوزۇڭ كورۇنبويت، قانتب تاماق جەيساڭ" دەپ.
اۇيگو باربايسكىبى، آنان اوزۇمدۇن داينن بلبەيسكىبى، دەبتر جوموق.
اىگى كيشى جوموقتۇ اەرچىتب باغلاندى سويۇب بەربتر. جوموق اەتكە
قارالاب جاتقاندا تورپوغۇن قارشقر جەب كەتبتر. اوشوندىن كيىن جوموق
جوجوموق" اتالبت.

۱. | آدام تۇۋرالۇ.

۲. | ئىيلام - تۇگونبوس بايلىق.

بىر كىشىنىن اەكى بالاسى بولۇۇ. آتاسى اولۇۇ بالاسىن جاقشى كوردۇ. اەنچىنىن بارن اولۇۇ بالاسىنا بەرمەك بولۇۇ. اەنەسى اەكى بالاسىن تەك جاقشى كوردۇ. اەنچىنى اەكoonو تەك بولۇپ بەرمەك بولۇۇ. بايى قاتىنىنىن تىلىنە كونگون جوق قاتىنىن اۇردۇ. قاتىن تاياقدان قلاچپ، بىر قاراغايدىن عتۇبۇنو بارب ايىلاب اوتۇردۇ. جولون اوتۇپ بارا جاتقان جولووچۇ قاتىدى كوردۇ. «اەمنە اۇچۇن ايىلايسىز» دەپ سۇرادى.

قاتىن جاي - مانىسن آيتدى.

جولووچۇ آشكەمەگە تۇشۇنگون سوڭ قاتىغا آيتدى.

- سز بەكەر ايىلابباشىز. كىچۇ بالاڭزدى اوقۇۇغا جىبەرىڭىز. «ئىيلام - تۇگونبوس بايلىق» دەيت. اتانن اءوولوتۇ قولىن كىرنەى، بات اەلە جو- غولوت. قاتىن جولووچۇنۇن سوزۇن ماقۇل كوردۇ. بالاسىن ايراقى جەرگە اوقۇۇغا جىبەردى.

بالا كوب جل تىرىشىب اوقۇدۇ. تۇردۇ سونۇن اءونور اءۇپرونۇ. اءونورۇ ارقاسىندا باى بولۇۇ. اءاسى اءوولوتۇنوماسى بولۇپ اءجۇرۇب اءونوردون قۇرۇ قول قالدى. اءا دوولۇتۇ بات اەلە اءۇتدۇ اءدان جاردى بولۇۇ. اءىرى اينىسىنە جالىنب تاماق سۇراب كەلدى

ماقالدار: اەنگە بالانن الالىغى جوق. ئىيلام تۇگونبوس بايلىق.

3. آلدار كوسوو مەنەن شايتان.

آلدار كوسوو مەنەن شايتان آڭغا چىقىدى. آڭدان جولدورۇ بولۇپ ۋىر توووداق آتب آلىدى. توووداقدى كىم آلۇ ماسەلەسى بولدى. توووداقدى ۋىر - بىرىنە قىيشقان جوق. آقيرندا كىم اۇلۇ بولسۇ، توووداقدى اوشول آلىن دەشتى. اەكوو جاش سۇراشب جل سۇرۇشو باشتادى. - سەن اەچەدەسك، جىلك قاي جل؟ دەدى آلدار كوسوو. - جىلمدى بلبەيمىن، جەر قايماقتاب بۇتكوندو مەن جەتى جاشار بالا اەلەم، دەدى شايتان.

آلدار كوسوو شايتاندىن موينىزان قۇچاقتاب ايىلاب قويو بەردى. شايتان آڭ - تاڭ بولدى.

- سەن اەمنە اۇچۇن ايىلاب آتاسك آلدار كوسوو، دەب شايتان سۇرادى. - جەر قايماقتاباندا مەن جەتى جاشار بالام جوغولدى اەلە، اوشو بالاما سەنى اوقشوتۇب تۇرام. جوغولغون جالغىزم سەن بولۇپ جۇر بۇگۇن؟ دەب آلدار كوسوو كۇچوب ايىلاي باشتادى. شايتان آلدانقانن ۋىلدى.

- بارە كەلدە، ايراس آلدار كوسووا كەنسك. باغندم آلدار كوسولۇگۇگۇ. آل تووداقتى دەدى.

ملقال: آلدار كوسوو شايتاندى دا آلدابتىر.

4. كوموچ

- كەمپىرم. كەمپىرم، قارالا قاپدى قاغى، قارالا اۇيدۇن ماينان قالسا. ۋىر كو- موچ كوموچۇ، دەب اېشقا كەمپىرىنە آيتبىر. كەمپىر قامردى جۇرۇب ايچنە ماى سالىب قولومتوغو كومۇبتۇر.

اېشقا مەنەن كەمپىر اوتدۇن چەكەسندە بوورلورۇن اوتقو قاقتاشب، تر- مانىشب اولتۇرۇشۇبتۇر.

كوموچ بىشقان كەزدە اېشقا كەمپىرىنە آيتبىر: «كەمپىر، قولۇڭدۇ چايب كو- موچتۇ اچى، بىشسا جەيلى، دەب.

كەمپىر قولۇن جۇۇب، جۇب آردا كوموچ قولومتودون تورا قاچبىر.

بشقا كەمپىر قۇۋالاب جەتتەي قالىتەر كۈمۈچ قاچىپ بارا جاتىپ جلقىچىغا كەزىگىتەر. جلقىچى، جلقىچى، جەتسەڭ جە، جەتسەڭ قارا تاش جە» دەپتەر. جلقىچى قۇۋالاب جەتتەي قالىتەر. كۈمۈچ قاچىپ بارا جاتىپ قويچۇغا كەزىگىپ آيتىتەر: «قويچۇ، قويچۇ، جەت جە، جەتسەڭ تاش جە»

كۈمۈچ تۈلكۈگۈ كەزىگىپ دا: «جەتسەڭ جە، جەتسەڭ قارا تاش جە» دەگەن ئەكەن. تۈلكۈ «ئەمەن دەيسەڭ ئاچقن ئەلب آيتچى. قۇلاغم دۇلوى، ئۇغلبايت» دەپتەر. كۈمۈچ تۈلكۈگۈ چاقىنداپ كەلب آيتاين دەگەندە. ئەكەڭ چاب قارماي قالىتەر.

ماقال: تۈك اورۇنسوز قاققاندىن، تۈلكۈ بەرسىن سازاين.

5. داير مەنەن نابەك.

نابەك دەگەن آرايدىن چاقشى آتى بولدۇ. بۇل آتدىن آتاغى بۇتکۈل آراپ جۇرتۇنا جايلىدى. بۇل آتقا داير دەگەن بەدوو قۇمار بولدۇ. «بارلىق مۈلكىدۇ بەرەين، قوررووم مەنەن قويۇمدۇ آل، اوتۇ مەنەن جلقمىدى آل تۈومدۇن بارن آلدا آتكىدى بەر.» دەپ داير نابەكتىن آتن سۇراپ كەلدى. نابەك آتن بەربەدى.

آت دايردىن تۇشۇنون كەتتەدى. داير آتقا آبدان قۇسا بولدۇ، دايردىن قۇساسى قانباغاندىن كىيىن قۇۋلۇق اويلودۇ.

بىر كۈن داير بەتى - باشى بويوب، قاير چىيىن كىيىن كىيىپ جول بويۇنا چقىدى. بۇل جولدىن نابەك آتن اوينوقتوتۇپ اوتۇپ بارا جاندى ئەلە؛

- توقتو جولووچۇ، مەندەي آچ قايرچىنى آلا كەت. اۇچ كۈندون بەرى آچقامن. اوردۇمدان جىلا آلباى قالىم. جاردامكىدى تىيگىز دەدى. كەل اۇچقاش، مەنن اۇيۇما بارالى، دەدى نابەك.

- اوردۇمدان تۇرۇغا قۇۋات جوق، دەدى قايرچى.

نابەك آتدان ايرغىب تۇشۇدۇ. قايرچىنى كوتورۇپ اتغاسالدى. اتقامنگەن سولڭ قايرچى تەمىنب عجونوب بارىپ نابەككە قاراپ قىقردى:

- مەن داير من. آلب كەتەمن آتكىدى.

نابەكدىن آتتان ايرلغانىنا كوزۇ جەتتى. قۇۋغان جوق.

- توقتو، مەنن سوزۇمدۇ اۇق. آت ساغان بۇيۇرسون، سەن تىلەگىگە جەت. بىراق آتدى مەندەن قانتب آلبا الغانكىدى اەلگە آيتبا، دەدى نابەك.
- اەمنە، اۇچۇن آيتىڭ بۇل سوزدۇ؟ دەپ داير سۇرادى.
- آگەر سەن بۇل قۇۇلۇغۇڭدۇ اەلگە جايب جىبەرسەڭ، جامان بولوت آتايى چىن قايرچى سەن سىياقتۇۇ جول بويەندا اوتۇرۇپ آتچانغا جالنىسا، دايرداى آلامچى دەباەل جاردامن تىيىگىزبەس، اوشون - اەتب اەل آراسىنان تۇۇغاندىق كەتۇگۇ سەن سەبەبىكەر بولورسۇڭ، دەدى نابەك.
داير بۇل سوزگۇ جىبىدى دا آتتان عتۇشۇپ نابەكەن اوزۇنان، اوبۇب آتن بەردى. نابەك مەنەن داير اومۇردۇك دوس بولدۇ.

۶. جامان جولدوش.

اەكى جىگت توقوى آراسىنان اوتۇپ بارا جاتدى. قاپستان آيۇۇ چىغا قالب بۇلاردى قاچىرىپ قالدى. جىگتەن بىيرى آلبا ارتن قاراباى جولدو- شۇن تاشتان جىغاچقا چىغا قاجب بەكندى.
بىيرىنن قاچۇۇغا شايمانى كەلگەن جوق. اولگون اەمەدى سۇندۇيۇپ جىغلىدى دا قالدى.
آيۇۇ جىغلان جىگتكە كەلدى. جىگت دەمن اچنە تارتب قالدى. آيۇۇ قۇلاق، جالغن جىتاب - جىتاب اولگون اەمە اەكەن دەپ كەتب قالدى.
جىغاچ باشنداغى جولدوشۇ كەلب سۇرادى: «آيۇۇ ساغان اەمنە شىبىرداب كەتدى» دەپ.
- مىداى تار جەردە تاشتاپ كەتە تۇرغان جولدوش اورۇنبا، دەپ شىبىرداب كەتدى آيۇۇ، دەدى.
ماقال: جاماندىن جولدوش اورۇنساڭ، تار جەردە تاشتاپ كەتۇچۇ!

۷. دۇرۇستۇق مەنەن بۇرۇشتۇق.

الگەرى اەكى باى بولغون اەكەن. بىيرى دۇرۇس جۇرۇۇچۇ اەكەن دە بىيرى بۇرۇش جۇرۇۇچۇ اەكەن. اەل دۇرۇس جۇرگونۇن «دۇرۇسباى» دەپ، بۇرۇش جۇرگونۇن «بۇرۇشباى» دەپ آتاجۇۇ اەكەن. بۇرۇشباى ابا- دان باى اەكەن. دۇرۇسباى آندان جارديراق اەكەن. بىير جول بۇرۇشباى دۇرۇسبايغا آيتدى:
- دۇرۇسباى، دۇرۇسباى، دۇنيودو بۇرۇشتۇق مەنەن جان ساقتاغان آر- تق اەمەسبى؟

- جوق، آرتق اەمەس، دەيت دۇرۇسبى.

- قاراچى مەنن بايلىغم باردق دۇرۇستۇقدۇن بايلىغىنان اون اەسە آرتق. ^۶جۇر اەلدەن سۇراشالى: بۇرۇشتۇق مەنن ^۷جۇرۇش آرتق بى - اەكەن؟

آگەر سەن جەشمەڭ مەنن بايلىغمەنن بارن آل، آگەر مەن جەشمەم سەن ماغان بار بايلىغىڭدى بەر، دەپ بۇرۇشباي آيتات.

دۇرۇسبى ^۸بىر آز اويلونۇپ تۇرۇپ آيتدى:

- جوق، مۇن - اەتب مەن مەلدەشەيمەن. ^۹دۇنيوڭدۇن ماغان كەرەگى جوق.

جوققو مەلدەشەپ ^{۱۰}اوز ادونيومدۇ بەكەر جوغوتو تۇرغان دا جايم جوق.

اەلدەن سۇراي قالساق سەنىكەن جاقتارى ايراس. اندان كورو منداي ما -

دەش قىلالى: سەن آلى جاشىڭ، مەن دا قارىغانم جوق. ^{۱۱}بىر كەزدەردە اە -

كووبۇز جاڭگىلىشقانىزدى بىلىشەربىز. آگەر مەنن ^{۱۲}جۇرۇشۇم جاڭگىلىش بو -

لسو، مەن ساغان بارب قاتامدى آيتاين. سەنىكى جاڭگىلىش بولسو، ماغان كەلب آيت.

- جاراي، سەنن آيتقانكىداي اەلە بولسۇن. دەپ بۇرۇشباي كۇلدۇ.

II

كوب جىلدار ^{۱۳}اوتۇپ كەتدى. اەكى باي تەڭ ابشقا بولسۇ. ^{۱۴}بىر كۇنۇ بۇرۇشباي دۇرۇسبايغا كەلدى.

- كۇۇلۇ سۇڭ بۇ دۇرۇسبى؟ ^{۱۵}دۇنيونۇ كوبويتدۇڭ - بۇ؟ دەپ بۇرۇشباي سۇرادى.

- اەچ قانداي ادۇنيودا جىيىناغانم جوق ^{۱۶}بىراق قارنم توق، قاىغم جوق.

^{۱۷}اوزۇم قارىدم، قىزىماتدان قالىم. جاقشى - جاقشى اۇۇل كۇتىدۇم. مەنى اۇيگو اوتۇرتۇپ قويۇپ اۇۇلدارم بارقىماتدى قىلىشات. «سەن جاشارڭدى جاشادڭ، اەلگە ادۇنيودو كوب جاقشىلىق قىلدىڭ؛ سەن اەمى جىرغاب تىنچ اوتۇر. بىز سەنن اەلگە اشتهكەن جاقشىلىغىڭدى اقتايلى، سەنن جۇرگون دۇرۇستۇق جولۇشۇدۇ ^{۱۸}بىز اۇلگۇ قىلب آللى» دەشەت، دەپ دۇرۇسبى جو -

وب قايتاردى.

- مەنن بالدارمىدان قاير بولمىدۇ. مەن تابقان بايلىقى غانا جەشىدى بىلەت بالدارم، ^{۱۹}اوزۇمسۇ قاندا بايت، اۇرۇپ، سوغوت مەنى. قارىنى قاقشاتقان جامان اەمەسبى، دۇرۇستۇق كوزۇمەنن قاراساڭار بولبوى بۇ؟ دەيمەن بال -

دارما» سەن بۇرۇشتۇق مەنەن جۇرگونسۇڭ، مېتامدىق مەنەن مال تابقاننىڭ»
اوشونۇن ءاۋچۇن الالى سەندەن، سەن اەلگە قىلغان جابىرئىدى ءتولو دە -
شەت. مەن جاكىيلىش قىلغان اەكەنمەن. ءدۇنيودو دۇرۇستۇق جاقشى اەكەن،
دەب بۇرۇشباي ايىلاب جىبەردى.

8. كىچىنە باتر.

بزدەن ايرالقى، ايرالقى جەردە «ءۇرۇمچۇ» دەگەن قىتايىدىن ءبر شارى بار.
كىچىنە باتر اوشو ءۇرۇمچۇدون كىچىنە باتر اتانبا كەلگەن. كىچىنە باتردى
بلبەي تۇرغان ءبر جان جوق. كىچىنە باتردىن جوموغۇن ايتقاندا اەلدىن
بارى تاشقا قالات. جاشى اوندون اشباي جاتقاندا باتردىق قىلغاندىن كىيىن
اەل «كىچىنە باتر» دەب اتاغان. بولبوسو كىچىنە باتردىن چىن اتى مۇقاش
بولۇۇچۇ. اگەر سىلەر كىچىنە باتردىن جوموغۇن اۇققۇشار كەلسە، مەن
ايتىب بەرەين. بۇل مىنداي بولغون:

«اون آلتىنچى جىل» دەگەن جامان جىل بولغون. بۇل اون آلتىنچى جىلدى
قىرغىز اەلى تۇك اۇنۇتبايت. اون آلتىنچى جىل قىرغىزدىن اۇقتاسا، تۇرسادا اە -
سىنەن كەتتەيت. اون آلتىنچى جىلى قىرغىزدىن قانداي بولغونۇن ءاوزۇگوردا
اۇققان چىغارسىكار اۇزۇن ءتۇندو اۇقتاباي اون آلتىنچى جىلدى اتا-اەنەگەر
دالاي كەب قىلغاندىر. اون آلتىنچى جىلى اەل چاچىلىب اۇركىكون. اوشون ءاۋ -
چۇن اون آلتىنچى جىلدى «اۇركۇن جىلى» دەب اتاشات.

II

كەشەش اوكۇماتىنان مۇرۇن نىكالاى دەگەن قىيلىچىنان قان تامغان زۇلۇم
بادىشا بولغون. نىكالاى بايدى جاقشى مورۇب، كەدەيدى جامان كورگون.
نىكالاى كەدەي قىرغىزدىن كوز جاشىنا قاراباي جەرن، سۇسۇن، مالن تارتىب
آلب، ءاوزدورۇن تووغو آيداى جىبەرگەن. نىكالايدىن زۇلۇمدۇغۇنا چىداىباي
قىرغىز اۇرۇش قىلغان. نىكالايدىن سالداتىنا كۇچۇ جەتتەي قىتايغا قا -
راب قاچقان. اولگون قىرغىغا سانات جەتتەگەن. ادام قانى سۇۇداى اققان.

III

اەل قىتايغا قاراي قاچقاندا مۇقاش آلتى جاشدا اەلە. چولپون آنتۇۇ

مۇقاشىدىن قارىنداشى بار بولۇۋچۇ. اهل اورككونىدو چولپو ءتورتىنغانا جاشقا آرالك چققان.

مۇقاشىدىن اتاسى نيكالايدىن سالداتدارى مەنەن اۇرۇشقاندا اوققو اۇچقان، مۇقاش مەنەن چولپونىدۇ اەنەسى اهل مەنەن بر االب جونوگون. قىتاي جە - رينە بارغاندا قالماقتار قىزىدى نيكالايدان بەش بەتەر قاناپ - بۇتاب تالانغان. اوشوندى مۇقاش مەنەن چولپونىدۇ بر قالماق االب، سوودا گەر قىتايغا اەكوو - نۇ بەش سومغو ساتىپ چىبەرگەن. مۇقاشىدىن اەنەسىن داغى ءبر قالماق آلغان. بالدارىنان آجىراغاندان كىين، مۇقاشىدىن اەنەسى:

«مۇقاشم، چولپونۇم» دەپ تاماق ايچبەى كۇندۇر، ءتۇنۇ ايىلاب ءجۇرۇپ قالماق قولۇندا ءولۇپ كەتكەن.

۱۷

مۇقاش مەنەن چولپونىدۇ قىتايچا كىمىدىر، سوودا گەر اۇرۇمچۇگو قاراي االب ءجونولدى. اندا چولپون اەمەنى ءبلىسن. قولۇنا توقوچ قارماتىپ قوي - سو، جەب بارا بەردى. مۇقاش انا، اەنەسىن، جەرن ساناپ، قىتايىدىن كوزۇ جوق جەردە ايىلاب ءجۇردۇ. ءبىراق ايىن چولپونىغو ئورسوتكون جوق. جول ايرالق. اۇرۇمچۇگو جەتكىچە، مۇقاشداردا لاي اەلسز - سۇسۇز ءچولدىردون ءاوتىدۇ. مىنداي سۇسۇز ءچولدىو جالغز قاجىرغانا چىداى آلات اەكەن.

۷

مۇقاشدار تولۇق ءبر ايدان سوڭ اۇرۇمچۇگو جەتتىدى. اۇرۇمچۇ چوڭ شار اەكەن. تۇرغان قالقى جالال اەلە قىتاي. شاردىن ايچى اابدان ءبالت، اۋاسى جامان، اويرونبوگون كىشىنى اوورۇ قىلات اەكەن. جانا آل جەردە مىنداي قىمىز، ايران جوق. قىتايىدىن ايچكەنى قارا چاي مەنەن ءچوب-تۇورا غان، مۇرچۇ كوب جامان سورپو بولوت اەكەن.

مۇقاش مەنەن چولپون كوبكوچەين قىتايىدىن تاماىنا، تۇرمۇشۇنا، تىلىنە اۋيرونبوى ءجۇدوب ءجۇردۇ. ءبرجل - جارم جلدان كىين مۇقاش مەنەن چولپون قىتايچا سوزگو ءتۇشۇنۇشۇپ قالشىدى. مۇقاشداندا چولپون قىتايچا تلىگە اۋستا بولدى. چولپوندىن قىتايىدان ايرماسى از بۇلۇپ كەتتى.

مۇقاش ەلەن، جەرن كەڭ الاتوونۇ ساغىنىپ قىتاي كور بوگون جەردە
ايىلاب ءجۇردۇ. مۇقاش قاي ۇاقتىداردا، قىتايىدان ەن بولۇپ قالغاندا،
چولپونىغو قايدان كەلگەنن، جەرى. ەلى قايدا قالغانن آيتىپ ەسىنە سالۇدان
جالققان جوق.

VI

مۇقاش مەنەن چولپونىدۇن اۇرۇمچۇگو كەلگەندەرىنە ءتورت جەل تولدۇ.
ەكووتەڭ قىتايىدن ءتىلن سۇۇداى ءاۋىرونۇشىدۇ. بۇل ءتورت جەل ايچىندە
مۇقاش مەنەن چولپون كوپ قىزىمات قىلدى. مۇقاش قىتاي مەنەن بىرگە ءجۇرۇپ
سوودا قىلىشىدى. سوودا قىلىپ ءجۇرۇپ، مۇقاش ءاۋرۇ مچۇدوى بولغون
ەچەن قىتايىدن شارن كوردۇ. جامان، جاقشىغا كەزىگىپ مۇقاش ەدان بىشىب
قالدى. چولپون ءاۋىدو اوتۇرسادا قىتايىدن ءاۋى قىزىماتىن جالغزەلە ءوزۇ
اشتەپ ءجۇردۇ.

ەبر كۇنۇ مۇقاشقا تىيغىلۇۇ سۇز اۇغۇلدۇ. سەگز جاشار چولپونىدۇ
قىتاي بالاسىنا ەل بىر مەكچى بولدى. مۇنۇ بىلگەندەن كىيىن مۇقاش قايراتاندى.
چولپونىدۇ قىتايىدان ەل قاجىب قرغىز ايچىنە جەتكىرمەكچى بولدى. سىيرن
چولپونىغو آيتىدى. چولپون مۇقاشىدن اويۇن ءسۇيۇنۇچ مەنەن قارشى ەلدى.
ەكى جەتم سارايدىن ەلدىنا تىيغىلپ تۇرۇشۇپ قۇچا قىتاشىب ايىلاشىدى.

VII

قىتايىلار اۇقتاغان كەزدە مۇقاش تۇرۇپ ەل ەكى مەقتى قاجردى توقۇدۇ.
ەكى قاجردىن ءاۋستۇنو ەكى قۇرجۇن توقوچ سالىدى، چولپونىغو قاجىرلاردى
قارماتىب قويۇپ، مۇقاش اۋىگو كردى. ءاويدون قىتايىدن ەبىر بولوت
قىلىچن ەلدى. مۇقاش مەنەن چولپون آتتاب جولغو تارتىدى.

شاردان چىغا بەرەردە بۇلارغا كۇزوتۇۇچۇ جولۇقدۇ.

- سەن كىم؟ توقتو، دەپ قىيىقدى كۇزوتۇۇچۇ.

- مەن كىچىنە باتردەگەن مەن. دەدى مۇقاش.

- اوتكوز بويەمۇن سەنى، قايرا تارت، دەپ كۇزوتۇۇچۇ كۇچودۇ.

مۇقاش داروو قىلىچن سۇۇرۇپ ەل:

«قىتاي ۋىزىدىن اهل امەس»
تۇلۇب اوسكون جەر امەس؛
سەندەن قورقۇب تۇرغۇداي
كىچىنە باتركەم امەس» دەپ كۈزۈتۈۋچۈنۇ قاچىردى.
كۈزۈتۈۋچۈ جاشنىدى. مۇقاش مەنەن چولپون شاردان اۇزاب چىغىب
كەتتىدى.

XII

مۇقاش مۇرۇنقۇ كەلگەن جولۇن اهباق اۇنۇتۇب قالغان. جـولسۇز
اهلە ۋىزى ۋچولدىوردون ۋوتۇب كەلەبەردى.
مۇقاش سوودا گەرمەنەن بىرگە جۇرۇب مىنداي ۋچولدىون دالاين كورگون
سۇسۇز ۋچولدى اوسكە ۋلب، كۇن مۇرۇن اهلە مۇقاش چاناچقا سۇسۇ
قۇيۇب الغان.
بۇل ۋچولدىو جولووچۇلارغا ۋىزى چوڭ جىلان كەزكىدى. جىلاندىن
اۇزۇندۇغۇدا، تۇراسىدا اهلە باشقا. جىلان تىكەسىنان ۋتۇرۇب. اشقىرىب،
جولووچۇلاردى چاقماق بولدى.
- قايدا باراسىڭ؟ تارت اتكىن باشى، دەپ اشقىردى جىلان.
- اهلەمە بارام، توقتوبويىمۇن، دەدى مۇقاش.
- مەن قاچقىندى قىتاي چەگىنەن اوتكوز بويىمۇن جۇتامىن، دەپ جىلان
اۇمتۇلدى. مۇقاش داغى قىلىچىن سۇرۇب ۋلب:
«قىتاي ۋىزىدىن اهل امەس،
تۇلۇب اوسكون جەر امەس.
سەندەن قورقۇب تۇرغۇداي
كىچىنە باتركەم امەس»
دەپ جىلاندىن باشى كەسىپ تاشتادى.

XI

مۇقاش مەنەن چولپون قىيىن جەرلەردەن ۋوتىدۇ. دالاي آشدارغا اۇچۇرادى.
دالاي قىيىندىقاردى كورۇب ازقدارى تۇگونگون كەزدە بىر چوڭ سۇسۇغا
جەتتىدى.

بىر كۈن تىنققاندىن كىيىن اەلە قاچىلارنى زووغۇب ۋولۇپ قالدى. جولوو چۇلار
آزقسز ءجوو قالدى. بىىراق بۇلاردان باقتىنا كۈن جاز بولۇپ، قاز،
اوردوكدۇن جۇمۇرتقاسى بار كەز اەكەن. اەكى جەتم جۇمۇرتقامەنەن جان باغب
بىرتوب كۈن ءجۇرۇشۇ.

X

بىر كۈن قامش آراسىنان بۇلارغا جولبورس جولووقدۇ.
- قامشى نەگە آرالايىش روقساتسىز؟! دەپ آقردى جولبورس.
- قامش سەنىكى بولسو، اەرك مەنىكى، آرالادم، دەدى مۇقاش.
- سەندەى قاچاقدى قىتاي جەرىنەن اوتكوز بويىمۇن، دەپ جولبورس
جەرچاچىدى.

مۇقاش دارو قىلىچن سۇرۇپ آلب:

«قىتاي بىزدن اەل اەمەس.

تۇۇلۇپ اوسكون جەر اەمەس.

سەندەن قۇرقۇپ تۇرغۇداى

كىچىنە بااتركەم اەمەس!»

دەپ جولبورس نجونۇنا ارغب مندىدا: «بلىق اەتسەك باشكىدى كەسەمن»
دەدى مۇقاش.

- آيتقا نىكا كونويۇن، جان سووغا بااتر، دەپ جولبورس چوگولودۇ.

- اەمەسەن بىزدى جونۇشما مىنگىزىب اەلگە جەتكىز. آگەر تەرس قاچساك

مويۇشكۇ كەسەمن.

- ماقۇل تاقسر، ماقۇل . . . دەپ جولبورس جالندى.

مۇقاش مەنەن چولپون جولبورسقا اۇچقاشدى، جولبورس كۇندوب -

ءتۇندوب جۇگۇرۇپ اوتۇرۇپ، جەتمەردى آمان اەسەن اەسىنە جەتكىزدى.

IX

مۇقاش مەنەن چولپون تۇغاندارن تابدى. زۇلۇم نىكالايدان قۇتۇلۇپ
اەل جرغاپ قالغان اەكەن. اەل جىينالب مۇقاش مەنەن چولبوندىن كەلگەندىگىنە
توى جاسادى. آت چاپلدى. بالبان كۇروشۇ. اەل قۇۋاندى. اوشو تويدون
كىيىن مۇقاشدىن ءاوز آتى قالب «كىچىنە بااتر» آتاندى. بۇل كۇندو كىچىنە

بالتىردىن كىم اەكەنىنى جۇرتتۇن بارىنا ماللىم. كىچىنە بالتىردىن جوموغۇن
بىلەنگەن دا اەل جوق.

ماقال: اەل ساغىنباس اەر بولبوس، جەرساغىنباس ات بولبوس.

9. قايران اەل.

قىتايغا قاچىپ بارغاندا قرغىزداردىن ارداغانى:

قاتداى ءجۇروت قايران اەل.

جاقىنىنا قاراشباى،

جاتداى ءجۇروت قايران اەل.

مۇرۇنقىداى تىنچ االب،

جاتباى ءجۇروت قايران اەل.

ءتۇردۇۇ - تۇردۇۇ كوچوتتۇۇ،

شرداق ساتدى قايران اەل.

مال بازارغا پىشىرىپ،

شىيراق ساتدى قايران اەل.

اەسكىلەرن جا گرتىپ،

سرداپ ساتدى قايران اەل.

آقتاي ءچىيدى قىزلغا

چىرماپ ساتدى قايران اەل.

آيغىر، آت مەنەن آتان ءتوو،

آرق قلىدى قايران اەل.

اولگۇنۇنۇن تەرىسەن

چارق قلىدى قايران اەل.

قىتاي جۇرتتۇن دۇينوگو

قارق قلىدى قايران اەل.

آيغىر، آتقا اەكى سەەر

نارق قايران اەل.

جرغاپ جاتقان جاندارن

غارپ قلىدى قايران اەل.

جاردى بولۇپ تاماغىن

تابباى ءجۇروت قايران اەل.

تاياق آلسا قولۇنا،

اتداى ءجۇرۇت قايران اەل.

پوچتوومەنەن جىبەرگەن

|| قۇشتار .

1 . سوودا گەر قارغا ،

«بىر قارغا تارىقا قونۇپ قىيىقدى: «تابدىم . . . تابدىم . . .» دەپ . اەكنچى
«بىر قارغا مۇنۇن اۇنۇن اۇغۇب: «اوغۇداي . . . اوغۇداي» دەپ آداغى تارىقا
قونۇپ قالدى . اەكوو اورتوقتوشۇپ تارىدى جەپ جاتدى .
بۇلاردى كورۇپ ساغزغان دا اۇچۇپ كەلدى . «بىراق ساغزغان تارىقا
قونۇشدا قارغالاردان قورقدۇ . ساغزغان اوولاقتاب تۇرۇپ قارغان سۇرادى:
چاقا، چاقا، چاقا، چاقا، اەچەتەين قاداغى» دەپ .
قارغان «بىرى جەلكە ءجۇنۇن اۇرپۇيتۇپ بالسن آيتدى : «اوغرق تەين
اوغرق تەين» دەپ . ساغزغان اەتدىن باسناچىداغان جوق . «چاقا، چاقا، چاقا .
چاق . قىبات اەكەن اەتىكز» دەپ بەزىلدەپ اۇچۇپ كەتتى .

2 . سۇقتۇق .

قارشىقرا ابدان قارىدى . اوتكورتشەن ، كوپ كۇچدون آيرلدى . اەچ دەمە
تال جەى االبى سەندەلدى ، قارن آچدى . قارشىقرا ابرامە ايزدەگەن بولۇپ
جولغو چقىدى .
«بىر آز جۇرگوندون كىيىن قارشىقردان قايرات كەتتى . اوزوگۇقارارپ
جىغلدى . اوتكون قايراتتۇۇ كۇنۇن اەسكە االب قارشىقرا تەين بۇلتايتىب
چىغارپ قويۇپ ، داردايب جاتتى .
ساغزغان قارشىقردى كوردۇ . جەمەككە اوى قىياب اۇچۇپ كەلدى . ساغزغان
بردەن جەپ جىبەرشكە ساقىق قلىدى . قارشىقردن اولۇ - تەيرىسن ائىق
بىلەين دەپ تەگەرە تەسن ءچىيىن قلىدى دا اۇچۇپ كەتتى .
قارشىقرا اەسن جىيىدى . آيلاناسنداغى ءچىيىندى كوردۇ . ساغزغاندىن قۇلۇق

مەنەن چىيگەنن ۱۰ بەدى. قارشىقىدا قۇۋلۇق اويىلۇدۇ مۇرۇنقىسۇندى
دەردەيت جاتىدى دا قالدى.

۱۱ بىر اووقامدا ساغزغان اۇچۇب كەلدى. قارشىقىدىن مۇرۇنقىداى اەلە جاتقانن
كوردۇ. ۱۲ بىر آزغا باتا آلباى داغى ساقىق قىلىپ تۇردۇ. ۱۳ بىراق سۈگۈنو سىگگەن
سۇقتۇق بولغون جوق. قارشىقىدىن قىزارىپ تۇرغان ۱۴ تىلن كورۇپ توقتونو
آلباى. ۱۵ تىلدى كەلىپ چوقۇماقچى بولدى. ۱۶ آتەپ جاتقان قارشىقى شاپ اەتەپ
۱۷ اىلىپ آلدى.

ماقال: ساغزغان ساقىغىنان ۱۸ اولبوى، سۇقتۇغۇنان ۱۹ اولوت.

3 اىلبەسەندەر

جەر جۇزۇندوگۇ اەىلبەسەندەر اەكىگە ۲۰ بولۇنوت. قۇرۇ چۇلدار، سۇۇ
چۇلدار. سۇۇ چۇلغا جاتا تۇرغاندار: اوردوك، چۇروك، قاز، قۇۇداغى اوشو
سىياقتۇۇلار. قۇرۇ چۇلغا جاتا تۇرغاندار: تووداق، بەزبەلدەك، قاشقالداق،
اۇلار، قرغول، كەكىلك، ۲۱ ەچل، قارا بوورداغى باشقالار.
اىلبەسەندەردن ۲۲ بىرى سۇۇدا، ۲۳ بىرى قۇرۇدا اەمنە ۲۴ اۇچۇن جۇرگوندىگۇن
جوموق ۲۵ سۇىلويت.

۲۶ كۇنبودو سۇۇسوز ترچىلك بولبويت. سۇۇ جوق جەردە تاماق جوق. سۇۇ
بولبوسو تازالىقدا بولبويت. اوشون اۇچۇن سۇۇقۇ شدار ۲۷ اوزدورۇن باقتۇۇ
قوشبەدەپ اتلاشات.

قاي جەردە كويچۇلۇك بولسو، اوشو جەردە ترچىلك قىيىندايت. تاماق آزايات
تاماق آز جەردە چاتاق كوي بولوت، چاتاق تاشقاندا آر كىم كەزكەلگەنى مەنەن
چاتاقدا شابەربەيت. تاب - تابقا بولۇنۇپ پارتىيا قۇرۇشۇپ، انان تالاشات. جەكگەن
پارتىيا تىلەگەن تىلەگەن اورۇنداپ الات.

II

اىلگەرى اىلبەسەندىن بارىسى سۇۇدا تۇرغان اەكەن. كويچۇلۇك بولعوندىن
كىيىن تاماق آزايعان. اىلبەسەندەر اورتوسۇنان چاتاق چققاق. بۇتكول اىلبەسەن
اەكى تابقا بولۇنگون اەكەن. ۲۸ بىر تابى قۇۇنۇبلىشق شايلاغان. اەكەنچى تابدىن
باشتىغى تووداق بولغون. آل اەمى، كولگو تالاش...!
اىلبەسەندەر ادام سىياقتۇۇ قۇرال مەنەن اۇرۇشا آلبايت. اىلبەسەندەردە

اوتكۇر ترماقدا جوق. اوشوندۇقدان باشقاچا ۋېر رەت مەنەن تالاشدى. ۋېر
تۇرولۇدەشكەن.

اەكى جاقدان اەكى كۇلۇك چىغارب ات چاپاق بولۇشۇدۇ. كەمن كۇلۇگۇ
چقسا، اوشو جاق سۇغۇغا اەد بولسۇن دەشدى

قۇرۇ جاغىنان چۇروكدوى اۇچقۇلدۇ بايگەگە سالشدى. تووداق جاغىنان
قارا بوور چقدى. جولۇن ايرالقتىغى اۇچ كۇنچۇلۇك بولۇدۇ. اەكى جافتان
اەكى جىگت چىغب ات ايدادى.

ۋېر! دەگەن جەردە اەلە قارا بوور اوزدۇ. چۇروك قاراانسىز قالدى قارا
بوور اەكى كۇندۇك جولۇ جارىم كۇندو باسدى

چۇروكدون اوزومۇن دەدى. بۇيۇرسا بۇيۇرباسادا بايگەنى ۋوزۇم الامن
دەب اويلودۇ قارا بوور. چۇروك كەلگىچە ادس آلب الماق بولۇپ قۇمغا
جاتا قالدى ايسق قۇم قارا بووردۇن بوورۇن كۇيگۇزدۇ. قارا بوور تىرپىش
قالدى. چۇروك اوزۇب بارب بايگەنى ادى. قۇرۇ ۋوز پارتيياسن اەرچىتب
كەلب كولدۇ بىيلەب قالدى. "تووداي بولۇپ، تومپوكدوب، ۋوزۇم اۇچپاي نە
بولدۇم!" دەب تووداق اىيلادى. اۇلار اۇباتىمان توونۇن باشىنا چىغا قاچدى.
قرغوول اۇبالغانىنان قىزارب توقويغو كىرەقاچىتر. بوورۇ قۇمغا كۇيگوندون
كىين تووداقدن كۇلۇگۇن "قارا بوور" اتاشىتر.

4. ايتەلگى.

ايتەلگى قۇشداردن اەك قىينى. ايتەلگى تەبىسە، قانداى قۇش بولسۇن،
ۋولبوى قابايت. ايتەلگى، قۇشداردن اەك كۇچتۇۇ ۋسۇ دەگەن بۇركۇتدۇدا تەب
جىغۇۇغا جارائت.

بايسرقى زاماندا ايتەلگى بۇ كەزدەگىسىنەن دا تەبىكچ بولغون اەكەن.
كۇچۇ تاشب تۇرغان سولك ايتەلگى كوب جان مەنەن مەلدەشىتر. ايتەلگى مەل-
مەشدىن بارن آلۇچۇ اەكەن. ايتەلگى ايلگەرى تابقادا كىرۇۇچۇ اەمەس اەكەن.
آدام بالاسى مەنەن مەلدەشمەكچى بولۇپ ايتەلگى ۋدوتۇ اۇستاغا كەلدى.
ۋدوتۇنۇن تەگرمەنىن تاشن جارائەبمەك بولۇدۇ. ۋدوتۇ مەنەن ايتەلگى
مەلدەشدى. ايتەلگى تاشدى جارا تەبىسە، آدام بالاسى ايتەلگىگە قاتلباس بولۇدۇ.
آگەر جارا تەبەالباسا، ايتەلگى تابقا كىرپ، ادم بالاسىنا قزماق قىلماقچى بولۇدۇ.

عدووتۇ تەگرمەندى جۇرگۈزدۇ. ايتەلگى كوكولوب كەلب تاشدى تەبىدى. تاش قاق جارلدى. ايتەلگى ايلانبتاشدى قاراغىچا، عدووتۇ تاشدى اەب قىيب مۇرۇنقۇداى جۇرگۈزۇب جيبەردى. ايتەلگى داغى تەبىدى. تاش داغى قاق ايرلدى. ايتەلگى قايرلب قاراغىچا، عدووتۇ تاشدى جاماب داغى جۇرگۈزۇب جيبەردى. ايتەلگى مورويۇن الدردى اوکۈنۇب كوب ايبىلادى. اوشوندۇقدان ايتەلگىنن كوزۇقارارب قالبتر.

ايتەلگى تاشدى جارا تەبە آغاندىغىن عبلدى. بىراق عدوونۇتۇن آريينا آقيلى جدتكەن جوق. بىلمدى قارا كۇچ مەنەن جەگەمن دەب مەلد: شكەننە ايتەلگى اۇيالدى. اوشون اۇچۇن ادامدن بەتىنە تىكە قاراي آلباى توموغو كىيب قالبتر.

ماقال: قۇر بىياەككە ايشەنب، بىلمدۇ مەنەن مەلدەشە!

۵. كوك اۇيانن بۇر كۇتۇ.

(قالق اوزۇنان)

بىزدن توودا «كوك اۇيا» دەگەن اۇيا بار. بۇل اۇيانن جوموغۇ ايلگەرتەدەن مالم. اۇيا كوك زووقادا تۇرغان سوڭ «كوك اۇيا»، دەلىنب آتالغان. بۇل كوك اۇيادان جىليغا بۇر كۇت اىنۇۇچۇ. جىداغى آلتىغان بۇر-كۇت قىران چىغۇۇچۇ. كوك اۇيانن بۇر كۇتۇنون آلتىغاندا باى بولۇپ كەتۇۇچۇ.

بىر كۇنۇ كوك اۇيانن بۇر كۇتۇن آلتماقچى بولۇپ سارىباى دەگەن بۇر كۇتچۇ آتتاندى. بىر توب كىشى سارىباى مەنەن بىرگە باردى. اۇيانن آلتسى دا، اەنەسى دا جوق اەكەن. سارىباى بەلىنە آرقان بايلاپ آلب ءتۇ-شۇب كەتدى.

سارىباى اۇياغا جاشى جەتكەندە آسماندىن دۇر كۇرۇگون تابش اۇغۇلدۇ. بارىبىزدا قاراي قالدى. اەسى بۇر كۇت سارىبايدى قاراي شۇقشۇرۇلۇپ قالغان اەكەن. بىزدەر قىيىقىرىش تاش ايرغىتدى. بۇر كۇتدور قايقالاب، شاگشپ چىغىب كەتتى.

سارىباى اۇياغا جەتب بالا پاندى چىرلەتت قارماغان كەزدە بۇر كۇتدور-داغى قاچىرب سالا بەردى. جوغورۇدان تاش جادردى. بۇ جولدو بۇر كۇتدور تاشدان قورققون جوق. بىر بۇر كۇت سارىبايدى كەلب سەرىپدى. سارىباى

آرقانغا ترمىش جانى قالدى. اهل تارسىلدا تىب ملتق آتب جىيەرشىدى. بۇر-
كۈتدور ملتقدان چوچۇب جوغورۇلاب كەتتى.
اۋيادا جالغزغانا بالا پان بار اەكەن. ءبز انى اويىگو آلب قايتىدق. آيلغا
جەتگىچە بالا پاندىن اەنەسى شاكشىب ءبزدى قۇۋالاب كەلدى.

دىگەرچەن اەلە. توب كىشى آشگەمەلەشەب ءدوشىدو اوتۇردۇق بالا پاندىن
جەتەلب قالغان كەزى بولۇۇچۇ. سارىباي بالا پاندى اەشكىدىن آلدىنا بايىلاب
قويغون اەكەن، بالا پان تالپىنب، شاكشىب اوتۇردۇ اەلە. ءبر ۋاقتدا آسماندىن
دۇركۇرۇگون ءاۋن چقىدى. قاراساق؛ ءبر بۇركۇت بالا پاندى قاراي شۇقا-
شۇرۇلۇب قالبتىر. بۇركۇتدۇ كورورۇبۇز مەنەن اەلە بالا پاندىن اەنەسى اە-
كەنن تانىدىق. اەنەسن كورو سالب بالا پان دا تالپىنا باشتادى. بۇركۇت بالا-
پانن آلب كەتمەك بولۇب ءاۋستۇنو تىكە اەلە ءتۇشو قالدى. ءاۋيدون
سارىباي جۇگۇرۇب چىغىب آراكك آيرب آلدى.

بۇركۇت آيل ءاۋستۇندو شاكشىب آيلانب تۇردۇ اەلە. ءبر ۋاقتدا بۇر-
كۇت سارىبايدىن ءاۋيۇن كوزدوب اەلە قاچىرب قالدى. ءاۋى جاندىن اومور
تۇرغان اەكەن، بۇركۇت اوموردۇ ءايلب آلب ءجونولدى. اومور سارىبايدىن
جالغزغانا بالاسى بولۇۇچۇ. اوشوندى اومور جەتى جاشقا جاشقى غانا چققان.
ءبر توب كىشى بۇركۇتدۇن كەتكەن جاغن قاراپ چابدىق. ءبراق اومور-
دۇن داينىن تابا آلبادىق. ءتۇن كىرب قالدى. بزدەر قايرىلب كەلدىك.

كوبدون كىين اوموردۇن داينى آراكك چقىدى. اوموردۇ كوك اۋياغا آلب
بارب جەگەن اەكەن بۇركۇت. قويچۇلار كوك اۋيانن ءتۇبۇنون اوموردۇن
جەكك- جۇگۇن تاب كەلشىدى.

III

كۇزوندى سارىباي بۇركۇتۇن سالب ءجۇردۇ. بۇركۇت آبدان قىران
چققان. كوزۇنو كورۇنگون بۇرۇ، تۇلكۇنىۇ قويغون اەمەس. كەيدە
آرقار، قۇلجانى دا آلغان كۇندورۇ بولغون.
ءبر كۇنۇ سارىباي بۇركۇت جايلىۇغا چقىدى. ءبر توب كىشى سارىبايدى
اەەرچب چققىق. قارا ساي دا ءبر امالدۇۇ تۇلكۇ بار دەيت. اەچ ءبر بۇر-
كۇتچۇ آلدىرا آلبابتىر.

بۇگۈن بىز اوشو قارا سايغا بارالى، دەپ جۈلدۈ ساريباي كەپ قىلىپ كەلدى.

قارا سايغا جەتتىك. «آمالدۇ تۇلكۇ تەتىكى جىبتىدا» دەپ ساريباي بىر جىبت كورسوتتۇ. بىز جىبتىدىن توبوسۇنو چققاندا بىر قىزل تۇلكۇ اويۇنان قاچا جۈنۈلدۇ، ساريباي بۇركۇتۇن آغتىدى. بۇركۇتۇ كورو سالا اەلە، قاچپ بارا جاتقان تۇلكۇ چوچويۇب اوتۇرا قالدى. بۇركۇت بارب سەرپەردە، تۇلكۇ بۇركۇتۇن باشىنان اشا سەكىرىپ جۈنۈلدۇ، بۇركۇت جەرگە تىيىپ جاتپ قالدى.

بىر آزدان كىيىن بۇركۇت اەسن جىيىناب آلب داغى اۇچىدۇ. اۇزاب كەتكەن تۇلكۇ بۇركۇتۇ كورو سالا داغى كەرىپ تۇرا قالدى. تۇلكۇ سەكىرە بىرەردە بۇركۇت شاب آيلىپ آلب اسمانغا كوتورۇلۇپ كەتتى. بىزەر تا شوقاب قاراپ تۇردۇق.

آشفيچا بولبوى اەلە اسماندىن اەكى بۇركۇت پايدا بولدى. بۇركۇتدور ساريبايدىن بۇركۇتۇنو جابىشىدى. تۇلكۇ جەرگە تۇشۇپ كەتتى. اەكى بۇركۇت قولدوشۇپ ساريبايدىن بۇركۇتۇن آلب جۈنۈلدۇ. ساريباي چرغاسن سۇبروتۇب آرتىنان چابىدى. بۇركۇتۇن بىرى ساريبايغا قاراپ قاچىرىپ قالدى. ساريباي بالداغىن چەچپ الا قويۇپ، بۇركۇتۇ سەرپە بەرەردە چاب جقتى.

بىر آزدان كىيىن بۇركۇت چىيىلداپ جاتپ جان بەردى. اولگون بۇركۇت كوك اۇيانن اەنەسى اەكەنن تانىدىق.

بالدار، كوكو چەين بالاسن اۇنۇتباي جۈرۈتۇرغان بەلگى قۇشتاردا بولۇبۇ؟ مىندان باشقادا اۇققانىكار بارى؟

دۇنيودو بالاسن جاقشى كوربوگون بىر جان جوق. بالا اۇچۇن آتا - اەنە اورتكو تۇشوت. اوشون اەتكەن آتا - اەنەگە اەمنە قىلىپ بەرە سىكەر بالدار!؟

III اڭدار.

1. عبويدو چاغم.

آرستان اڭداردن اەڭ كۈچتۇۇسۇ. آرستانغا آلى جە تە تۇرغان عبىر اڭ جوق. اوشون اۇچۇن آرستاندى اڭداردن بادىشاسى دەب اتايت. عبىر كەزدە آرستانغا اوورۇ جابىشىدى. آرستاندىن كوڭۇلۇن سۇراپ اڭدىن بارى جىينالىپ جاتتى. بۇل اڭداردن ايچىندە تۇلكۇ بولغون جوق. قارشىقىر تۇلكۇنۇن «اۇستۇنون چاغم قىلماقچى بولدۇ.

- تاقسىر، عىزدىن كوڭۇلۇڭمۇزدۇ سۇراپ تۇلكۇ عبىردا كەلگەن جوق. تۇلكۇ عىزدىن «اولۇمۇڭمۇزدۇ تىلەپ عىرروت بى اەلەم؟» دەدى قارشىقىر. - آزر سەن بارىپ تاپ كەل، دەب آرستان جاردىق قىلدى. قارشىقىر تۇلكۇنۇ تاپتى. آرستانغا قاراي ايداپ عىرروت بولدى. تۇلكۇ قارشىقىردىن چاغم قىلغانى عىيلىپ، ايتاتۇرغان جووبىدۇ قامداي كەلدى.

- اقماقدى داروودارغا اس، دەب آرستان باقردى.

- بەش اوز سوزگو قونوق بەر تاقسىر، دەب تۇلكۇ سۇراندى آرستان عىرروت بەردى.

- مەن بەكەر حۇرگونۇم جوق اەلە تاقسىر، عىزدىن اوورۇ ئمۇزغا اەم تىلپىلار بى اەكەن دەب تامرچىلاردى قىيىرىپ عىرروتۇم، دەدى تۇلكۇ.

- اەم تاپدىڭبى؟. آرستان سۇرادى.

- تاپدىم تاقسىر، قارشىقىردى عىرروتۇلوى قۇيقىلاب بوورۇن جەسەڭز ائىغات اەكەنسز، دەدى.

- بول، قۇيقىلاغىلا قارشىقىردى، دەب، دارى كوزۇنون اۇچقان آرستان اوردۇنان تۇرا كەلدى، تۇلكۇ اوت جاغىپ، ايسۇ قارشىقىردى عىرروتۇلوى قۇيقىلاب جىيەردى.

ماقال: عبويدو چاغم بولو كوكو جەتەس.

2. بالبان تۈلكۈ.

آبشقا، كەمپەر ءاوز كۈندۈرۈن ءاوزدورۇ كورۇب ءجۈرۈشۈدۇ. آبشقا
ءبر تەكەسن ءمىنب الب اەچكىسن قايتاران. كەمپىرى ءاۋىدو ءاۋى ترچىلىگن
اشتەيت.

بالا بولدى. تالادان ءبر تۈلكۈ كەزىگب كۈنۈگۈ آبشقانن آزيغن تارتب
جەب كەتۈۈچۈ بولدى. آزيغىنان آجىراب شورۇدۇ آبشقا كۈنۈگۈ ءاۋىنو
آچقا كەلەتۇرغان بولدى. تۈلكۈدون قانتب قۇتۇلۇشۇ بلبەى، آبشقا آيرالڭ،
تالڭ بولدى.

مىنا، داغى بالا اۇچۇرادى. تالادان آبشقاغا ءدووكەزىگب «ءولتۇرومۇن»
دەدى. آبشقا قالتىراب كەتدى. اەمنەسى بولسودا اەمى ءاولدۇم غو دەب قاي-
راتتاندى.

- اەلڭ مۇرۇن كۇچ سىناشالق، آنان ءولتۇر مەنى، دەدى آبشقا.

- ماقۇل، قانتب كۇچ سىناشالى؟، دەدى ءدوو.

آبشقا آيتدى:

- جەر تەبىشەلى. كەم جەردن مەەسى مەنەن ايچەگى قاردن چىغارا تەبەسە،
اوشۇنۇبۇز كۇچتۇبۇز.

ءدوو ماقۇل كوردۇ. اەرتەسى جەر تەبىشەك بولۇب اە كوواۋا ۋادا قىلىشىدى.
آبشقا ءاۋىنو كەلب كەمپىرىنەن اقل سۇرادى. كەمپىرى اقل ءاۋىروتىدۇ:
«ءبر اەچكى سويغۇن دا مەەسى مەنەن ايچەگى، قارىنن بەلگىلۇۋ جەرگە كوم
دەدى. آبشقا كەمپىرىنن آيتانداى ايشتەدى.

II

بولجوشقون جەرگە آبشقا مەنەن ءدوو كەلشىدى.

- كەزەك سەنىكى ءدوو، جەردن مەەسن چىغارا تەب، دەدى آبشقا.

ءدوو جەردى تەبىدى. ءدوونۇن بۇتۇ تىزەسىنە چەين باتىدى. جەردەن مەە
چققان جوق. آبشقا دايندۇ جەردەگى اەچكىنن مەەسن چىغارا تەبىدى. ءدوو
قورقدۇ.

- اەمى جەردن ايچەگى قاردن چىغارءدوو، دەدى.

ءدوو كۇچۇن جىيىناب تۇرۇب جەردى تەبىدى.

ءدوونۇن بۇتۇ جوون ساينا چەين باتىدى. جەردەن اەچدەمە چققان جوق.
آبشقا بەلسگياۇۇ جەرگە كومگون اىچەگى، قارىدى چىغرا تەبىدى.
ءدوو قورقدۇ. قالتىرادى. قاچاتۇرغان بولدۇ.
- ءدووم قورقبو. سەنى مەن ءولتۇربويۇن. اەكووبۇز دوس بولولۇ.
سەن كەچكە قونوققو كەل بىزگە، دەدى آبشقا.

III

كەچدە ءدوو قونوققو كەلدى.
- تۇر كەمپىر، دووگو اەتىدى چاقشىلاب سال، دەدى.
كەمپىر قىكاراغىن قايراب:
- قايسى اەتدەردەن سالاين؟ دەپ اوردۇنان تۇرا كەلدى.
- باشتابقى ءدوونۇن باشىن سال،
اورتوگقۇ ءدوونۇن ءتوشۇن سال.
آل آز كەلسە، بۇل ءدوونۇن
قوڭ اەتىنەن اويۇب سال.
دەدى آبشقا.
ءدوو قورقدۇ، بۇلار سويغونۇ جۇرگون اەكەن دەپ قاچىب ءجونولدۇ.

VI

قاچىب كەلە جاتقان دووگو بالبان تۇلكۇ كەزكىدى. ءدوونۇن جاين سۇرادى.
ءدوو كورگون بىلگەندى آيتىدى.
- اوى ءدوو بولبىرى قال، ءجۇر آبشقانى مەن ءولتۇرۇب بەرەين دەدى.
- ءبىروونۇ ءولتۇربوى اەلە ءاوزم امان ءجۇرويۇن، آيتقانىكا كومە -
بويۇمۇن، دەدى ءدوو.
- قورقوتۇرغان بولسولشمەنن قۇيرۇغۇمدۇقارماپ ءجۇرۇب اوتسۇر، دەپ
تۇلكۇ دووگو قۇيرۇغۇن قارماتىب ءجونودۇ.
آبشقا تۇلكۇنۇن كەلە جاتقانن كوردۇدا اوتۇرداب باسدى. تۇلكۇ جاقىن
كەلگەندە آبشقا آيتىدى.
- تۇلكۇ، ءدوونۇ آسىيا كا بەرگەنى آلب كەلدىكى بى؟ ءدوونۇن جانى
اوزۇنا كەلدى. تۇلكۇ آلب آسىياسىنا بەرگەنى جۇرگون اەكەن دەپ،
تۇلكۇنۇ جەرگە كوتورۇب اۇرۇب قاچىدى.

آبشقا تۇلكۇنۇن تەرىسن سىيرب آلب، مۇرۇنقۇبالانن بارىنان قۇتۇلدۇ.
ماقال: كوب جويلوغون قۇتۇلكۇ قولعو ئۇشبوى قويۇۇچۇ امەس.

3 سوپۇلار

جولبورس. قارشقر، تۇلكۇ ءاچوو جىيلىش قلىدى. زۇلۇمۇق-بۇ
تاشتايلىق. بىرووگو جابر قىلۇۇنۇ قويولۇق. مەندان كىين سوپۇ بولولۇ،
دەپ باتالاشدى.

مەن زۇلۇموۇقدۇ ءاوزۇبۇزدون كوربويمۇن ءبزدن تۇرغان جەرىبىز جامان.
ءبىز امى باشقا جەرگە كەتەلى، دەپ جولبورس آيتدى.
ءاچ سوپۇ آق تىلەك مەنەن جولغو چقىدى. بۇلاردن جاقشى نىيەتدەرن
اۇققان سوڭ ءتووبۇلارمەنەن دوستوشۇب جولغو ءبر چقىدى.

II

جولوو چۇلار ءجۇرۇب اوتۇرۇب ءبرجەردە توقتوشىدۇ. بۇل جەردە
ءبر كۇن تىنقماق بولۇشىدۇ.

- بۇگۇن جىلۇۋات كەرەكەلە، دەپ جولبورس ءومولودۇ.

- اقلدى تابدم، ءتوونۇ سوپۇب جەيلى، دەدى تۇلكۇ.

- سوپۇلۇقدۇ اۇنۇتالىبى دوسۇبۇزغا قاستق قىلىب، دەپ جولبورس
مۇردۇن ءچۇيۇردۇ.

- جوق، قاستق قىلمايىز. ءتوونۇن ايرازىلىغن آلب سويسوق، بىزدە تابار
كۇنوو جوق، دەدى، تۇلكۇ.

- ايرازىلىغن آلب سويسوق اەچ كۇنوو جوق. اگەر آق تىلەككە باراجاتب
قاستق قىلساق ءبزدن مويۇندا كۇنوو كوب بولوتغو؟، دەپ قارشقر تۇلكۇزۇن
ءسوزۇن قوشىدودۇ.

اەكى دوسۇنۇن ءسوزۇنون جولبورس چققان جوق، تۇلكۇ ءتوونۇ
چاقىرب آلب آيتدى:

- دوستۇم، سەنى ءبىز سوپۇب جەى تۇرالى. جازدا ساغان ءاوزۇشكوى
بولغون ءبر جاقشى ءتووبەرەلى.

- سىلەردن ءسوزۇشكوردون قايدان چىغايىن، ءبىراق ماغان بوتولۇۇ ءتووبەرگىلە
جالغز اسىيا تووگومەن كونبويمۇن، دەدى ءتوو.

- بولۇ، بولۇ، سەن دوستۇغۇڭ ئۈچۈن ەربوتونۇ قىيىدۇ، دەپ
قارشىقۇر بۇتۇم قىلدى.

توونۇ سويۇشىدۇ، تەرىسنى سىيرىشىدۇ، توونۇن ئىچىن جارشىدى.
قارنىدى توكموك بولۇپ، جولبورس ايراق كوتورۇپ ەجونودۇ.
جولبورس قارنىن توگۇپ جۇرگۈندۈ تۈلكۇ قارشىقۇرغا شىبىردادى
"بويروك مايدى جەپ قويولۇ" دەپ،

- جولبورس ئىيلب قالسا، قۇرۇتاتغۇ، دەپ قارشىقۇر قىچقادى.
- جولبورس ئىيلب سۇراسا، سەن مەنى اەلە قاراپ قال. جولبورس قو
جوبىدۇ مەن بەرەين، دەدى تۈلكۇ.

قارشىقۇر ماقۇل كوردۇ. بويروك مايدى اەكوجەپ قويدۇ.
جولبورس كەلب "بويروك ماى قانا؟" دەپ سۇراغاندا قارشىقۇر ماشداشېب
الغان بويۇنچا تۈلكۇنۇ قاراپ قالدى.
- مايدى جەپ قويۇپ مەنى اەمنە قارايسىڭ زۇلۇم؟! دەپ تۈلكۇ
باقردى.

جولبورس قارشىقۇردى قۇۇپ، ەجونولدى.

III

قارشىقۇر مەنەن جولبورس قۇوالاشېب جۇرگۈندۈ تۈلكۇ اەتدىن بارن
بىر ايىنگە تىغې قويۇپ اوتۇردۇ. بىر اووقامدا قارا تەرگە تۇشۇپ جولبورس
كەلدى.

- سىلەر مەنەن جولدوش بولۇپ اق تىلەككە چىققان مەن اقماق، دەپ
تۈلكۇ ايىلاى باشتادى.

- اەت قانا؟ دەدى جولبورس.

- اەمىتەن مۇن - اەت بۇرۇشۇپ ەجۇروسۇگور جازدامەنن اسىيامدى
بەربەيت اەكەنسىكەردەپ تۈوكەتې قالدى، دەدى.

بالدار، بۇل مەيسالدار كىشىگەلاىق كەلەبى؟ سوپۇسۇنۇپ جۇرگۈن قۇۇ
كىشىلەردى كورگۈنۇگور باربى؟ تۈلكۇ تۇۇرالۇبۇل كىتەبە كوپ ەسۇيلوندى
اەل داغى تۈلكۇ تۇۇرالۇ كوپ ەسۇياوى بۇ؟ ەاوزۇگور دۇن تۈلكۇ تۇۇرالۇ
بىلگەن جودۇغۇگار باربى؟

4. آیۇۇ، قامان، مەرگەن.

بىر آیۇۇ قازانداى تاشتن بىر توبۇن جاردن باشىنا جىيىناپ قويدۇدا،
اوزۇجۇ گۇرۇب بارب قاراغاىغا عسۇيولو جىغلان اۇستۇندۇن اۇستۇنو
چقدى. آیۇۇ اۇستۇنغا جۇگۇرۇب چىغب، جۇگۇرۇب عتۇشۇب اوزۇن بىر
ازماشتادى. مەرگەن آیۇۇنۇ كوردۇدا اۇستۇنغا جاقىداپ كەلب ائىدب
جاتدى.

آیۇۇ جارباشىنداغى جىيىناغان تاشقا پاردى. تاشتن بىروونۇ كوتورۇب
تۇرۇب. جاردن آستىن مەلەب اوردۇدا اوزۇ قايرا قاچدى. جاردن آستىنان
قامان جۇگۇرۇب چىغب آیۇۇنۇ قۇوالادى. آیۇۇ اۇستۇنغا چىغا قاچدى.
قامان اۇستۇندۇ بىر آز آیلانپ تۇردۇدا قايتا كەتدى.

آیۇۇبارب داغى بىر تاشدى اوردۇ. قامان قۇوالاپ چقدى. آیۇۇ اۇستۇنغا داغى
چىغا قاچدى، قامان اۇستۇنغا چىغا اباى داغى قايتا قايرلدى.

آیۇۇ اوشون اەتەب جىيىناغان تاشتن بىرن اوردۇ. اەك كىنكى تاشدى
آیۇۇ اۇرغانى كەتكەندە مەرگەن اۇستۇندۇ قۇلاتدى. آیۇۇ تاشدى
اۇرۇب جىيىبەرب اۇستۇندۇ قاراي جۇگۇردۇ. قامان قۇوالاپ
چقدى. آیۇۇ جىغلان اۇستۇندۇ كورۇب اوكۇرۇب - اوكۇرۇب
تۇرۇب قالدى. قامان جەتەب آیۇۇنۇ چالب اوتىۇ. آیۇۇ اوكۇوسۇنان قۇلادى
مەرگەن قاماندى اتب سالدى.

مەرگەن بارب جاردن آستىن قارادى. آیۇۇ تاش مەنەن آلتى توروپويدۇ
اۇرۇب جىغبىتر.

بالدار، قاماندىن جىغا چىغا اباغانى آل اەمنە دەن؟ آیۇۇنۇن تامانى
قانداى، قاماندىقى قانداى؟ قاماندىن قانداىن قل قىيىمادەب آتایت؟

۱۷ مالدار :

1 مالداردن تالاشى،

ءبر كۈنۈ مالداردن اورتوسۇنان تالاش چقىدى. آر كىمىسى ءاوزۇنۇن
آدامغا كەرەكتۇلۇگۈن آيتشىدى.

مەنسز قرغزدن كورور كۈنۈ جوق. مەن آرابا اوردۇنا جۇك تارتامن. مەن
ءجۇنۇم بولبوسو قرغز جىلاتچ قالار اەلە، دەپ ءتوو كەرەكتۇلۇگۈن
ءسۇيلودۇ.

— جوق. سەندەن مەن آرتق مەن، مەن آدامدىن قاناتى مەن. مەن قارا قز ماتىدا
بارىدان آرتق قىلامن. مەن اەتم، ءسۇتۇم اەك كەرەكتۇلۇ. مەن ءسۇتۇمدون
جاسالغان قىمىز باردق اوورۇنۇ ايقىرات مەنسز كورور كۈن جوق، دەدى
جلقى.

— مەن اەتم، ءسۇتۇم بولبوسو، قرغز كۈن كورو آلبايت، دەپ اۋىدا
كەرەكتۇلۇگۈن ءسۇيلودۇ.

— مەن ءسۇتۇم مەنەن اەتم مىداى تۇرسۇن، ءجۇنۇم بولبوسو، قرغز
ءاۋىسۇز قالات. مەن قرغزغا مايدا آچچادايىم، دەدى قوى. اەچكىدا سەبەبن
آيتىدى. بۇلارچا تاققاشب قوجرىۋنۇنا بارىشىدى. « كەم كەرەكتۇلۇساغان؟ » دەپ
سۇرۇشىدى.

— بارىكار كەرەكتۇلۇ سۇكور، بارىدىن كەرەكك بار ءاۋچون باغب آتامن،
دەپ تاراتب جىيەردى.

2. اويسۇل آتا. (ءتوو)

اويسۇل آتاجانى بار،

چاندىن آرتق كەرەگى.

الاباتا اق تىكەن،

تېلىن سايباي جەگەنى.
كۈرگۈن ادام تاڭ قالات،
جانى باردن چەبەرى!

جالپاق تامان، تۇياق توش.
ايپىرى مويۇن، ايپىرى اوركوچ؛
اوزۇ مالدان، چوڭ تۇرۇپ،
قسقاقۇلاق، قارانوز.

بوتولوغون ايگگەنى،
بوزدوب بەرب ايگگەنى،
كوبۇك چاچب، بۇر قۇلداپ،
بۇوراسىنن كرگەنى.

چاپقان آتدان كەم اەمەس،
تايپاق اۇرۇپ جەلگەنى.
تايپاڭداغان جانى بار.
تايلاغىنتن اەمگەنى.

جونۇنداغى اوركوچۇ.
ايپىرى مويۇن جەلكەسى.
اوزۇمالدان چوڭ تۇرۇپ
قۇيرۇغۇنۇن كەلتەسى.
"چوك!" دەگەندە "بۇق!" دەگەن.
تيزەسن جەرگە بۇكتوگون.
ايغن تال باترسا،
كوب جۇمۇشۇ بۇتكورگون.

ساي قىديرب بويلوغون.
جلغن جەسە تويبوغون.

تولۇق، جاقشى كوسومۇ.
مۇردۇبۇيلا چويبوغون.

اۇلپۇ لىدوگون چۇۇداسى
ابدان آرتق باسى.
ءتىلن تىكەن سايباغان،
قاسىيەتن قاراچى!

3. قامبار آتا (جلقى).

جەلدەن بۇتكون جانى بار،
جلقى مالدىن آسىلى.
كۇلۇك چقسا قوقۇستان،
زايىكەردن ناسىپى
جەسە قانداى شىرەلۇۇ،
جايا مەنەن قازىسى.

جانغا قىيىن اوزگوچو،
جانىباردىن اۇرماى.
كورونگولۇۇ قىمىزى
كوگۇلۇگۇن سىيناتى.
باشقا مالدىن اوزگوچو
ارتق بوتكون سۇەباتى.

جابۇۇ جابسا، كەلشكەن،
آزىناشب تەبشكەن.
چابسا جەردى آرىيتاك
چارچاباغان ءجۇرۇشدىن.
قارسىلداشب قاشىنىپ،
ءبىرن ءبىرى سۇيۇشكو.

قاردۇۇ جەرگە اوينوغون
قاراجەرگە شور دوغون .
قارا قىياق، بەتەگە،
قانچا جەسە تويوغون .
قاردى تويۇب آلغاندا،
اچقالقدى بلبەگەن.

4. زەنگى بابا (اۋى)

ايرى ءمۇيۇز، شلق تۇياق .
ءاۋستۇنو جۇگۇ تۇر باغان .
شالا شىداپ قويسو جانى بار،
اوكۇرۇب، موگكۇپ تۇيلاغان .
شالا شىداپى جۇك ارتسا،
موينۇنا كەتب قىيناغان .

آشتقدى كورسو آسلغان،
آيالۇۇ جەرگە قاچرغان .
سايغاقدى كورسو چىداپى،
سايالۇۇ جەرگە جاشنغان .
سارى جۇۇراتى بولبوسو،
مال اەمەس غو انت اۇرغان!

5. چولپون آتا (قوى)

چولپون آتا جانى بار،
مالدان ارتق كەرەگى .
بەنەگە، شىبىاق، جلتىرغان،
كەرتە تىشتەب جەگەنى .

ءجۇنۇ مەنەن قرغزدن
ءلۇيۇن ءبۇتوب بەرگەنى
باشقا مالدان جانادا
مايدا آچاداي جۇرگۈنۇ.
باغار بولسوك، قويدۇ باق!
ادتى قانداي شيرەلۇۇ!

6. چىچاڭ آتا.

چىچاڭ آتا جانى بار،
«باشتا!» دەسە باشتاغان.
قوى قايتارغان بالداردى
قوقۇيلا تاشتاغان.

سويسو سانى قالاتاي،
ساسا ءسۇتۇ بۇلاتاي.
جايدىن كۇنۇ جۇتاغان
چىدامى جوق جالاقاي.
جالغز قونوق كەلگەندە،
چاقشيلىغن قانتەين.
اەكى قونوق كەلگەندە،
اەبتۇلۇگۇن قانتەين.

آلتى قونوق كەلگەندە،
ارتباغانن قانتەين.
جەتى قونوق كەلگەندە
جەتەكەنن قانتەين.
توغۇز قونوق كەلگەندە،
تويبوغونۇت قانتەين.
اۇقتاب قالغان بالدارغا
قويبوعونۇن قانتەين.

7. مال تۇر اسىنداغى تابشماقتار.

- 1 (اپان - تاپان، جامان چاپان. اييىرى قومۇز، جلتىراق جلدز.
- 2 (ازۇلۇدۇدان كەبشەبەس، ارقالۇدۇدان اووناباس.
- 3 (چۇۇلاغانى ازانداى، قۇيرۇقتارى قازانداى.

8. آراب اتى.

كوچمون آرابدار بەدوو دەپ آتالات. بەدوولور آبدان كەدەى بولوت، تىككەن ءاۇيلورۇ جرتق چاتىر، تاماقتارى قۇرما مەنەن ءسۇت، باققان مالى قوى مەنەن ءتوو بولوت. بەدوولوردۇن كەربەن تالاب اووقات قىلانۇرغان. بەدوولور دا كوپ بولوت.

ءبىر بەدوونۇن جاقشى اتى بار اەلە. بەدوو اتن جانينان ارتق كورۇۇچۇ. بەدوونۇن اتى آراب اتينىن تۇقۇمۇنان اەلە. بۇل ات اەكى كۇندۇك جولۇ سۇۇ ايچبەى، تاماق جەبەى باسۇۇچۇ. ات اەسىن، قاتن، بالاسينن آيتقان تىلىنە تۇشۇنۇۇچۇ اەلە.

ءبىر كۇن بەدوو جولوشتورۇ مەنەن كەربەندەردى تالاماغا اتاندى. كەربەنچىلەر مەنەن بەدوولوردۇن اورتوسۇنان چوڭ اۇرۇش بولدى. كەربەنچىلەر بەدوولوردۇ جەڭدى: اولتۇرگونون ءولتۇرۇب، قارماغانن ارماپ ائدى، ءبىزدن بەدوودا اتى مەنەن قولغو تۇشىدى. بەدوونۇن بۇتۇ - قولۇن بايلاپ، كەربەنچىلەر شارغا قاراي الپ ءجۇردۇ.

شار ايراق اەلە. كەربەنچىلەر جولدى ءبىر كەڭ تالاعا ءتۇ شۇشىدى. اوت جاغب كەربەنچىلەر تاماق پىشىرىپ ايچشىدى. قولغو تۇشكون بەدوو، ءولورۇنو كوزۇ جەتب، جەرن، اەلن، قاتن بالاسن اويلوب سائالانن جاندى.

ءتۇن بولۇب، كەربەنچىلەر تەگىز اۇقتاغان كەزدە، بەدوونۇن قۇلاغينا ءاوز اتينن پشقىرىغى اۇغۇلدۇ. بەدوو اقيرن اشقردى. اشقىرقدى اۇققان ساين اتنن ءدۇب رتۇ اولام - اولام جاقىداپ كەلدى. اتنن اەكى قولۇ تۇشولۇ اەكەن، سەكەكەب اتۇرۇب بەدووگو كەلدى.

- بار جانى بارم، مەن ءولسوم ءولويۇن، سەن قاچپ اويگو بار. سەنى مەن مەن مەن بالدارم پايدالانسىن، دەدى بەدوو.

ات تۇشوو سۇن ءتىشى مەنەن چەچب جىبەردى.

- قوش جانى بار، جولۇڭ بولسۇن، بار اەمى، دەپ بەدوو اتى جاڭدادى.
بەدوو مۇرۇن مىنداي جاڭداغاندا اتى قۇيۇنىدىن بولۇپ ءاۋيۇنو
قايتۇۋچۇ اەلە، بۇل جولۇ ات ايمەرچكتەپ تۇرۇپ قالدى.

ءبر اوفامدا ات بەدوونۇن كيىمىنەن تىشتەپ كوتورۇپ قاچدى.

اۇقتاپ قالغان كەربەنچىلەر دۇ بۇرتتون اويغوندى. چاپرت اتقا ءمپنىشب
كەربەنچىلەر اتدى قۇۇدۇ. بەدوونۇن اتىنا باشقا ات قاپدان جەتسەن، بات
اەلە كوزدون قايب بولدى.

ات كۇندوب- ءتۇندوب چيىمىن- قۇيۇن بولۇپ ءجۇرۇپ اوتۇرۇپ بەدوونۇ
ايلينا آلب كەلدى. بەدوونۇن اەسى اوب جاتدى. ات ءبر ازان كيىن بۇڭ
ءتۇشۇپ جاتىپ ءولۇپ قالدى.

بۇل كۇنگو چەين بەدوولور بۇل اتدى اۇنۇتبايت. ءبر توب بەدوو
جيىنالساي، ءبىرى اتدى كۇۇ قىلىپ قومۇزغا سالات، باشقالارى تارتقان كۇۇگو
اەرەپ، اۇغۇدان جالقبايت.

ماقال: اتدى باقساڭ ارداقتاپ، جووگو بەربەس تار جەردە.

9. تاشتاندى ۶ ايت.

ءبر بايدىن قورووچۇ ءايتى بار اەلە. ۶ ايت قوروغو جات آدمى حولو-
تۇۇچۇ اەمەس اەلە. قورووگو كەلگەن قارشىقردىن دالاي تاقيمن جۇلغان ءايت.
ءايت قارتايدى. اوزدون ءتاش، بۇتتان كۇچ كەتدى. كوز جاقشى كور-
بوى قالدى. ءايت ءتۇندوب قوروغو ءاۋرۇشدى قويدۇ. ايتدەن كۇچ- قۇۋات
كەتكەن سوكۇ بايدىن بەيلى قوشوكەتدى. ايتكە تاماق بەرۇۇنۇ باى توقتوتىدۇ.
قاردى آچقات سوكۇ ءايت ايلاجيسزدان اۇرۇلۇققا كردى.

ءايت اۇرۇ بولۇپ كەتكەندەن كيىن بايدىن اچۇۇسۇ كەلدى. ۶ ايتى
اەرچىتب بارى باى سۇۇغا تاشتاماق بولدى.

۶ ايتى باى سۇۇغا ارغىتىدى. ۶ ايت سۇۇدان ءسۇزۇپ چىغىب كەلب
شىپپاقتاپ، قىكشىلاب بايدىن بۇتۇنا جيغلىدى. بايدىن اچۇۇسۇ كەلدى. باى
۶ ايتدىن موينۇنا چوكۇ تاش بايلاپ سۇۇنۇ كوزدوى ءسۇيورودۇ. ءايت ترمىشى
اەلە، باى ۶ ايتدىن باش تاش مەنەن جاردى. ۶ ايتدىن اەسى اوودۇ. باى ۶ ايتىدى

جار باشىنان سۇۇغا ارغىتىدى. ۋايتىدى ارغىتقاندا جاردن باشى جە مېرىلب كەتب باى سۇۇغا برگە قۇلادى.

باى قالڭ كىمى مەنەن سۇۇ ۋاستۇندو سۇزو آلغان جوق. بايدىن آيلاسى قۇرۇپ سۇۇ ۋتۇبۇنو كەتەتۇرغان بولدى. باى جاندىن تۇڭۇلدۇ. بايدىن ايچىنە سۇۇ تولۇپ كەتب دەم الشقا چامالسى كەلبەى قالدى. باى سۇۇغا اغب ۋجونودۇ.

ايتور ۋايت ۋبىر سەبەب مەنەن بايىلانغان تاشتان بوشونىدۇ. ۋايت سۇۇ ۋاستۇندو اغب بارا جاتقان بايدى كوردۇ. جارلغان باشقا قارامىنچا ۋايت بايدى قاراپ ۋجونولدى. ۋايت بايدى ۋزاتباى اەلە جەتب اەتەكتەن تىشتەدى. سۇۇنۇن شارى مەنەن تالاشب-تارتىشب ۋجۇرۇپ، بەچارا ۋايت بايدى قۇر-غاققا ۋسۇيروپ چقىدى. اوزۇ مۇردۇنان سۇۇ كەتب اەسسز بولۇپ جاتدى. ۋبر اوقامدا باى اەسىنە كەلدى. باشندا قانغا بويولۇپ چوچويۇپ او-تۇرغان ۋايتىدى كوردۇ. باى ۋايتىدى قۇچاقتاپ آل بايىلادى. اشتهگەن كە-چرگىسز قاناسن موينۇنا الدى. باى ۋايتىدى ۋويۇنو آل بارى مامققا لو-روپ باقدى

ماقال: ناداندىن قلغان قاستىغىن جاقشىلىق مەنەن جەڭب آل!

۱. كۈلكۈلۈر.

۱. توقتوسۇن مەنەن تايدىن يتشقانى.

توقتوسۇن ايرچى پيرووگو مالاي بولۇپ ءجۇرۇپ آقسينا ءبر جەتم
تاي البتر. ءبر كۇنۇ توقتوسۇن جلقىچيلار مەنەن بەە سادىرپ تۇرسا، تايى
ايچەمن دەپ كونوكىدوگۇ ءسۇتدۇ توگۇپ قويۇبتۇر. جلقىچى تايىدى اۇقۇ-
مەنەن آقساتا چالبتر.

توقتوسۇندۇ تايغا آيتقانى.

فۇيۇڭدان آشب بارباغرا!
قۇدايم سەنى قارغاغر.
آرڭدان آشب كوبوسۇڭ.
آيتقانىدى جامان كوروسۇڭ.
چچقىلۇڭدان قۇۇ تۇمشۇق،
اۇشۇن- اەتب ءجۇرۇپ ءولوسۇڭ!
اەنەلۇۇ تايىداى دارداڭداپ،
ءبيروونۇن ءسۇتۇن توگوسۇڭ.
اەنەلۇۇ تايىداى اەسرىبە،
اۇچىرارسڭ كەسرگە!
اۇقۇرۇق مەنەن ءبرسالات،
اۇرۇيغان ارق كەچرگە.
كورۇنگون چوڭدۇق قىلبايى!؟
سەن اوقشوغون جەتمگە.
اەنەلۇۇ تايىلار اير ساقىت،

اەنەسى مەنەن جان ساقىتايىت
سەن اەمنەكە كۈبۈسۈك؟
اەكى كوزۇك چىپاقتايىت!

تايدىن ايتقانى.

قۇداي آلىدى اەنەمدى.
قۇرۇتۇپ قويدۇ جەلەمدى.
قوى توقتوسۇن، ايتباچى،
قۇرۇ قاقشقى، جەمەكدى.

اۇقۇرۇق مەنەن سالاردا،
سۇتتۇن اۈچۈن آلاردا،
«قوى!» دەپ قويسۇك بولبوى بۇ؟
تىگى اۇلدۇرۈگون اەمەكدى.

2. قونوقدۇن باتاسى.

قونوق اەبىر تارق بايدىن اۇبۇنو اۇشۇدۇ.
مال سويۇپ بەرشەن قىزغاندى كۇگۇم تالاش قارغان آرق
اەلەپ كىردى. سولۇقۇدۇن كۇك جىلىگى سىنىپ، انى شاقشاق
قويۇن اەكەن. باي قانچالق قويدۇن شاقشاغن دالداپ تۇرسادا،
بىرى كورۇپ قالدى. قونوقدوردون باتا سۇراغاندا بىرى مۇن-

نەي بار اەكەن، مەرگەن قوى بۇ؟
قارا نات، اەبىر اەمە كورگون قوى بۇ؟
باشى قىبىرايت، قارغان قوى بۇ؟
ەن، توقسون تايانب بارغان قوى بۇ؟

قىزارپ كەتدى. اۇيانىنان قونوقدورغو سەمز تاي سويۇپ

3. تەرگوو.

باين آغاسى بار اەكەن. ٴبىرىنن آتى - سۇۋاەكنچىسى
- قارشىقىر، ٴتورتۇنچۇسۇ - قويلۇۋ باى، بەشنىچىسى -
اتى - ٴبۇلوو - باى، اەكەن.

جۇرگوندو، ٴبىر قوين قامش مەنەن سۇۋنۇن اورتو-
بىر. كەلن قورقۇب كەتب، اۇيۇنون ادام قىيىقماقچى
مەنەن قامشدىن اورتوسۇندا قارشىقىر جەب اتان،
بى چاب! دەب قىيىقراين دەسە، قاين آغلارينن اتداری
سى كەتكەندەن كىيىن كەلن ٴمنتب قىيىقربىر:
،،، شارقىرامانن بەرى جاغندا، اولۇما مارامانى جەب
رۇب الب، جانىماغا جانى چاب!،،،

4. ناماز.

امانندا ٴبىر قرغز قوقونغو كەلبىتر. بازاردا جۇرگون
تدار قارماب البىتر. آل كەزدە قرغز جۇرتۇ نامازدى
سارتدار قارماب الغان قرغزدى مەچتكە كرگىزب
ن قىلماقچى بولۇبتۇر.
نامازغا تۇرۇب اتقان اەكەن. سارتدار قرغزدى ناماز
ا تۇرغۇزۇبتۇر.

نب اوقۇشدۇ بلبەيىمن، دەبىتر. سارتدار آيتبىر: «اەل
اوشونۇ اشتەى بەر، دەب.

ب سەجدەگە باش قويۇبتۇر. قرغزدا جىغلغان بو-
ٴبىر اەمە آيتب قوبۇراب اتقان سولك، قرغزدا بەكەر
جەردەر آى، اەركن قرغز اەلدەر آى، سارت كوچۇگۇن
كەندور آى!، دەبىتر.

زدى قۇيرۇققا ٴبىر مۇشتابىتر. قرغزايمامدى ٴبىر مۇش-
اقالب قرغزدى ٴبىر تەبەتۇ. قرغز تۇرا قالب ارتندا قى
تەبەبىتر. ارادا چاتاق چىغب ناماز بۇزۇلۇبتۇر. قرغزدى
لبىتر.

قرغز قانغا آينىپتىر. مەن ناماز اوقۇشنى بىلەيمەن دەدىم. بۇلار زوردۇق مەنەن
 آلب كەلدى. جۇرت اەمنە قىلسا، سەن دا اوشونۇ اشته دەدى. ارتىدان ءبىرى
 مەنى مۇشنادى مەن ايىمامدى مۇشتادىم. ايىمام مەنى تەبىدى مەن مۇنۇ تەبىدىم.
 نامازدى اوشۇنداي تەبىش اوقۇيت اەكەن دەدىم،،
 قان آرى. بەرى سۇراق قىلىپ قرغزدا قلمش بولبوغوندىن كىيىن كۇنو
 سۇز دەپ قويو بەر دىرېتېر.

5. جانازا

ايلگەرى ءبر قرغز ءولۇبتىر. جانازا اوقۇپ قويۇشقا كىشى تابىلماپتىر.
 قرغزدار اولۇكدۇ جۇۇپ قويۇپ قاراپ اوتۇرۇشۇبتۇر.
 اوشول كۇنۇ قالغا مال ساتىپ كەلە جاتقان اەكى قرغز كەزكىدى. قرغزدار
 سارتچا چاپان كىيىپ االشغان اەكەن. اول ك ءاوستۇندى توپتوب تۇرغان اەل
 اەكى جولووچۇنۇ سارت اەكەن دەپ اويلودۇ. ااردى چاقىرىپ آلب: «جانازا»
 اوقۇپ بەر، دەدى. جولووچۇنۇن ءبىرى «بىلەيمەن»، دەدى.
 «سەن سارت بولوسۇلكدا جانازانى بىلەيسىڭ»، دەپ قرغزدار ساباب جىبەردى.
 «سارت اەمەس مەن، قرغز مەن»، دەدى جولووچۇ. «سارتچا كىيىم كىيىشى بىلە-
 سىڭدا، جانازا اوقۇش-دۇ بىلەيسىڭ»، دەپ اەل ئۇچوب سابادى. جولووچۇ
 تايقتان قورققونۇنان «اوقۇيۇن، اوقۇيۇن!»، دەدى. اەلدىن بارن قاتارتۇرغۇزۇپ: «،
 ءاوتۇپ بارا جاتساق ءبىز، ءولۇپ قالبىسىز» دەپ قۇلاق قاقىدى. جانىداغى
 جولدىوشۇ «جانازا اوحوندى بوموق بى اەلە؟»، دەپ ءتۇرتىدۇ. «بىلىپ آيتامەن
 «بىلىپ آيتامەن مەن، بىلەي آتاسىڭ سەن. اوتۇر قوى دووران. اون بەشى ماغان،
 اون بەشى ساغان»، دەپ داغى ءبرقۇلاغىن قاقىدى دا، دوورانن آلب كەتە بەردى.

مۇءاللىمگە: ءدن تۇۇرالۇ جازىغان كۇلىكۇلوردون بالدار مەنەن آڭگەمە جاسالسىن،
 ءدىن زالالنى اۇشۇ باشتان بالدار تۇشۇنو بارغاندا بولسۇن.

۷۱. اوی مەنەن چىغار اتۇرغان ەسەبتەر.

1. اوتكۈۈل.

بىر كىشى بىر قارشىقىر، بىر قوی جەتەلەپ، بىر تاشقىق چۆپ كوتورۇپ كەلە جاتىپ، بىر اوتكۈۈلگۈ كەز كىدى اوتكۈۈل ابدان تار، االب كەلە جاتقان ەمەلەرن ەكيدەن تاشىپ اوتكۈزۈشكۈ بولبويت. بىر- بىردەن غانا اوتكۈزۈۈگۈ بولوت، اگەر قارشىقىردى مۇرۇن اوتكۈرسۈ، قوی چۆبىدۇ جەپ قويوت. اگەر چۆبىدۇ مۇرۇن االب اوتسۈ، قارشىقىر قويدۇ جەپ قويوت. مۇنۇ قانتىپ تاشىپ اوتكۈزۈش كەرەك؟ چەچكىلە.

2. چارش.

ەكى اتچان قاتار كەلە جاتدى. بىرى جەردە جاتقان االتىدى كورو قويدۇ. اكنچىسى كورگون كىشى دەن مۇرۇن تۇشۇپ االاورتودو چاتاق سالىدى چقىدى. بىرى ايتىدى: «مەن االتىدى مۇرۇن كوردۇم. مەن الامن»، دەپ ەكنچىسى: چوق. سەندەن مۇرۇن مەن االدم. االتن مەنىكى، دەدى. بۇلار اوشون- اىتەپ تۇرغاندا باشقا چاقدان اقساقالدىۋۇ كىشى كەلدى. االتن تابقان كىشىلەر اق ساقالغا ارز بولۇشۇدۇ.

اق ساقال منداى قالستىق قلىدى: «اەكووشور بارغىلادا تەتىگى ەدوبوودون چارش قىلا. كىمىكەردن اتيكار ارتدا قالسا، االتىدى اوشونۇكار االغىلا»، اەكى كىشى قانتىپ چارشۇۋ كەرەك؟ اەكوونۇن تەك ارتدا فالغىسى كەلەت. اەكوونودا االتن كەرەك.

VII. اينتەر نەتسيونال.

تۇر، قارغىش مەنەن تامغالانغان،
بۇتۇن دۇنيوسۇ آچ، قۇلدار!
قايىناپ بىزدەن اقل اچىنغان
مايدانغا قاندۇۇدا - دايار.
اەسكى دۇنيونۇ قۇلاتايىز
ەتۇبۇنون ەتۇرو بىز بۇزۇپ،
اەزلىگەن اەلدى جىرغانايىز،
جاگىدان دۇنيو تۇرغۇزۇپ،
بۇل بىزدن اەك اقرقى
جەگىشەر چوگ مايدان:
ينتەرناتسيونال مەنەن
كوگورور بار ادام!
اەركىندىك بىزگە اەچ كىم قىياس -
پادشادا، باتىر، پايغامبار
اەركىندىك، تەشكىك كوكتون جالباس،
قورقموغون بىزدن قول الار.
اوودارماق اويلوسوگ قۇلدۇقۇ،
جاشاماق بولسوگ كەگىرى،
الدامات، اۇيلوت، باس كوورۇكدۇ،
مۇزداتباي اۇرغون تەمردى.
بۇل بىزدن اەك اقرقى
جەگىشەر چوگ مايدان:
ينتەرناتسيونال مەنەن

كوگورور بار آدم!
 بۇتكۈل دۇنيونۇن قزما تكەرى،
 جەرگە جالغز ەيزغانا اە
 اەسە بسز اەمگەك ەيز آسكەرى
 مېتەگە قالباس اەچتەمە!
 اگەردە چاغلغان چارتلدا ب
 ميقاتچى كوگۈن باسسادا،
 ەيزاۋچۈن جارق كۈن جارقلدا ب،
 ەنۇشۇرور جاقشى نۇر-شۈولا.
 بۇل ەيزدن اەك اقرقى
 جەكشەر چوڭ مايدان:
 اينتەرناتسيونال مەنەن
 كوگورور بار آدم!

II.I اينتەرناتسيونال دەگەن اەمنە؟ كوممۇنىستەر اينتەرناتسيونالى دەگەن
 اەمنە؟ قاي جلقۇرۇلدۇ.

VI بولمىدوگۇ اەسەبتەر دن چەچۇسۇ.

1. اوتكوولدۇمۇ: مۇرۇن قويدۇ آلب چىغات. آندان كىين ەچوبدۇ آلب بارب، قويدۇ قايرا آلب چىغات. قويدۇ قالدىرپ قارشىردى ەچوب چاققا اونكوزوت اەك كىين قويدۇ آلب چىغات.
2. جارشىدىغى: آتدارن آلماش مېنىشەت.

۱. قش

اقش كەلدى.

قش كەلدى. جەھەر ۋە جۇزۇن ۋە ئاپپاق كەپن مەنەن اورودۇ. آبشقا قش جىيغا. چتاردن بۇتاق تارينا ۋە مندى. قاي ۋە بربوتاق چىداپاي سىنب كەتدى قاي ۋە بىرى ۋە چىرادى، ايلادى ۋە تەب تۇرۇشتۇق بەردى. مۇرۇنقۇ ايرىرداب جاتقان سۇلار توشكۇ. سۇ ۋە ۋستۇنو موزدان كوپۇرۇ سالندى. اق بالقدار تەرەك جەرىنە جاشندى.

مىنا ايزغار كۇچويدۇ. آچقارقاشقرا اولۇپ شامال، جۇرۇباشتادى. كوكتۇن ۋە جۇزۇن بۇلۇت قابتاپ، كۇندۇن كوزۇن بزدەن جاشردى. ۋە تۇن اۇزاق بولدۇ. تاك اتباي ۋە ايچ بىشردى. اۇرۇ ۋە بورۇ كۇچويدۇ. بوروشولۇپ شامال ۋە جۇرۇپ، قوقتۇ. قوقتۇنۇ تولتۇردۇ.

كۇندون كۇنگو ايزغار كۇچويدۇ. قارى قش جەر جۇزۇندوگۇ ۋە تىرى جاندىن بارن قۇرۇتماق بولدۇ. سۇق اۇشكۇرۇك مەنەن كۇنۇ - ۋنۇ ۋە بىر تىباي ۋە اۇيلودۇدا تۇردۇ. قش مەنەن اچارچىلق جۇلدوش بولۇپ بىرگە كەلدى. جازداغى قامسىز جۇرگوندور قىرلدى.

كۇن مۇرۇن كۇتۇلگوندور قشدى توغوتغون جوق. قوى كۇنگويلوب چىغىب كەتدى، جلقى قشدى شىلك قىلدى، قالك قاردى تەب ۋە چوپ جەب سەمىرە بەردى. ۋە توو بولسىر قايراتتۇ ۋە تىشى مەنەن جىغاچدىن باشن چالب ۋە جۇرو بەردى. قامشدىن باشن چالب توغوتقون جوق. ارق - تورۇق ماا بولسوقولدىن جەب جاتشى قويچۇ، جلقىچى مايغا تويۇپ آلب، قارىدىن ۋە ۋستۇنو اۇقتاشدى اەل سوغۇمۇن سويۇپ، اوتۇنۇن ۋە اۇيۇپ آلب جاتا بەردى. جالغزغانا جازدا قزماق قىلغان جالقوولور سۇققا جەشردى. قشدىن اچۇسۇ كەلدى. مايدا بالداردى اۇشۇتمو كچۇ بولدۇ. ماكتەبكە بارا

جاتقان بالداردن مۇردۇن، قىلاغىن چىچىدى. بالدار جىلۇۇ ماكتەبىنە كىرە
قاچىدى. اەڭ مايدا بالداردا قىشىدى شىلداڭ قىلدى، جىلۇۇ توندورۇن كىيىپ
آلىشىپ مۇز تەبىشكە كىرىشىدى.

ال... قىشىدىن داغى اچۇۇسۇ كەلدى. ادامغا مالغا كۇچۇ جەتەسىن ەبلدى.
چامىر قىنىپ قىش اەمى اڭدارغا باردى. اپزىغاردۇۇ بورون، قارن ارالاشتىرىپ
اۇيلىدۇ.

اڭداردا توغوتقون جوق ەبىرى كۇنگويىلۇپ كەتتى. ەبىرى جىلۇۇ
ايىنىنە بەئىدى. قاي ەبىر اڭدار ايل اڭدۇپ جانن باقىدى. اىۇۇغا اوق-
شوغوندىر جازغى جىيىناغان ماينا ايشەنىپ. تامانن سورۇپ قام-قايعىسىز
جاتا بەردى.

قىش قاناتتۇۇ قۇشتارغادا باردى. الاردىدا اۇشۇتموك بولىدۇ. ەبىراق
قاناتتۇۇلاردا قىشى توغوتبىدۇ. قۇشتاردن كوبۇ مۇرن اەلە جىلۇۇ چاققا
كەتتىكەن. ەبىرن - سەرىنى كۇنگويىلۇپ، توقويىلۇپ جان باغىپ قالشقان.
جانن اەڭ مايداسى قۇرت - قۇمۇرسقاداقشقا االدىرغان جوق بۇلار جازدان
باشتاپ ازق-تۇلۇگون قامداپ االشقان. قىش الاردى ايزدەپ جۇرگۇندۇ. الار
جىلۇۇ ايىندەغانا جىرغاپ جاتشقان. قىشدىن ەوز اويۇنداغىداي بولسو، جەر
ەجۇزۇنو جان قويموق اەمەس. بارن اچقالقدان، سۇۇقدان قىرماق بولۇچۇ.
ەبىراق قارى قىشدىن اويۇنداغىسىنداي. بولغون جوق. كۇتۇنۇپ االغاندار
قىشدىن قانداي كەلگەننەدا سەزگەن جوق. قىش جالغىزغانا جازداي قىزماق قىلپاي
جۇرگوندوردۇن سازاين بەردى.

قىش ايزا بولىدۇ. كۇندۇر - ەتۇندۇر قار، بوروونۇن اغيىتبايىلاي بەردى.
ەبىراق قىشدىن ەومۇرۇ اۇزاق بارغان جوق. كۇن كۇنۇگو جىلپىنا بەردى.
مىنا، كۇن باجىرايىپ، جازدىن كەلە جاتقانن ايتىپ ەسۇيۇنچۇ سۇراب كۇلىدۇ.

2. قىش.

اپزىغار مەنەن اۇشكۇرۇپ،
جەتەپ كەلدى قارى قىش.
جانىقدان قان بوكسورۇپ،
قالتىلداي، كەتتى كۇچ.

يايچە چەكەي جايىناغان
۶ اولدۇ، سولدۇ ايتدى «قوش!»
جازداي بزدە سايراغان.
اوتور كەتدى كەلگىن قوش.

تەگز كەپىن اوروندۇ
توقوىدا اپپاق، توودا اپپاق.
سۇۇ بەتىنە مۇز توكدۇ،
تەرەڭ كەتدى اق چاباق

قاردان بۇتاق قىيىش،
قاچىرادى، اپىلادى
كۇچ بەرە آبى مائىش،
۶ اولۇم ايرىن ايردادى.

مايماق آيۇۇ، دارداقتاب
جازدى جازداي تويولوغۇن،
سوغونچوغۇن قۇچاقتاب،
الدا قاچان سويولوغۇن.

جالغز آيلغا قارالاب،
جۇتاب كەلدى مال قولغو.
اۇرۇ، بۇرۇ ساغلاب،
كىرپ كەلدى قورووغو.

قاچان كەتەت قارى قش؟
قاچان گۇلدور جايىناشات؟
اوتور كەتكەن اقۇن قۇش،
قاچان كەلب سايراشات!؟

3. آق ۋتوش.

(نامسل)

آق ۋتوش قارا پايىم ۋايتىدىن ۋبىرى بولۇۋچۇ. ۋنى آڭچىلاردا ۋەرچىتۇۋچۇ ۋامەس؛ ۋاوزۇ قوروو غودا ۋۇرۇۋچۇ ۋامەس. آق ۋتوش كورۇنگون ۋاۋىي-دۇن ۋەلە ۋەشىگىندە ۋشمىش ب ۋجۇرۇچۇ.

مىنا، قش كەلدى. تۇرمۇش قىيىندادى. جايقى كوپ تاماق جوغولدى. م-م-مگە بولسودا جان باغۇۋ قىيىن بولدى. قشدىن ايزغاردۇۋ سۇۋۇغۇنان ۋەرتە قامىغاندارغانا قۇتۇلۇپ جاتىشات.

آق ۋتوشدو جە قامداغان ۋاۋى جووق، جەدايندۇۋ تاماغي جووق: تۇرمۇشۇ ۋووردوى بلىشتادى. قشدىن ايزغاردۇۋ سۇۋۇغۇنا چىداى ۋلباى، آق ۋتوش دىرلەدى، قالىتىرادى، آق ۋتوش ۋەچ جەردەن ۋاوزۇنو جىلۇۋ جاي تابا ۋلغان جووق. تانىش ايتدەرىنە بارسا، ۋلاردا قايرىلىشبايت. «سەندەى جالقوقو سووپ بولوت» دەپ ۋنى بارى ۋەلە جامان كوروت. ۋبدان قوردۇق كورگون سوڭ ۋق ۋتوش ۋاوزۇنو قاتۇۋ شەرت قلىدى. «سەنى! كەلەر قشقاتۇرمۇشۇمدۇ ۋتۇزوب، جىلۇۋ ۋاۋى قامداپ ۋلباسام.» دەدى.

قش كەتدى. جارقىراغان جازدا كەلدى. جان باغۇۋ ۋوڭىوى بولدى. آق ۋتوش قايقانچىلار ۋلغان سەمز سۇۋۇرلاردى جەب ۋجۇرۇپ، ۋبدان سەمردى. آق ۋتوش قشدىن كۇنگۇ قاتۇۋ شەرتىن ۋنۇتدۇ.

قارى قش ايزغارن ۋۇشكۇرۇپ قايتا كەلدى. تۇرمۇش قىيىندادى. مۇرۇنقۇ سەمز سۇۋۇرلاردىن ۋەتىنەن آق ۋتوش اجىرادى. آق ۋتوشدۇن باياقى شەرتى ۋەمى ۋەسىنە كەلدى: «قاپ سەنى! كەلەر جاز بولسۇن.» دەپ آق ۋتوش ۋوكۇندۇ. ۋبىراق ۋايش ۋوتكون سوڭ نە پايدا!! ۋز كۇندىن كىيىن ۋەلە آق ۋتوش سۇۋۇققا توكۇپ ۋولدۇ.

ماقال: قشدىن ۋمان چىغايىن دەسەڭ، جازدان باشتاب قام قلىغن.

ايىنەلك مەنەن ۋۇمۇرسقا.

(نامسل)

ايرچى ايبىنەلك چىرلداپ،
جازدى جازداى ۋبىر تىنباى

بوشقو^۶ جۇردۇ اير ايرداب؛
كەلەر قشقا قام قلىپاي.

جاشل تالا سولۇدۇ:
جاپىراقدا جوق، گۇلدا جوق.
جرغالدۇۇ كۇن قۇرۇدۇ:
تاماقدا جوق^۶ اۇىدا جوق.

بارى كەتدى!.. قش مەنەن
پرگە كەلدى آچچىلق
آچقا بولسو، كۇچ مەنەن
قايدان چقسن ايرچىلق.

اينەل-كەن كۇچ قايتدى،
آچقالققا قابىلب.
قۇمۇرسقاغا مۇك آيتدى،
تيلەك قىلب، جالىنب.

«جاقشى قۇربۇم، مەنى آياب،
جىلت. تويغۇز، بەر تاماق.
جىلۇۇ^۶ اۇيۇشكۇ اسىراب،
جازغا چەين باغب قاق..»

قىزق^۶ ايشغو بۇل، قۇربۇم؟
جازدان باشتاب جۇم شقا
كردك بى اەلە، نەقلىك؟
دەدى بۇغان قۇمۇرسقا.

«جۇمۇشۇشما كەلدىبى اوى؟
بارى دايار، ايردام.

دايار تاماق، ديار اۋى،
ايردامدا جرغامدم.»

- داغى قۇربۇم.. «-» اير- ايرداپ
ءجۇردۇم جازداى، بيبىلەدم.»
- بار اەمەسە قىچىلداپ،
زىكىلدەدا بيبىلەگىن.»

كويىلوف.

مۇغالىمگە: بۇل تامىلدا چوغورقو «چىچىق مەنەن بالا، سىياقتۇزۇ بالدار آلدندا
ءاۋچ شاكىرتكە ايبىدرلىسن.

5. سۈرۈۋولور

قارتۇۋرالى.

- (1) امرې جاتقان ۇاقتىدا قاردىن ءاوشۇ قانداى بولوت؟
- (2) كۇندۇن چىغىب كەلەجاتقان كەزىدە، جەباتب باراجاتقان كەزدە قاردىن ءاوشۇ قانداى بولوت؟
- (3) قارايلدام ءتۇشوبۇ، جامغىر ايلدام ءتۇشوبۇ؟
- (4) شامالسىز قارجاب تۇرغاندا جىلۇۇ بولوبۇ، سۇۇق بولوبۇ؟ بايقاغانىكار باربى؟
- (5) قاردى قىسقاندا قانتەت؟
- (6) كۇرتكۇ اەمنەدەن بولوت؟
- (7) قاسا باقار قانداى جەردە جاتات؟ اەمنە ءاۇچۇن؟
- (8) موگكۇدەب قانداى قاردى آيات؟
- (9) قاردىن بۇرۇمۇ قانداى بولوت؟
- (10) قاردىن ءاۇستونۇن آستى جىلۇۇدەگەن چىبى؟ اەمنە ءاۇچۇن؟

مۇز تۇۋراسىندا.

- (1) مۇزدۇن ءاۇكۇ قانداى بولوت؟ قالك مۇزدۇ بايقاپ قاراغىلا.
- (2) مۇزدۇ مايدا تالقالاساك ءاوشۇ قانداى بولوت؟ ارچاغىنان بىردەمەنى كورۇۇگو بولوبۇ؟
- (3) سۇۇ اوور بولوبۇ، مۇزاوور بولوبۇ؟
- (4) بىر توغولوق مۇزدۇ سۇۇغا سالىب كورگۇلو.
- (5) بىر بولوك مۇزدۇ ايچكەرەك اەمنەن ءاۇستۇنو اوتۇرغۇزغۇلا. مۇزدۇت اەكى باشى قالپس بولسۇن. مۇزدۇن اەكى باشىنا اەكى اوورتاش قويغۇلا، بىر از كۇندون كىيىن مۇزقانتەر اەكەن؟

سۇتۇرۇسندا.

- 1) سۇنۇ قايناتساق اەمنەگە آیلانات؟
 - 2) بۇ قايدا كەتت؟
 - 3) كورۇنمىگون بۇدا بولوبۇ؟ قايناب تۇرغان چاينە كىن چورغوسۇن بايقاب كورگۇلو.
 - 4) سۇكۇر قانداى جەرنە جاقشى قۇرغايىت؟ كىرەگى سۇوقايدا كەتت؟
 - 5) بۇنۇ قايتادان قىلۇغا بولوبۇ؟ بۇ چىغىب تۇرغان چاينە كىن اووزۇنا مۇزداق تەمر فارماپ. كورگۇلو.
 - 6) سۇوقدا دەم الغانىبىزدا مۇرۇندان اەمنە چىغات؟ سۇوقدا مۇرۇتقا مۇز توغۇنۇن كورگونور باربى؟ آل ا مىندەن؟
 - 7) سۇتۇتوغۇندو كوبويۇب بارب توگوبۇ؟ آزايب توگوبۇ؟
- جۇقا بوتولكوگو، جەجۇ قاقويۇن قۇمغانغا تولتۇرا سۇوقۇيغۇلا. لووزۇن مۇقتاب بەكىتپ ايازغا چىغارب سالغىلا. اەرتەسى قۇمغان اەمنە بولورا كەن؟ مۇغاللىمگە: بۇل سۇروولور بىردەن چەچلىمى، بولۇب آنگەمە جاسالسن.

6. جاراش اۇشۇگونىدو.

آبلدىن آيلندا جاراش دەگەن آبشقا بارا لە. جاراشدىن بىراز قويۇبو لۇۇچۇن جاراش ارقاچان قويۇن اوزۇباغۇۇچۇ. قويۇ اوتتوبوى قالسا، جاراشىد. اىچكەنى داش بولۇۇچۇ اەمەس. جاراش مەينەت مەنەن بۇرۇب غانا مال كۇتكون. بىر كۇنۇ قالكۇ قار جادى. قوى جەيتۇرغان بۇرۇب بارى باسىلب قالدى جاراش اەرتەك مەنەن اەلە قويۇن كۇنگويولوتۇب اوتقوزموق بولۇب ايداب كەتكەن.

بۇش مەزگىلدە قاتۇۇ بوروون بولدى. بوروونغۇ ارالاش بۇرغانا قىتاب قار جادى. جۇرت بىرون بىرى كورو البابى قالشىدى. سۇوق ابدان قاتۇۇ بولدى. مالچىلاردى اۇتۇرداب اەل اتتاندى. جاراشدىن بالدارىدا اۇتۇرداب كەتدى.

كەچ قۇرۇم "جاراش اۇشۇكىكو الدير بىر" دەگەن قابار كەلدى. بۇل قاباردى اۇغارى مەنەن اەلە آبلدىن مۇغاللىمى جاراشدىققن قاراب جۇگىردۇ.

جاراش آبدان اۇشۇككو آلدراغان اەكەن. جاراشدا آقلا دا جوق، اەسدا جوق بۇتكون بويۇنۇن بارىدا تومۇققان. نادان ءجۇرت جاراشدان بۇتۇن. قولۇن اوتقو قاقتاين دەپ جانقان اەكەن. - نادان جۇرت، جاراشدى بەكەر ءولتۇردۇگور - دەپ مۇغالام كىرەرى مەنەن اەلە قىيقردى. - تىشقا ءسۇيرەپ چق جاراشدى، اوتدۇ اوچۇر - دەدى.

جاراشدى اوتسۇز مۇزداق اۇيگو كرگزىدى. آل، اەكى. - ءاۋچ جىگت چاراشدان اەتن قارمەنەن ءسۇر ءاۋچ جىگت تىباي جاراشدى قار توغولوقتوب اب ءسۇرۇپ جاتتىدى.

ءبر آزدان كىين جاراشدىن اەتى قىزارا باشاتادى. جاراشقا جان كرگە نەدى بولدى. بۇتۇ - قولۇ قىملىدادى. آندان كىين مۇغالام جاراشدى توشوككو اورودۇ. بر توبدون كىين جاراش اەسن ءبلدى، جاراشقا جارما ايسىتب بەرشدى.

مۇغالامدىن سەبەبى مەنەن جاراش اۇشۇككون امان قالدى. جالغزغانا اوتقو قاقتاغان باش مانچاسى ءاۋشۇپ قالدى.

اۇشۇككو اۋچۇراغان كىشىنى اەكك مۇرۇن قارمەنەن ايشقۇۇ كەرەك. اەتى ايسىغان كەزدە آنان جىلۇۇ توشوككو جاتقىزۇۇ كەرەك. آگەر جىلۇۇ جەرگە بر دەن كرگزسە، آكىشى مايب بولۇپ قالىشندا شەك جوق.

7. كوب جاشاغان بلبەيت، كوبدۇ كورگون بىلەت.

16 نچى جلدن كەسەپەتىنەن قىتاي قولۇندا قرغزدار كوب قالغان. آر ءبر قىتاي اەكى - ءاۋچ باش قرغزدارن مالاي اۇرۇنغان. فاي ءبر باي قىتايدا 20، 30 ءاۋىلۇۇ قرغزدا بولغون.

زۇلۇم نىكالاى قۇلابتر، كەشەش او كوماتى اورنوبتر دەگەن ءسوزدۇ اۇغۇب دالاي قرغز جەرن قاراب قاچقن. قاچب چققان قرغزداردن اولگونۇ ءولۇپ، اولبوگونۇ جەرىنە كەلب مال، جان اۇرۇنغان.

II

قىشدىن كۇنۇ اەلە. ءاۋچ تۇرپان، اق سۇۇ دەگەن قىتايدىن شالرىنان كوب قرغزدار قاچب چىغشىدى. بۇلاردن قشدا قاچب چققان سەبەبى: قىتاي بايلارندا قۇل بولۇپ قۇۇراب جۇرگونچو، اەلگە جەتب جەر - سۇۇغا اە بولولۇدەگەن اوى اەلە. قاچقىندار ءتۇن قاتب چەگىنەن ءاوتۇشىدۇ.

اەلگە جەنكەنچە كۆپ جەر بار. قىتاي چەگىنەن اوتكون سوڭ بىردا اەل
جوق. قۇرۇ اەلە سارى سىرتدا، بىيىك - بىيىك توولور.
قاچقاندار ءجووكەلە جاتشىدى. بارديغىنن كوتورگون ازقندارى بار.
ءاوزدورۇندو كىيىم چوق. جىلاڭچاق، جىلاڭباش دەگەندەى اەلە كەلە جاتشىدى.
قىش بولسوجىلاڭچاق قاچقىنداردى كورۇپ ءسۇيۇندۇ، بايقۇشداردىن بەتسى
باشن تومۇقتۇردۇ. كۇندۇر ءتۇندۇر ايزغاردۇشا مالن جۇرگۇزدۇدا تۇردۇ.
بايقۇش قاچقىندار كەلەچەككەن ءۇمۇت ءاوزبوى كەلەجاتشىدى.
مىنا، بالا بولدۇ! قاچقىندارغا اچ قارشىقدار كەزكىدى. اون - اون بەش
قارشىقر قاچقىنداردى تەگەرەكتەب آلدى.
ءولوت دەگەن اۇشۇ اەكەن، دەپ قاچقىندار اىيلاى باشتادى.
قورقبوغۇلا جۇرت! قارشىقدان امان اەسەن اەلە قوتۇلابز، دەپ ءبر جاش
جىگت قىيىقدى.

قىيىقرغان جىگت مامبەت دەگەن اەلە. مامبەت جىيىرماغانا جاشدا بولۇپچۇ.
مامبەت اەمنەنى كوربوگون؟ مامبەت دالايدىن چەگكەلىنەن چىققان. مامبەت ءبر
غانا ءولۇپ كورگون جوق، اندان باشقانن بارندا كورگون.
مامبەت اەشەككەردىن جۇگۇن آلدى. اچقا قارشىقدارغا اەشەككەردى بەرمەك
بولدۇ.

- جۇرگۇلو جولدوشتور، قورقبوغۇلا اەمى، دەپ مامبەت قايرات ءجۇرو
باشتادى. بوش قالغان اەشەككەردى كورگوندىن كىيىن قارشىقدار ادامغا قاراباى
قالدى. ءجۇرۇپ اوتۇرۇپ قاچقىندار ءبر توقويلۇۇ جەرگە كەلب جىيىبلىشىدى.

III

ءتۇن بولدۇ. قاچقىندار اوت جاقالاى اوتۇرۇشۇپ قارشىقدىن كەبىن قىلب
آتشىدى. آرتداغى اچ قارشىقدارداغى كەلەر. دەگەن قووپ بار اەلە.
ءبر آزادان كىيىن اچ قارشىقدار جەتب كەلدى. اۇلۇپ - اۇكشوب. قارشىقدار
قاچقىنداردى تەگەرەكتەب آلدى. تىشتەرن شاقلىداتب قارشىقدار جاقىندا اندان
جاقىنداي بەردى. كويچۇلۇك جاندىن ءتۇشۇلۇدۇ. ايزى - چوۇ ءتۇشۇپ قاچقىندار
ايىغا كىرىشىدى

- ايىلا باغىلادا، قورقبوغۇلادا. قارشىقرغا جەدىرب جىبەرسەم اۇبالىكاردى

مەن آرقالاين. دەپ مامبەت قايراتتاندی. اوتۇندۇ كۆپ - كۆپ جاغا بەردى. اوت چوگويغون ساين قارشقردار آریلاب كەتب آتشدی. آل، بالاانن كۇچتۇۇ سۇ اەمى بولدى. قارشقردار اوتدون قورققوندى قویۇشدۇ. تشتەرن شاقلداتپ اەلە جاقن كیرشدی. اەل قۇچاقتاشب اییغا كردی. - آل، اەمى قارشقردی مەن قۇبالايمن قورقبوغۇلا، دەدى مامبەت. مامبەت قولۇنا بەش - آلتى چىچالا الدى. جاقن كیرب كەلگەن قارشقردن ءبیرن مامبەت چىچالا مەنەن جارق اەتكیزە ءبرأوردۇ. قارشقردار تم - تیراقای ءتۇشۇپ قاچا ءجونولدى. مامبەت چىچالا ایرغیتب ءبر أزجەرگە قارشقرداردی قۇبالاب باردی. مامبەت كەلب اەلەن ایلاناسینا اوتدون چوگ جاقدی. - آل اەمى، اۇقتای بەرگیلە، دەدى. مامبەت جاتب اۇقتادى. مامبەتكە قوشۇلۇپ كۆپچۇلۇك اۇيقۇغا كردی. قای ءبر قورقوتور تاك ائقانچا اوت مەنەن اوتۇردۇ. تاك ائدى قارشقردن جیتىدا جوق. قاچقندار تاماقتانب آلب، آمان - اەسەن جولغو ءتۇشدۇ.

VI

قاچقندار ءجۇرۇپ كەلسب ءبرجەرگە توقتوب ءاورۇون بولۇشدۇ. اەرتەك ءجۇرو بۇزدەپ جاتقان ءتۇنۇ قارجاب سالدی «قاقا غانغا مۇشتاغانسداى» بولدى. اەرتەك مەنەن كۇن آیدان آچق اەكەن، جەردن بەتینە كیشى قارای آلبای قالبتر. - آزق تۇگونۇپ باراجاتات. بۇگۇن ءجۇرولۇدەپ اەل قامندى. - جارم كۇندو جرش جوق. بوگۇن توقتوغۇلا. كوز قارىغىب كەتب اەكى - ءاۇچ كۇن قارایلاب جاتب قالار بىز، دەپ مامبەت كۆپ آیتدی. آلا اووز قرغز قانداى، كونگون جوق. ءبر توبۇ چۇباب جولغو ءتۇشدۇ. مامبەتەن تیلینە كىرگەندەر قالدى. اەرتەسى كۇن بۇركولۇپ قالغان اەكەن. مامبەتەر چۇباشب جولغو ءتۇشدۇ. مۇرۇنقۇ كەتكەندەرگە اۇزابای اەلە جولۇقدۇ. شورۇلاردى قىرسق چالب، كوزدون آیرىلب قالشقان اەكەن. آزق تۇگونوت دەپ ءبر كۇن جاتبای بىشقتىق قاغان اەل، اەمى ءاۇچ - تورت كۇن جاتۇۇغا اەركىز كونۇشدۇ. كوزدۇ قارىغۇدان آمان ساقتاب قالۇۇ ءاۇچون جاگى قاردا ءجۇرۇش

كەرەك اەمدىس اەكەن. اەڭ آيلا بولبوغوندى، كۈن تيگىزبەي، قار چۇپۇرۇك،
جەڭگۈك چۇپۇرۇك تارتىپ الۇۇ كەرەك اەكەن.

۷

قاچقىنداردىن كوزدورۇ چاقشى بولغون كەزدە، مامبەت اەرچىتىپ آلب
ءجونولدى. اەرتەڭ جەربەتن كورو بۇز، دەپ اەلن، جەرن ساغىنغان قاچقىندار
اقلداپ كەلەجاتتى. قاچقىندار اشۇنۇن ءتۇبۇنوشىقاب كەلب ءتۇنوشىدۇ.
اەرتەسى كۈن بۇركولۇپ قالغان اەكەن، اەلساغىنغان قاچقىندار بۇركوكىكو
قاراشقان جوق. ترمالاب اشۇۇغا جارماششى. اشۇنۇن تۇۇجونۇنا چققان
مالدا آلاي. ءۇلوى بۇرغانا قتاب قار جادى. بۇشلتەشكە بولبوى قالدى سۇۇق
آبدان او كۇردۇ. كىمىسىز بايقۇش قاچقىندار بۇيۇغا باشتادى.
- اەچ جاققا جۇربوگۇلو، قاردىن آستىنا چۇمكونولۇ، دەپ مامبەت قىيىردى.
اەلدىن كويۇكونگون جوق، اشۇنۇن اەبتەب اەگىكەيب آلب، قارى جوق ناشدىن
الدىنا دالدا لاشماقچى بولدى.

- مەنى مەنەن قالۇۇ چۇتار قالغىلا، دەپ مامبەت داغى قىيىردى. ءبر آز
اەل مامبەت مەنەن برگە، قاردىن آستىن ءۇگۇب جاتىپ قالشى.
اەرتەسى شامال توقتولۇپ قالغان اەكەن. مامبەتدەر آمان - اەسەن تۇشىدۇ.
ءتىل آلماي كەتكەندەردىن ءبر آزى مۇزەون جارىغىنا ءتۇشۇپ جوق بولۇ
بىر. كويۇنۇن قولۇ، بۇتۇ ءۇشۇپ كەتتىر. اولىگوندىون قالغان قاچقىندىن
بارىن مامبەت جىينادى. اۇشۇ كىكو آلدراغاندارىن قارمەنەن ءسۇرتدۇ، اوشون
اەتپ، مامبەت بەچارا قاچقىنداردى اەلینە جەتكزدى.
"كوب جاشاغان بلبەس، كويۇ كورگون بىلەر، دەگەن ماقالتۇۇرا كەلدى.
مامبەت بولبوغوندى، قاچقىندار قىرىلب قالماق.

8. قشدىن آقرقى ءومۇرۇ.

كۇر قشدىن ءومۇرۇن كەسمەك بولۇپ، كۇندىن - كۇنگو اەلە جىلىنب
كەلبە بەردى. جەر ءچۇزۇن توشىدۇرغان قارمەنەن مۇز اەرى باشتادى.
مۇرۇنقۇ كويۇرۇو بولۇپ جاتقان جالترمۇزدار، بۇل كۇندى چارت، چارت!
چارلدى. ساي - سايدا سۇۇ كويۇيدۇ. قاردىن كويۇكەتتپ ايت جاتىق بولۇپ
قالدى.

قشدىن آچۇسۇ چىناب كەلدى. اەڭ آقرقى كۇچۇن جىناب الىب چىمىرقاندى.
 مالىدى جۇتاتماق بولۇپ سارى قارجالدى.
 آرق - تورۇقدار ءولو باشتادى. قشدىن اەڭ جاقشى دوستۇلارى قارغا،
 قۇزغۇن قارشىقىردىن كۇنۇتۇدۇ. تارپ كوبويگون سوڭ جورۇ قۇزغۇن
 قش دوستۇسۇنۇن ءومۇرۇن تىلەپ جاتشىدى.
 مۇرۇنقۇ قانۇۇ قاردى جوق قىلغان كۇن، سارى قاردى بات اەلە آيداب
 جوق قىلدى. كۇندۇن جىلۇۇ شوولاسى كۇندون- كۇنگو اەلە آرتقاندىن
 آرتابەردى.
 سارى قاردان آيلا بولبوغون سوڭ، قش اەمى قارا بوروونۇن جومشادى.
 قازانداى قۇرغاق بوروون آرق - تورۇق مالىدى بوو ءتۇشۇردۇ. جەردىن
 بەتى قاتب كەتتى. جاقشىلاپ كوڭ چىغا آلباى تۇرۇپ آلدى.
 كۇن بوروونغودا كۇنگون جوق. توو - توونۇن باشىنداى بۇلۇتداردى بات
 اەلە قۇبالاب جوق قىلدى، قش اەمى كۇنگو كۇچۇ جەتەسەن ءبلدى. او كۇرۇپ
 او كۇرۇپ ايىلادى. قشدىن كۇنى جاشى سەل بولۇپ آئىدى. ساي - سايىدى
 سۇۇ باسدى. مينا، «جاز كەلدى!» دەپ كەلگن قۇشدار چۇرۇلدادى. قشدىن
 ءولسۇنۇن كوزجەتدى. جازغا كورۇنبوى قاى قايداى جان بلبەگەن ءبىر
 چۇڭقۇرغا تىغىلدىدا قالدى.

II جاز

1. جازدىن كەلىشى.

قاردۇۇ قش ءولدى. جارقىراغان جاز كەلدى. جازدىن اۇرمانىنا آقۇن
 قۇشدار كۇڭگوسالباىر-ايرداشىدى. جەر جۇزۇ اق كەپىندەن ءتۇلۇپ، كوڭ
 جاشل كىمىگە اوروندۇ. قشدىن قاقارىنان توڭكۇپ اولىگون چىمىن - چركەى اى-
 زىلداپ اۇچۇپ چىغشىدى. قۇمۇرسىقلاردا جازغى اەمگەگىنە كىرە باشتاشىدى.
 چەنكە قورغولوغون آڭداردىن بارى تۇردۇ. سۇۇر آشقۇشتاپ اىيىندىن
 اووزۇنا چقىدى. قشداى تامانرسورۇپ جالغى تالىغان ايوۇ، ادانغى ساقساڭمداپ

جويلىوي باشتادى. قشداي چەندە قورغولوب جاتقان آيرى قويۇق، بۇل كەزدە كېشىنەب آيل ءاۋستۇندو ءجۇرت. قاي جانى بار بولسودا ترچىلىگىنە كىردى. دىققاندار قوشۇن قۇراپ قشدىن قامن قىيلا باشتادى. جاز كەمگە بولسودا جازدىدۇ. آرق-تۇرۇق آلدا قاچان تىرا قايلاپ تىگىپ كەتكەن.

جازدا جالغزغانا قۇۋانچ بۇل اەمەس. ەبر جاز اەكى بولۇپ كويۇپ آتات. قوى قوزۇلادى. ءتوو بوتولودۇ. آيل ءاۋستۇ ءۇۋ-چۇۇغا تولدۇ. قۇلۇندار تورولۇپ قالدى. اۋى آيران ءايچىرپ قويدۇ. جاقندا بەدە بايلانات، دەب اەل جەلەسن دايارداب اوتۇرات. اوقۇداجاقندا تاراماچى. مائەتەب بالدارى ايمەتقانغا آزدانب قالشدى.

2. جاز- اەمگەك مالى.

جازدا بەكەر تۇراتۇرغان ءبىر جان جوق. جازدا جانى باردن بارى تەكشى قىمىلدايت اوسۇمدۇك جازباشندا اەلە كوگورۇپ ءبۇز بايلايت. اوسۇمدۇكدۇن ءبۇردۇب جاتقان سەبەبى: تەز تاماقتانپ، تەز ءاوسۇب، تەز رەك تۇقۇم چىغار اين دەيت. قۇرت-قۇمۇرسقادا اوشوندى. اارى بالا چىغارات، بال جىيىنايت. جىيىنغان بالىنن قشداي جىرغالن كوروت. قۇمۇرسقادا ءبىرتىبايت. جازداي تاماق جىيىنوو مەنەن ءاومۇرۇن اوتكوزوت.

قۇش بولسودا اوشو. جاز بولورۇ مەنەن اۋياسالات. اۋيادان بالا چىغارش ءاۋچۇن ءبىر آزابتانات. بالا چققاندىن كىيىن انى چوگويۇپ كەتكىچە اەمگەك قىلىپ باغات.

آگداردا، مالداردا اوشوندى. قوى قوزۇلاب، مۇزوواۋب، ءتوو بو تولوپ. بە، قۇلۇنداب كويوت. بالاسن باغۇۇ ءۇچۇن چوبدۇ كوب اوتتوشقا تىرىشات. ءبر جايىنان ماي جىناپ قشقا دايارداناق.

آدام بالاسى داشى اوشولورغواوقشوش. جاز چىغارى مەنەن قوش آيداييت. تۇۇب جاتقان مالىن تەلەيت. اەگىنم جاقشى چقسا اەكەن، مالم سەمىز بولسو اەكەن، قشدا آچ قالباسام اەكەن، دەب اۋيقۇسۇ كەلبەيت.

مىنا، قاراپ تۇرساق، جازدا تىچ جاتقان ءبىر جان جوق. بارىدا قىمىلدايت، باردى ترچىلىكدن قامىن قىلات. آگر جازداي قام قىلباسا، «آق ءتوش» مەنەن «اينەلەكتى» آچدان ءولوت. اوشون ءاۋچۇن جازدى «اەمگەك مالى» دەب آتاييت

3. جاز

آق كەپىندەن قۇتۇلۇپ،
جەرگۈلدودۇ، جاينادى.
اورغۇپ، مونكۇپ، قۇتۇرۇپ،
سۇۇقايتادى ساي-سايدى.

كەلگن قۇشدار كۇۋمەنەن
جاز سالامەن سايرايدى.
تۇركۇن سۇنۇن ءاۋن مەنەن
سزغىرتىپ آيداشدى.

چىمەن-چركەي چەندەگى
اۋچۇپ چىقىدى ايزىلداپ.
بارىندا جاز اەمەگىگى،
ايشكە كىردى يىچىلداپ.

آرق-تورۇق، قالىلداپ
آرالڭ چىققان قىشتاغى.
دالڭ سالىشىپ، جىلتىداپ
دالقى ءجۇنۇن تاشتادى.

جان-جانى بار كىوبوبۇپ،
جالپى جايىق ءتولودۇ.
اەلدىن بەيلى كەشەيب،
آيران جۇورات كىلودۇ.

بارىنادا دەم كىرگەن،
بارى مايران، بارى ماز؛
جالپىسىنا جان بەرگەن-
جارقىراغان سۇۋلۇۋۇ جاز!... ..

4. جازدن كۈنۈتيرىچىلىكىدىن آريپال ب تۇرغان كەزى.

جازدىن كۈنۈ مال باققان قازاق، قرغز سىياقتۇ اەلدىن ترچىلىگى قىيىن بولوت. مال آرق بولۇپ، سويۇۇغا جارابايت. قشداغى سوغۇمدۇن اەتىنن تۇگۇنۇب تۇرغان كەزى بولوت. دىيقان بولسوقىشى، جازى بردەى توقوچدون ءۇزۇلبويت. قوى كوككو تويۇنۇب آيران چققانچا مال باققان اەل تاماققا جارىبايت. مال سەمىرپ، قوزۇبشقىچا قونوق دا كۈتۈ آبايت. اوشون ءۇچۇن قرغز مائال قىلات: «دوسۇشكۇ اۇيات قىلاين دەسەك، جازدىن كۈنۈ قونوققو بار... دەپ.

آگەر ءچوبۇ كوپ مالچى بولسو قونوقتون، قورقوربۇ اەلە؟

5. قازاق قىزىنن قونوققو آيتقان جووبۇ.

جاز جاشى چققاندا ءبر قرغز قازاقدىن ءۇيۇنر ءتۇشۇبتۇر. كۈن شامال اەكەن. قازاق قوزۇلارن ءۇيۇنو بايلاپ قويۇبتۇر. قرغز اۇپگو كىرە آباى تالادا اوتۇرا بەربتو. قاش قارارغان كەزدە قازاقدىن قىزى ءبر قولۇنا ءسۇت، ءبر قولتۇغۇنا شرداق كوتررۇب كەلب جووب آيتبتر. قزدن جووبۇ.

كۈن بورون، تەكەمەتكە اورون. بۇل ءسۇت، ءسۇت دا بولسوجۇت. كۈن جاز، تاماق آز. ايسەك ايسكەن جوق، قوزۇ بسكەن جوق. قسدىن قالغان اەت جوق، سزگە قارار بەت جوق.

6. ءبىرنجى كۈن كۇر كۇر وگوندو.

جووقازن چققانغا كوپ بولغون. كۈن كۇر كۇر ومويۇنچو قارىلار جوو- قازن جەدىرۇۇچۇ امەس. كۈن قاچان كۇر كۇرور اەكەن دەپ اەلە كۇتۇب ءجۇرۇۇچۇبۇز، ءبر- ءبر قازقدى آدا قاچان ديارداپ قويغون بۇز. ءبر كۈنۈ كۈن بۇر كۇلدۇ. كۈن كۇر كۇروربۇ اەكەن دەپ كوپ بالا قازىغىزدى قولغو آلب جاردانب تۇردۇق.

ءبر آزدان كىيىن كۈن سەبەلەب كەلدى. «ءبىرنجى جامغرغا باشىكاردى توز- غۇلا بالدار!»، دەپ ءبر ءبىرىزدى قىيقرشتىق. بارىزدا توپۇ، تەبەتەيدى قولغو

آلب جۇگۇرشتۇك. آلى اھسى-دار تېمىز جووقازندا. كۇن قاچان كۇر كۇرويت اھكەن دەپ اھلە قۇلاق قويۇپ تۇرابز.

عبر آزدان كيىن اھلە قىبلا جاقدان چوڭ قارا بۇلۇت چقدى. قارا بۇلۇتدۇ دۇركۇروتۇپ جەل اۇستۇبۇزگو آيداب كەلدى قارابۇلۇت بىزدن اۇستۇبۇزگو كەلگەندە، بۇيدالا تۇشىدۇ. آڭغىچا بولبوى اھلە كۇن كۇر كۇرۇپ قالدى. بىزدەر عسۇيۇنۇپ قىيقرىشتىق. كەمپىلەر كونوك-كونچوكدورۇن كوتورۇپ ءاۋىدۇ آيلانا جۇگۇرۇشىدۇ. «جاز جاقشى بولسۇن مال عسۇتتۇۇ بولسۇن»، دەشب كونوكتورۇن قالدىرا تشدى. جامغر قاتۇۇ قۇيۇپ جىبەردى، اۇلاق، قوزۇلار اۋىگو كىرب قورغولودۇ. كوبدون بەرى قازق اۇچتاب جۇرگون بالدار جامغر غاقاراغانىبىر جوق. قازقدار بىزدى كوتىررۇپ آلب جوو قازنغا جۇگۇردىك. كۇن كۇر كۇروشى اھمنە؟ كۇن قانداى بۇلۇتدان كۇر كۇرويت؟

7. اشته گەن غانا تىشمەيت اھكەن.

آبلدىن جانى تىنۇۇچۇ اھمەس. ما كتەبىدەن كەلگەندە آبل اتاسى مەنەن تەڭ قىيىمىلداچۇ.

آبلدىن جاز بولغولۇ جانى تىنغان جوق. سوقوغو مىنگەن آبل، اۇنا سۇغارغان آبل، اھلدىن مالينا كوز بولغون دا آبل، جالغز غانا ءوزۇنۇن قىز ماتىن ايشتەبەستەن، قولۇ بوشوغوندىو آغايىندار يىقىن دا ايشتەيت. اوشون ءاۋچۇن آبلدى اھلدىن بارى جاقشى كورۇچۇ. آيلداغى قاتىدار آبلدىن تاماغىن آياچۇ اھمەس.

آبل مەنەن بىرگە اوقۇغان اوشول آبلداى اكى-ءاۋچ بالا بار اھلە. بۇلار آبلداى اھمەس جالقوو بولۇۇچۇ. بىز تە كىتۇشتارى تورپوق عىمىن ب اوينوب جۇرگوندو، آبل اۇنا سۇغار ب ءجۇرۇچۇ. تە تىتۇشتارى اۇقتاب جاتقاندا آبل اھرتە تۇرۇپ سوقوغو عىمىن ب ءجۇرۇچۇ.

عبر كۇنۇ اوشول آيلداغى عبر قاتىن اھركەك بالا تابدى. قۇوانچىنا قاتىدىن بايى قشداى بورغو بايلاغان سەمز ايرىك سويدۇ. اھتەن قاراشلاپ تۇرغان اھل الدا قايدان كەلب جىيىنالب قالدى.

اھلگە اھت تارتىلغاندا بالدار اۇستۇقان ءاۋمۇت قىيلىشب ساغلاپ تۇرۇشىدۇ. باش، قۇيىمۇلچاق كەمگە تىيەر اھكەن دەپ بالدار قىيىلداپ اتشىدى. آڭغىچا بولبوى اھلە «مىنا آبل آزامات، ساغان بەرەين»، دەپ باشدى ابلغا قارماتدى.

أبلدىن جولدوشتورۇ، اەمى كەزەك بزدىكى، دەپ قۇيمۇلچاقىدى كۇتۇب تۇرۇشۇ.
- قويمۇلچاق كىگە تىيەر اەكەن؟، دەگەن قاققۇۇلاغان ءۇندور آرقاى
چاقدان چىغىب قالدى.

- قۇيمۇلچاقدىن اەسى كۇن مۇرۇن بەلگىلۇۇ. «كەم تىنباى اىشتەسە، اوشول
ماى تىشتەسن»، دەگەن. قۇبەمۇلچاق تىنباى اىشتەب جۇرگۇن ابلدىقى، دەدى دا،
قۇيمۇلچاقدى اىشقا ابلغا بەردى. ابلدىن قاى ءبىر جولدوشتورۇ ءايچى
كۇيۇب اىيلاپ دا جىبەردى. «ءبىراق ابل جولدوشتورۇن قىيغان جوق.
قۇيمۇلچاقدى باشدى بارىنا ءبولۇب بەردى.

ماقال: اىشتەسەك، ماى تىشتەرسەك.

8. جىلان جۇمۇرتقاسى.

قوش ايدالب ءبۇتۇب، قولى بوشوب قالغان كەز اەلە. بزدەر كوپ بالا بولۇب
جۇمۇرتقا اۇلاب چققى. دالاي ءايىندى قىدىرىب ءجۇرۇب كوپ جۇمۇرتقا االىق.
بزدەر جار قىدىرىب ءجۇرۇب ءبىر جاپز اىيىنگە كەز كىك. ءايىن ابدان تار
اەكەن. اىيىنگە ءبىر كىچىنە بالانن قولۇن سالىردىق. بالا قولۇن سالارى مەنەن
اەلە چوچۇب تارتىپ االىدى. «قولۇمدۇ ءبىر اەمە چاقدى»، دەدى بالا. بالانن
قولۇنۇن سرتىنان آزراق قان چىغىب قالغان اەكەن؛ بزدەر آعان كوگۇل قويغۇ.
نۇبۇز جوق. داغى جار قىدىرىب كەتە بەردىك.

بزدەر ءبىر آز جۇرگۇندون كىيىن ءتوبوسۇ اويۇلغان اىيىنگە كەز كىك.
اىيىندىن اىچىندە بەش-آلتى كوگ چار جۇمۇرتقا جاتقان اەكەن. ءبىر جولىر-
شۇبۇز اشىغىب اىيىنگە سالا قويدۇ. بالانن قولۇ جۇمۇرتقاغا جاكى جەتكەندە
ءبىر جىلان بالانن قولۇنا شاب اەتب جابىشا قالدى. بالا چالقاسىنان جىغىلدى.
بزدەر قاجىب جونولدىك.

مۇرۇنقۇ، كىيىنكى بالانن دا قولدىورۇ شىشب كەتدى. بزدەر آلاردى زورغۇ
اۇيگو االب قايتدىق. جىلان جۇمۇرتقاسىن مەن اوشوندى كورگۇمۇن.
جۇمۇرتقا اۇلاب اۇبارالانۇۇ بەكەر اەكەن. جۇمۇرتقانى بەكەر جارا بەرش
اۇبال. جانا جۇمۇرتقا اۇلاب ءجۇرۇب جىلانغا كەزىگىب قالشقا مۇمكۇن
اەكەن. اوشوندىن كىيىن مەن جۇمۇرتقا اۇلاشدىن تىيلىم.
آدامغا پايدا كەلتىرە تۇرغان چىچقتاردى بىلەسىكەربى؟

9. جيلان مەنەن تورغويدۇن آرباشقانى.

بىر تىببىي بالاي قوزۇق قايىتار بىر چىرىكچە بەلەنگەن تورغويدۇ كوردۇك.
تورغوى چىرىكچە بەلەن بىر قوزۇق چىغات. اوشۇن اىت بىر بەلەن چىرا تورغوى آلە
كىتەن بىر جاتىدى.

بىر تورغويدۇن تۇشۇق قالىب جاتقان چىرىكچە بەلەن بارىق، شىبىق تۇبۇندۇ
تورغويدۇن اۇيىسى بار اەكەن. اۇيا اۇستۇندۇ بىر قارچار جىلان جاتقان
اەكەن. جىلان مەنەن تورغويدۇن آرباش بىر جاتقان بىر بىر بىر بىر بىر بىر بىر
كەتەك.

تورغوى مۇرۇنقۇداى اەلە چىرىكچە بەلەن سايىر بىر جاتىدى. جىلاندا بىر كوتورۇب
بىر سويىموشكوتۇب، كوزۇن تورغويغۇ تىكەن بىر جىرماشكۇداى بەردى.
بىر آزدان كىيىن اەلە تورغويدۇن شايىمانى بوشۇدۇ. تورغوى اۇلام اەلە
بىر موموندى بىر بىر بىر بىر بىر بىر بىر بىر بىر بىر بىر بىر بىر بىر بىر بىر
اىلان بىر كوتورۇب قالىدى.

تورغوى اۇلام-اۇلام جىلانغا جاتقان اوتۇرۇن، بىر كەزە تاق جىلاندىن
اىدىنا بىر جىغلىدى. جىلان تورغويدۇ چاققانداى بولدى. بىر بەلەن تاشكۇر قاپ
قاراب تۇردۇق.

بىر آزدان كىيىن داغى بىر تورغوى چىرىكچە بەلەن بىر قوزۇب كەلدى. آداغى مۇ.
رۇنقۇ تورغويچۇ آرباشىدى. بۇل تورغوىدا اۇيانن آتا اەنەسىنن بىر بىر
كوردۇنۇ.

بىر توبدون كىيىن جىلاندىن شايىمانى كەتدى. جىلان اۇيادان اىيرەلەشكەن
قاپ چىقىدى. تورغوى سايىراغانن كوتۇردۇ. جىلان قانچالۇق قانچۇغا اركەت
قلسادا اۇيادان اۇزىب كەتەلغان جوق. بات اەلە اقاقتاب جىغلىدى. تورغوى
جىلاندىن اۇستۇنۇ قونغوندى بولدى اەلە، بىر اۇقتدا اەلە جىلاندى كوتورۇب
قوزۇب قانغانن كوردۇك.

تورغوى جىلاندى سالاشكۇداى بىر آز جىرگە اۇچىدۇ. بايقابان كىشى
جىلاندى كىيىن اۇونۇدەگىدەى. جىلان اەچقارۇ قىلا اىلە سالاشكۇداى
بارا بەردى. بىر تورغوى اۇزاق كوتورۇب اۇچا اىلغان جوق. بات اەلە
جىلاندى تۇشۇرۇب جىبەردى.

بىر جۇگۇرۇب بارغاندا تورغوىداغى جىلاندىن اۇستۇنۇ بىرگە تۇشكۇن

اەكەن. تورغوى بزدەن چوچۇب اۇچا جۇنولدى. جىلاندا تۈك كۈچ قالغان
 اەمەس اەكەن. بزدە بارغاندا جىلان اوردۇنان قىيمىلداي الغان جوق. جىلاندىن
 ئىيلى اووزۇنا باتماي ادلە سالا كىداپ قالغان اەكەن
 بزدە جىلاندى تەكك ايرىب قارادى. جىلاندىن ايچنەن ادكى بالاپان چقدى
 بالاپاندار اەكك اەلە كىچىنەكەي اەكەن؛ بالاپانداردىن جۇمۇرتقادان چىغا اەلەك
 سىياغى بار. مايدا جانىقداردىن اۇشۇن اەتب ارباشقاندارىنا بزدەر آيراكك
 تاكك قالدق.

10. جايلىووغو كوچۇو.

جايلىووغا كوچۇۇ قانداي جىرال. كۇن مۇرۇن بووچۇمىدۇ قامداپ، تايىكىدى
 ۴ اۇيروتۇپ جاتقانك جايلىووغو كوچورتۇنۇدەگدەب اۇيقۇشدا كەلبەيت.
 اەرتەكك مەنەن تۇرساكك ات توقۇلۇپ، ئووقومدولۇپ، اۇى سىيىرىلىپ قالغانى
 قوى مەنەن جلقىنى آيداپ آلب مالچىلار آلدا قاچان اەلەكەتكەن.
 اۇزاب جولغو چققاندا كوچدۇ قاراساكك قانداي سۇلۇۇ. قز، كەلندىن جابدقتاب
 جەتەلەگەن ۴ تووسۇ، اينگەندەردىن بوتوسۇن جوقتوب بوزدوغون ۴ اۇنۇ قۇ-
 لاغكىدىن قۇرچۇن، كوزۇككۇن قىچۇسۇن ۴ بر قاندىرات.
 آل، اورتوجولغو بارغاندا مالچىلاردى قاراب بالداردىن تايى مەنەن جارشقانى
 چوتۇر كىداپ چابقىلاب كەتب بارا جاتىب جىغىلاسكك؛ ايىلاباى، سقتاپاى تۇرا
 قالب تايغامىنە سالب كەتب بارا جاتقانك. مالچىلارغا قوشۇلۇپ ايشقن. اولامىنچا
 كوگۇلۇكك ۴ بر تىمايت.
 مىنا، ايشقنغا جەتەكك. جاپرت تايىدىن ۴ تۇشوقالب تەرب آتقانك؛ الام اۇرۇپ
 ايشقندىن كوپۇن كوربوى قۇرۇ قالبدا جاتقانك؛ شالپك بوش بولسو، بالداردىن
 آرتىدا قالب ايزادا بولغونۇكك، ايشقندىن قىزىغىنا تۇشكوندو كوچدۇن قايدا
 قالغانى، تايىكىدىن قاچىب كەتكەننى اەسدەن دا چىغارىب قويوسۇكك.
 ايشقندى قانچىغا شا بايلاندىب آلب كەچىدە آياغا چابقىلاب كىرىپ بارغانك.
 اۇتۇرۇ قاراب تۇرغان قز، كەلن، تىگىب جاتقان ۴ اۇيلورۇن تاشتاي سالب،
 جايىلاسەنى تالاب جاتقانى، بارىنا تەكشى ۴ اۇلۇش-تۇرۇپ بەربەسەكك، تايىق
 جەبدا جۇرگونسۇكك. اەرتەكك مەنەن تۇرغاندا جاي اوووغو كوزۇكك تويوبۇ؟
 تازا جەل، تازا بۇلاق، سۇلۇۇ ۴ چوبتور، بۇلار كورگوندو قۇوانچك قوينۇشا
 سىيىمايت. بۇلاقتاي اغب جاتقان آيران، قىمىز، دۇركۇروب ۴ اوسۇب تۇرغان ماللك
 بولسو، كەكك جايلىوو تۇرماي تۇرغان جەربى اەكەن!!

11. جايلوو.

كۈزگۈدۈى بولتۇرۇگون تۇنۇق بۇلاق،
ساي سايدان ءاۋن آليشب تۇشكون تۇيلاپ،
اير ايرداپ توقسون ءتۇردۇۇ گۇۇگو سالس،
ءاۋنۇنون تاناسكىبى تۇرساڭ تگشاب.

توقتوبوى ءجۇرۇب تۇرغان جەلى قانداى،
تاب-تازا، قاشتاي تۇنۇق، جتتۇۇ اترداى.
بەتكەن سىيلاپ، سىيپاپ اەركەلەتسە،
كوڭلۇڭدو قايدان قالسن چەر جازلباى!

گيلەمدەى ءتۇردۇۇ چويدۇن گۇل آرالاش،
ءاۋستۇندو مالى جاتسا اداشب باش؛
سارغارب، سان جلداردى كۇتكون جرغال.
كوزۇڭكو كورۇنپوى بۇ، اەلەس-بۇلاس؟!

منداغى آيران، قىمز كەڭ اەمەسبى،
بۇلاقتاي آغب جاتقان كەن اەمەسبى.
دور كۇروب ءتورت تۇلۇگۇڭ ءاوسۇب تۇرسا،
كەڭ جايلوو جانغا جرغال جەر اەمەسبى!

12. بەكبەكەى.

آلا بىتال قاقتهكەى،
آيقالشقان بەكبەكەى.
قۇلا بايتال تاقتهكەى،
قۇيۇلۇشقان بەكبەكەى!

قارا تونۇۋاڭمۇ،
مەن قونۇپ بېكەتتە.
قارا ماقال تونۇڭمۇ
جەڭ بولۇپ بېكەتتە!

مېنە تۇرغان ئاتىڭمۇ
جال بولۇپ بېكەتتە.
ئىچە تۇرغان ئاتىڭمۇ
بال بولۇپ بېكەتتە!

تۇندۇم تۇندۇم جۇڭگۇ
تۇلكۇنۇن قولى سوكۇلسۇن.
تۇن ئۇيغۇنۇم تورت بولگۇن
قارشى قانى توكۇلسۇن!

ئۇقۇرۇغۇ دولونۇ
ئۇرۇق-ئېرىق جولو بو.
قامچى سابى دولونۇ
قاپر ئۇرۇق جولو بو!

ئۇرۇق كەلسە، ئۇشتايمىز.
بەتن ئايرىم ئۇشتايمىز.
توبوگو چاب جايلايمىز.
توبوگو چىرىكەپ ئايدايمىز.

بەكەتتە قانچى، بەل ئاشىدى. ھى.
ساقساقاي قۇرۇق ئادىشى. ھى..
بەكەتتە بەك قاتار. ھى..
ساقساقاي ساق قاتار. ھى....

امسكەرمە: بۇل ايرىنن آياغينا «اى» دەگەن ءۇندۇ قوشۇ-
مچالاب ايرىدايت.

13. باشتاڭ.

جان جالب تۇردۇ ءتۇن آبدان قاراڭغى بولدى. قىز، كەلندەر قوروو-
قايتارىشب چىغشىدى

قۇر قىيىرق مەنەن تاڭ آتۇرۇ قىيىن. قىز، كەلندەر باشتاڭ قىلماقچى. بايدىن
اۇيۇندوگۇ قارىغانى آلب چىغىش چاقاسالشىدى. آنداساندا بەك بەك بەلەشب
قويۇب قىز، كەلندەر اوت چاقاسندا اوتۇرۇشۇ.
بۇلاردىن اوت جىلتىدا تىب جاتقاندارن جاقىچىلار كوردۇ. جلقىچىغادا تاڭ
آتۇرۇ قىيىن. قىز، كەلندىن باشتاڭىنان جەشمەك بولۇب جلقىچىلار توورۇب
كەلشىدى.

قىز، كەلن قوروونۇ آيلان ب كەلب سوز گو كرىدى. بۇلاردىن ءسوزۇن جى-
قىچىلار تىكشاپ جاتدى.

- اەرتەڭ اەنەم «اەت قانا» دەسە، اەمنە دەيمىن؟ دەب بايدىن كەلنىنى آيتدى.
- قارشىق جەب كەتتىر، دەب آيتۇنۇ بىلەيسىڭىز؟، دەب چاقاندىن اەسى
كەلن آيتدى.

- قارشىق سەنن چاقاڭدى مويۇنۇنا ايلە كەتتەتتىرى؟ دەسە، اەمنە دەيسىڭ؟
دەب بايدىن قىزى كۇلدى.

- اەتن جەگەندەن كىيىن چاقانى اەمە قىلسن؟ تاشتاب كەتتىر، دەبەيمىز؟
دەب كەلن جووب قايردى.

قىز كەلندىن بارى قاتقىلىقتاب كۇلۇب قالشىدى.

تىكشاپ جاتقان جلقىچىلار ءبر قۇلۇق اوبىلدى. اەتدى «چىغار، چىغار» غا
كەلگەندە، ءبر جلقىچى كەمەنتاين چۇمكونۇب قويدى اۇركۇتدى. قوى چاتىر ااب
اوركۇب ءجونولدى. قىز، كەلندەر ءايت تۇقۇرۇب قويدى ارتىنان كەتتى.
جلقىچىلار چاقاداڭى اەتدى ءبۇتۇن كوتۇرۇب جولغو ءتۇشدى.

جلقىچىلار اەتدى جەب، سورپوسۇن ءايچىب، چاقانى سۇوردۇن ايمىنە تىغىب
قويۇشدى. قىز، كەلندەر جلقىچىلاردىن آلب كەتكەنن ءبىلشىدى.
اەرتەسى كەلنچەك جلقىچىلاردان چاقاسن دوولادى.

- چاقاڭدى قارشىقار اۇۇرداغاندىر. مەن آلمانم جوق، دەدى. بىر جلقىچى.
 - قايناب تۇرغان چاقانى قارشىقار قايدان اۇۇرداسن، چاقانى سىلەر آلدىكار،
 بىر، دەدى كەلنچەك.
 - چقداندىن اەت اۇۇرداغان قارشىقار چاقا اۇۇرداباس بولۇبتۇرۇ؟، دەپ
 جلقىچى كۇلۇب جىبەردى.

14. بۇرۇبالاسى ايت بولبويت.

جاراش بىر قارشىقاردىن كۇچۇكۇن باغب بۇردۇ. كۇچۇكۇن ابدان اۇپرونىدۇ.
 قادمكى ايتچە اەلە جاراشدى بوش اەرىچب بۇرۇۇچۇ بولدى. جاراش كۇچۇ-
 ككو ابدان ايشەندى. تۇنكۇسۇن كۇچۇكۇدۇ جاراش بوش قۇيۇچۇ بولدى.
 «بۇرۇبالاسى ايت بولبويت، تەرىسەن سىيرب آلساڭچى» دەپ اەل جاراشقا
 كۇب ايتدى. جاراشدا اۇزۇنۇن بلىگەنن بۇرۇۇچۇ اەمەس اەلدىن بۇسۇنۇ
 جاراش قۇلاقدا قۇيغون جوق.
 بىر كۇنۇ اەرتەك مەنەن كۇگۇندۇگۇ قۇزۇلاردىن بىر تۇبۇنۇن قۇيۇقۇتارى
 اۇزۇلۇب قالبتىر. تورت-بەش قۇزۇ اۇلۇبتۇر. آرى-بەرى قاراسا، جاراشدىن
 ايشەنەن بوش قۇيغون كۇچۇكۇ جوق. اوشۇندۇ جاراش اوكۇنۇب سانن بىر
 سالىدى.

ماقال: بۇرۇبالاسى ايت بولبويت.

15. كۇكۇك تاق قاتدى.

جايلىوونۇن بۇرۇ سارغارا باشتادى. چاقادا اەگن باش آلىدى. اەل بۇب
 چابىشقا قام اۇردۇ. چمچقتار بالاپانن آلدان قاچان اۇچۇرغان. قۇي بايب قۇزۇلار
 بىرگە كەتدى. تۇو چاقانى قاراي قاچا باشتادى، كىرگن سۇۇلار تۇقتۇلۇب
 ساي قاغىراپ قالدى. اەگىندىن اەكى اۇچ سۇۇغاتى اۇتۇب كەتدى. قىمىز
 جۇرۇگۇنۇ تىيىگەن بالدار چاقانن تالقانن ساغىنىب قالشىدى. اەگنچىلەر اۇلۇشۇدۇ.
 قۇلاق قۇيۇب جۇرشۇدۇ. بۇل قاي مەزگىل اەكەنن بۇرت آلى ائىق بلىگەن
 جوق.
 آل. كۇكۇك «تاق قاتدىم. تاق قاتدىم»، دەپ جايىدىن بولۇب قالغانن اەلگە
 جارىيا قىلدى.

III. جاي.

1. جاي قانداي ۋاقت؟

جاي جل مەزگىلىنىن بويغو جەنكەن قىزداي ەبر ۋاقتسى. جايىدىن كۈنۈ باردىق جان-جانى بارداردىن تولۇپ تۇرغان كەزى بولوت. ەچوب تەگىز بىشات. ەگەن باش آلات. مال تەگىز سەمىرەت.

جەرگۈر، ات قۇر بولوت. جايلىوونۇن بەتەگەسى سارغارب سارى سويغوق بولو باشتايت. آل ۋاقتىدا ەل جايلىوونۇ ەتەكتەى قونوت. ەچوبچۇلور قىمىزىن آرتىنىب آل جاقاغا تۇشوت. ەمگەكچى دىيقاندار جايىدىن كۈنۈ كەم-كەم ۋاقتايت آرىا بىشب كەتكىچە ەچوبۇن چاب بولۇۋغا آشىغات. ەچوبۇنو كۈچۈ كەلبەگەن چابالدار آشار سالات. اوشون ەتب آغابىن تۇغانىنىن جاردامى مەنەن جۇمۇشۇن بۇتكورۇپ آلات. جارتى كوچمون ەل جاقىندا ب كەلب قونۇب بويلوب جۇمۇشۇن ەبۇتۇروت. آز كۈنىدىن كىيىن آرىاغا دا اوروق سالىنىب قالات.

2. ترمووج.

ەبر دىيقان بالاسىن ايراقى شارغا اوقۇۋغا جىبەردى. بالا ەبر توب جىل ەلۋىۋنو كەلبەستەن اوقۇدۇ.

بالا اوقۇۋدان كەلدى. بالانى تالاب بولبويت. كىتەب اوقۇيت. اوقۇمۇشتۇۋ كىشىچە ەسۋىلويت. قىزماق قلغىسى كەلبەيت. ەلدەن جىبىركەنبدا قويوت. آل ەمەس قورودوغۇ جابدقتاردىن دا آتارن اۋىتۇتۇب قالىتر. مۇرۇنقۇ آتاسى اۋىروتكوندۇن ەبىرى جوق. «بالام اوقۇب جەتكەن ەكەنسك... دەب آتاسى اىچىنەن كوئىكۇلدىب ەجۇردۇ.

ەبر كۈنۈ آتاسى اۋۇلۇن ەەرچىتب ەچوب چومولوموك بولۇب چقدى. بالا قورودوغۇ تىرموچدۇ كورو سالب. مۇنۇن آتى ەمەن ەلە؟ دەب آتاسىنان سۇرادى. اوشول آرادا بالا چالقاسىنان جاتقان ترموچدۇن ەمىشەن باسب آلدى. ترمووج بالانى ماكدايغا اوقشوتۇب اۋردۇ. «آ.. ترمووج دەب بالا قىمىقرب جىبەردى..»

- ساغان اوشول كەرەك، سەن مۇن-اەتب عجۇرسوڭ، مەنن آتمىدى
اۇنۇتارساڭ، دەدى آتاسى.

كەشمەش اوكمەتى قۇرغان ماكتەبى «اەمگەك ماكتەبى» دەپ آنايت. مەنداغى
اوقۇغان بالدار جالغزغانا اوقۇب جازۇۇ ءاۋىرونىويت. آر ءبر قارا قزماىدىدا
جاقشى ءيىلب چىغات. آر ءبر قارا قزماى اوزۇنچو ءبر اوقۇۇ. قانچالق
اوقۇۇ ءاۋىرونسو، اوشونچولۇق قزماى قىلۇۇنۇۇ ءاۋىرونۇب چىغۇۇ
كەرەك.

3. ارپا مەنەن بۇوداى.

- ءجۇر بۇوداى، آلتن اوسكون جەرگە بارب ءاوسولۇ، دەدى ارپا.
- مۇرۇتۇڭ اۇزۇن بولغون مەنەن آقىلڭ قىسقا اەكەن ارپام. ءبىز اەمنە
اۇچۇن آلتىدى اىزدەب بارالى، آلتن بىزگە ءاوزۇ كەلەت. دەدى بۇوداى

«ارپا، بۇوداى آش بولوت، آلتن كۈمۈش تاش بولوت» دەگەن قرغزدن
ماقالى بار. ارپا، بۇوداىڭ كوب بولسو، آلتن ءاوزۇ كەلەت.

4. ءبىزدن اەلدىن ءاۋلۇشۇ.

ءاۋلۇش جايدىن آياقى كەزىندە بولوت. ءاۋلۇشۇ جايلىوودوغۇ مالدۇۇلار
غانا قىلات. ءاۋلۇش دىن بۇيۇرغانى مەنەن جاسالبايت. مال آبدان سەمرگەن
كەزدەغانا مالدۇۇلار مالىسزداردى چاقىرباەت، قىمز بەرەت. ءاۋلۇشۇ جالغزغانا
تاماق بولبوى، تاماشادا اىشتەلەت.

ءاۋلۇش بولوردون ءبر نەچە كۈن مۇرۇن اەل قىمىزىن جىيات. سۇۇ-
سۇۇنۇن اەلى ءاۋلۇشۇ كەزەك مەنەن بەرىشەت. بۇكۈن ءبر سۇۇنۇن اەلى
بەرسە، باشقا ءبر كۈندۈ بولوك سۇۇداغى اەل بەرەت. ءاۋلۇش بولغوندى
اەگنچى، ءچەبچۇلور آتايى جايلىووغۇ چىقب كەلىشەت.

اەل ءاۋلۇش بەرە تۇرغان آيلغا قاراب چۇبادى. ءاوشكچوك بالدار جىمىنالىشب
جايىلا تۇرغان تاى، قۇناندى جانىداى جۇردۇك. ءاوزۇ اتقا مەنەن آلباى

آبرماچقا تاشىلىپ جەتەلەتكەن بالداردا كۆپ. آيرماچقادا جۇرو آلباى آتاسىنا
اوكورتكون بالداردا جوق امەس.

اەل جىينالىپ كەڭ جازققا تۇشۇپ جاندى. ءۇلۇش قىلغان اەل باجلداشب
قونوق بولۇشۇ باشتاشدى. بزدەردى قوچقور بايدىن آيلى آلدى.
اەل ءاۋى ايچنە قىدىراتا اوتۇرۇشۇ. قىمىز قۇيۇلا باشتادى. اەل تەگىز
قىمىزدى قارماپ اوتۇرۇپ جارىشا جۇتۇپ اتشىدى. اوچوققو اوتۇرغان جىگىت
چوڭ آياقدار مەنەن تىنباى جۇتۇپ ءاوزۇنۇن ءاونورۇن كورسوتون جاتدى.
ءبر آزدان كىيىن اەت تارتىلدى. بالا-چاقا ايلغانباستان بارىنا تەگىز تاباق
ءتپىدى. اەلگە جالالڭ كلتىرەگەن آق ماى تارتىلدى. قۇيۇلچاق، جامباشدى
بالدار باتىرا آلباى قالدى. تۇۇراغان اەتدىن چەتى اويۇلباى قايتا كەتتى.
مىنا، تاماشا باشتالدى. بالباندار كۇرۇشۇ. تايلار چاپىلىپ كەلدى. قۇنانغا
ءبىز جاقدان آبلدىن تورۇ جورغو تايىن قوشىدۇق. آبلدىن تورۇ تايى اۇشۇ
جازغا قۇنان جاشىنا تولۇپ قالغان.

قۇنان قاچان كەلەت دەپ دەكلەپ تۇردۇق. كۆبىدون كىيىن بىرىندەگەن
قاراندار كورۇنوباشتادى. «آبلدىن تورۇسۇ، آبلدىن تورۇسۇ» دەپ اەل چۇۋ-
لدادى. بارىبىزدا جاردانپ قالدىق. چن اەلە آبلدىن تورۇسۇ اەكەن. قۇنانداردان
ايراق چىغىپ كەلدى. بزدەر چۇۋلاشب بايگە بولۇشۇپ قالدىق.
كەچىندە اولجو مەنەن قۇۋانىشۇپ قايتىدىق. مالچى اەلدىن ءۇلۇش جاسا-
غاندارى دۇرۇس ءايش.

سىلەردىن اەلدەدا ءۇلۇش اۇشۇنداي بولۇپۇ؟ آگەر مىندان باش-قالىغى
بولسو، كورسوتۇپ جازب كەلگىلە.

۲. چاغلانغان

قرغىز چاغلاندى اوق دەپ تۇشۇنوت. چاغلانغان تۇشكون جەردى بەلگىلەپ
قويسو، قىر كۇندون كىيىن تىشقا چىغات اەكەن دەپت. چاغلانغاندىن اوغۇدەپ
قرغىز بىر قىزل كۇرۇلۇتاشدى اورۇغادارى قاغان بولوت. چاغلانغاندىن اولگون
جان بولسو، قرغىز چاغلانغاندىن اوغۇ ءتپىپ ءولدۇ دەپت. چاغلانغاندىن اوغۇن
كورسوم اەكەن دەپ كۆبىدون بەرى اەلە قۇمار بولۇپ ءجۇرۇۋچۇ اەلەم.

ئبر كۇنۇ جايلىوودو قاتۇۇ كۇن بۇر كولىدۇ بۇلۇتدار اۇيغۇ-تۇيغۇ تۇشۇب
كوچۇب جاتىدى جاندىن الدى ئبر از جەلدەب كەلب جانى. كۇن كۇركۇروى
باشتادى. قاتىدار ءاويدون اوولاق تەمر-تەزەك ايرغىتشىدى.
كۇندۇن كۇركۇروگونۇ كۇچويو باشتادى. آڭغىچا بولپوى اەلە چاتر،
چۇتۇر اەتە تۇشۇب «چارت!» دەپ قاتۇۇ ءاۋن چقىدى. قۇلاغىبىز دۇڭگۇروب
قالدى. ءبىزدن جانيبىز داغى ايلدىن چۇولاغان ءاۋن اوغۇلدۇ بىزدەر جۇگۇرۇب
چۇۇ چققان ايلغا باردىق. چاغلىغان اوشول ابلداغى
ئبر اۇيگو تۇشكون اەكەن. ءاويدو اوتۇرغان قاتىن تالاب قالبتىر. ءاۋى ايچىندەگى
بايلوولۇ جاتقان قوزۇلاردىن ئبر توبۇ ءولۇبتۇر. ئبر آزدان كىيىن قاتىندا
ءولدى. قوزۇلاردىن دا، قاتىندىن دا اچجەرى قانا بابتىر. قوزۇلاردىن غانا ءجۇندورۇنۇن
اۋچدارى اوتقو چالدىق قانداى بولۇب قايرىلىب قالبتىر.
چاغلىغان اوق بولۇب تۇشوت دەگەن شال توگۇن چقىدى. مەن داغى اوق
تۇشوت دەگەنگە ايشەنگەندى قويدۇم. اوقۇباغان اەل اېرتىب ءسويلىوى بەرەت
اەكەن.

چاغلىغان كىشى مەنەن غانا مالغائىيىبەيت. چاغلىغان توووغو، تاشقا، جىغاچقادا
تۇشوت. چاغلىغاندىن اەڭ جاقشى ءوتو تۇرغان بۇيۇمۇ تەمر سىياقتۇۇ
زاتىدار. چاغلىغان جەردەن دا جاقشى ءوتوت.
چاغلىغان اوغۇ بار دەگەن قرغىزدىن ءسوزۇ بەكەر. قرغىزدىن چاغلىغاندىن اوغۇ
دەپ االب جۇرگون ناشى آل اوق اەمەس، باشقا ئبر اۇرۇۇ تاش.
چاغلىغان كوزگو كورۇنبوى تۇرغان ئبر قۇۋات. چاغلىغان بۇلۇتدۇن ئبر
ئبىرى مەنەن قاجاشقانينان پايدا بولوت. چاغلىغان:
چىنى، اينەك، رىزىنكە، جىبەك جانادا اۇشۇلار سىياقتۇۇ زاتىداردان ءوتو
البايت.

6. چاغلىغان تىيىگەن ادامدى قانتىب اەمدوو كەرەك.

چاغلىغان تىيىگەن ادامدى، جانى چىغىب كەتبەگەن بولسو، داروو چەچىدىرب،
توپۇراققا ءبولوو كەرەك. آنچالق اشيغىچ بولبوسو. ايمدۇۇ جەردى قازىب
جىبەرب، ايم توپۇراققا كومۇۇ كەرەك. كىشىنن توپۇر قدان باشى غانا چىغىب

تۇرسۇن. آگەر جۇرۇگۈنۈڭلەر ئانچالاق دوو كەتتەگەن بۇلسۇ، بۇل اەم مەنەن
آمان آلب قالدۇغا بولوت.

7. سۆرۈلۈر.

- 1) تۇمان اەمنەدەن بولوت؟
- 2) تۇمان بۇزۇغا اوقشوى بۇ؟
- 3) بۇلۇت مەنەن تۇماندىن آيرماسى بارىبى؟
- 4) مچوو تۇمان دەب قىرغىز قانداى تۇماندى آبتات؟ مچوو تۇمان آداشتىرانى؟
- 5) قشدىن بۇلۇتۇ مەنەن جاز، جايدىن بۇلۇتۇنۇن آيرماسى بارىبى؟ قشداغى
بۇلۇتدۇن ءاوشۇ قانداى؟
- 6) قىشىندا چاغلان تۇشوبۇ؟ اەمنە ءاۇچۇن؟
- 7) چاغلان قانداى بۇلۇتدان تۇشوت؟
- 8) كسۇن كۇركۇرۇگۈندۈ قىرغىز تەمردى ءاويدون آلس اەمنە ءاۇچۇن
ايرغىتات؟ سەبەبن ءاوزۇ بىلەبى؟

IV. كۈز.

1. اەمنە سەبەسەك، اوشونۇ اورورسۇلك.

جازدىن كۇنۇ جاگىبايغا آتاسى كوب آيتقان: «بالام، ءاورونۇگىنۇ تازالاب
سەب، قارامق، زارغىن باسب قالب اەل قولۇن قاراب قالبايلى، دەب.
جاگىباى آتاسىنن ءسوزۇنو قۇلاقدا قاققان اەمەس. ءاورونۇن ءبالت
بويۇنچا اەلە سەبەكەن. جازداى جالقوولۇق قىلب اوتوغوندا اەمەس.
كۇزۇندۈ جاگىباى اەگىنن اورويۇن دەب باردى. اەگىنن تەگىز قارامق مەنەن
زارغىن باسب قالغان اەكەن. اورغون مەنەن چىغار پايدا چامالۇۇ كورۇندۇ.
جاگىباى، قۇرۇ قول قالغىچا، دەب اەلدەن اۇيالغانىنان اورۇپ جاتدى.
- اوروق موقوسۇن بالام، اەگن كوگۇلدىگۇدوى بولۇبتۇربۇ؟، دەب آتاسى
جاگىبايدىن ءۇستۇنو باسب كەلدى.

- جوق آتا، جالاڭ اەلە قارامق مەنەن زارغىن باسب قالبتىر، دەدى جاشىپاي.
- «ەمەنە سەبەسەڭ اوشونۇ اورورسۇڭ» دەگەن. مەن ايتبادمىي اەلە. اەمى
اوروبەر بالام، دەدى.

ماقال: قارىنىن عسوزۇن قابقاسال!

۲ كوز-تالاش مالى.

اەل آشىغىب قىزماققا چاپىرت كىردى. عىر جاقدان شامال، عموندۇر، مال اەدە.
جا! بەرىمى اەگىدى تالقالاپ جاتدى. دىيىقاندار عتۇن اۇيقۇ كورىمى اەگىن
قايتارۇ مەنەن بولدى.

قاراباى دا جارم تەشە آريا آيداغان. آرىسى آبدان مەقتۇۇ چققان قارابايدىن
ارىپاسى ادباق اەلە بىشىب قالغان.

- قاراباى آرىشىدى اورسوكچۇ، دانى كۇبۇلۇب كەتە تۇرغان بولۇبتۇر،
دەپ اەل كىوب ايتقان.

- جارم تەشە آرىنى بۇيۇمىستقان اەلدىن آقماقتىغىن قاراچى. عىر اەلە كۇندو
اورۇب الارمىن، دەپ اەلدىن عسوزۇن اەلەڭ قىلماي قاراباى عجۇردۇ. بۇگۇن،
اەرتەڭ مەنەن عىر قاتار ۇاقت اوتۇب كەتدى.

جاياوودون اەلدىن مالى عتۇشۇب اەدە-جالبەرىمى قارابايدىن آرىپاسىن عىر قاپتاب
اوتىدۇ. آرىنى قىزماقتى مۇرۇنقىدان دا آزايدى، عىر. اەكى سالت اىچىندە

اورۇب قويورمۇن مەنەن قاراباى داغى عىر آز ۇاقت اوتكوزۇب جىبەردى.
عىر كۇنۇ قاراباى قايرات قىلىب آرىپاسىن اورموققو كەلدى. قاراباى آرىغا

جاڭكى اوروق سالغاندا، كۇن جەلدەى عتوشۇب عموندۇر جالدى. قارابايدىن
تيلەگى قولۇنا عتيدى. قارابايدى اۇبارا قىلماي، جارم سالت اىچىندە، عموندۇر

اەكەڭ آرىنىن دانىن كۇبۇب بەردى.

3. اۇبۇم، اچوبۇم، اتم، اتىنم.

ابدلدىن اۇستۇندو اۇيۇ، الدن اتى. ماڭدايندا قاتىنى جوق بولۇۇچۇ.

آبدلدا جالغز جانن آسىراپ غانا ايل-ايلدا تەنتىرەب عجۇرۇچۇ بىيل جازى

مەنەن آبدلدا عىر تىغان جوق. مۇن-اەتب كورۇنگوندۇن اۇيۇندو تەنتىرەب

جۇرگونچو مالدىن اناين، جان جانداين، اوزم تىرچىلك قىلاين دەپ اويلودۇ آبدلدا.

- جوق آتا، جالاڭ اەلە قارامق مەنەن زارغىن باسب قالبتىر، دەدى جاشىپاي.
- «اەمنە سەبەسەڭ اوشونۇ اورورسۇڭ» دەگەن. مەن آيتبىمىن اەلە. اەمى
اوروبىر بالام، دەدى.

ماقال: قارىنن عسوزۇن قابقاسال!

۲ كوز-تالاش مالى،

اەل آشىغىب قزماتقا چاپىرت كىردى. بىر جاقدان شامال، عموئندۇر، مال اەمە.
جا! بەربەى اەگىنى تالقالاپ جاتتى. دىيقاندار عتۇن اۇيقۇ كورىوى اەگىن
قايتارۇۇ مەنەن بولدى.

قاراباى دا جارم تەشە آرپا آيداغان. آرپاسى آبدان مەقتۇۇ چققان قارابايدىن
ارپاسى ادىق اەلە بىشىب قالغان.

- قاراباى آرپاشدى اورسۇڭچۇ، دانى كۇبۇلۇب كەتە تۇرغان بولۇبتۇر،
دەپ اەل كىوب آيتقان.

- جارم تەشە آرپانى بۇيۇمستىقان اەلدىن آقماقتىغىن قاراچى. بىر اەلە كۇندو
اورقۇن آلامىن، دەپ اەلدىن عسوزۇن اەلەڭ قىلدى قاراباى عجۇردۇ. بۇگۇن،
اەرتەڭ مەنەن بىر قاتار ۇاقت اوتۇب كەتتى.

جايلوودون اەلدىن مالى عتۇشۇب اەمە. جالبەربەى قارابايدىن آرپاسىن بىر قاپتاب
اوتىدى. آرپانن قزماتى مۇرۇنقىدان دا آزىدى، بىر. اەكى سات اىچىندە

اورۇب قويورمۇن مەنەن قاراباى داغى بىر آز ۇاقت اوتكوزۇب جىبەردى.
بىر كۇنۇ قاراباى قايرات قىلىپ آرپاسىن اورموققو كەلدى. قاراباى آرپاغا

جاشى اوروق سالغاندا، كۇن جەلدەى عتوشۇب عموئندۇر جادى. قارابايدىن
تيلەگى قولۇنا عتيدى. قارابايدى اۇبارا قىلدى، جارم سات اىچىندە، عموئندۇر

اەكەڭ آرپانن دانن كۇبۇب بەردى.

3. اۇبۇم، چوبۇم، اتم، اتىنم.

ابدلدىن اۇستۇندو اۇيۇ، اەلدىن اتى. ماگدايندا قاتىنى جوق بولۇۇچۇ.

آبدلدا جالغز جانن آسىراپاغانا ايل-ايلدا تەنتىرەب عجۇرۇچۇ بىيل جازى

مەنەن آبدلدا بىر تىنغان جوق. مۇن-اەتب كورۇنگوندىن اۇيۇندو تەنتىرەب

جۇرگونچو مال مالدىن اىن، جان جانداين، اوزم تىرچىلك قىلاين دەپ اويلودۇ آبدلدا.

جايندا آبدلدا ءچوبدۇ آبدان كوپ چاپدى. آر كىم مەنەن جارنالاشب ءجۇ-
رۇب، آبدلدا ءچوبۇن اەلدەن اەرتە جيىناب آلدى. آبدلانىن ءچوبۇ چوڭ
ءتورت سارى قر اۇيموك بولدۇ.

آبدلدا ءتورت اۇيموك ءچوبۇن ءتورت ماقسانينا آرناب جيىنادى. ەبر
اۇيموگۇنو ات الماقچى بولدۇ. ەبر اۇيموگۇ مەنەن ءاۋى جاساماقچى بولدۇ.
ەبر اۇيموگۇن ساتب قاتن الماقچى بولدۇ. ەبر اۇيموگۇن ساتب الاتۇرغان
اتم جەسەن دەدى.

ەبر كۇنۇ آبدلادان تەكتۇشۇ كەزىگىب سۇرادى.

- بىيل تىباى قزماق قلدىڭ اەمەنە تابدىڭ؟، دەدى.

- ءاۋىلۇۇ، جايلۇۇ بولدۇم. مەنەر آتتۇۇ بولدۇم. دەدى آبدلدا.
تەكتۇشۇ آبدلانىن ءاۋى- جاين كورموك بولۇپ كەلدى. آبدلدا تەك
تۇشۇن اەەرچىتب كەلدى.

- مەنا اتم مەنا قاتىنم، مەنا ءاۋىۇم، بۇل ءچوبۇم، دەب آبدلدا اۇيموكتورۇن
كورسوتدۇ. تەكتۇشۇ آبدلانى شلدىڭ قىلب كۇلۇپ كەتب قالدى.
قش اورتوسۇندا اەلەمالدۇلار آبدلداغا كەلەباشتادى. آبدلدا ەبر اۇيموگۇن
ساتب ءاۋى جاسادى. ەبر اۇيموگۇنو جاقشى ات آلدى. ەبر اۇيموگۇن ساتب
قاتىندۇۇ بولدۇ. ەبر اۇيموگۇ مەنەن قشداى اتىن باغب ەمىدى.

كەينىكى كۇندوردو تەكتۇشۇ آبدلداغا كەزكىدى. آبدلانىن آيتقانن بارى
اورۇن چققانن كوردۇ. تەكتۇشۇ اوشوندون كەينن آبدلداغا قول قويدۇ.

4. بابا دىيقان.

دىيقان بۇۇداين قىزىلدى. بۇۇداين قىزىلى جاقشى اەلە چوڭ كورۇنسو
دا دىيقاندىن كوزۇ تويغون جوق. دىيقان چەچ سويۇپ. «بابا دىيقاندى» چاقىرب
بۇۇداين كوبويتموكچۇ بولدۇ.

دىيقاندىن جالغىز اۇلاقدۇۇ اەچكىسى بار اەلە. دىيقان اۇلاغن سويموق
بولۇپ قاتىنىنا اقل سالدى. قاتىنى دىيقاندىن اويۇن جاقترغانى جوق. دىيقان
قاتىنىن آچۇۇلاندى. «كەلە تۇرغان بايلقىدى قاچىراسىڭ دەدى: دىيقان اۇلاقدى
چەچ سويدۇ. بابا دىيقانغا جاقشىلاب جالنىدى. قىزىلداغان بۇۇدايغا كۇرۇك.
ايرى، ترمووچۇن سايب قويۇپ دىيقان اۇيۇنسو كردى.

اەت جەب بولغوندىن كىيىن قاتىنى «چىغىب بۇۋدايدىن جانينا جات. مال جەب كەتسەن» دەدى.

- قاتىدىن چاچى اۇزۇن اقلي قسقا دەگەن اۇشۇ. چاقىرىپ كەلتىرە آلباى جاتقان بابا دىيىقاندى، بۇۋدايدىن جانينا جاتام دەپ، چاقىرىپ الابزى؟! دەپ قاتۇۇ- قانۇۇ آچۇۋلانىدى.

دىيىقان^۶ اۇيۇندو اۇقتاب جاتىپ تۇش كوردۇ. تۇشۇندو بابا دىيىقان كەلب بۇۋدايغا اوچويتوچچىدى. بۇۋدايدىن قىزىلى تووداى بولۇپ چقىدى. دىيىقان بۇۋدايدىن قابقاتىرا آلباى الك بولۇپ جاتتى.

دىيىقايدىن تۇشۇندو كورۇپ جاتقان «بابا دىيىقانى»- كوپ جلقى اەلە، تۇندو كوپ جلقى كەلب بۇۋدايدىن بارن جەب بولغون. قىزىلداغان بۇۋدايدىن اوردۇندا جلقىنىن تەزەگى^۶ اۇيۇلۇپ قالغان.

اەرتەك مەندىن دىيىقاندىن قاتىنى «بابا دىيىقاندىن» چچقانن كوردۇ. قاتىن ايبىلاب^۶ اۇيۇنو جۇگۇرۇپ باردى. دىيىقان آلى تۇش كورۇپ اۇيقۇدا جاتقان اەكەن. قاتىن قولۇنا كوسونۇ آلب باين تارسىلداىب ساباب جىبەردى. دىيىقان اوردۇنان تۇرا قچىدى. اۇيقۇلۇ كوزۇ مەندىن «اەمنە اەلە. اەمنە؟!» دەپ قىيىقىردى. «بابا دىيىقان چىچىتىر... بابا دىيىقان!» دەپ قاتىنى تارسىلداىب ساباب بەردى.

ماقال: جوقدون دامال فيلىب باردان قۇرۇ قالبتىر.

5. كۇزدۇن^۶ اومۇرۇ.

كۇز كەلدى. باردق جان-جانى باردارغا قوجوويۇندۇق قلىدى. اوسومدۇكدوردۇن مۇرۇنقۇ جاشل كوينو گۇمەنەن قىزل-تازل جoolۇقدارن تاشتاتتى. بارىندا سارىيدان كىيىم كىيىگزدى. سولقىداپ تۇرغان جاش اوسۇمدۇكدوردۇ قارتايتىپ كوراووزۇنا آلب كەتتى.

كۇز دىيىقاندىدا، مالچىنىدا آشقتىردى. دىيىقان اەگىنى مەندىن كۇن تۇن الك بولدى. جالقوولۇق قىلىپ جاتقان دىيىقاندى^۶ موندۇرمەندىن قورقۇتدى. مالچىنىن قوچقورۇنۇن بەلدىگىن آلىرىپ قويۇن قرقتىرىپ جىبەردى.

كۇزدۇن كەلگەنەنە باشقاچانى بارداردا آشقىدى. چەنەنگە كىرەتۇرغاندار آزقدارن قامداپ آلب بەكندى، ايوۇ جازداى جىيىناغان مايىنا ايشەنب تامانن قۇچاقتاب قۇلادى. قۇشتار جىلۇۇ تاراپقا اوچا باشتادى. «قارقىرا، تۇرۇنا جەلەتارت!» ، دەپ بالدار قىيىقىرىشىدى.

كۆزدۇن كەلگەنن باردى جان جامان كوردۇ. جالغزغانا دىيىقاندان
«كۇر كۇر گون كۆز كەلدى. اق تۈۈنۈن قاردى جارلىدى» دەپ سۇيۇنۇشۇ.
دىيىقاندان بۇل قۇۋانىچن اۇغۇب كۆز ماقتاندى. قشقا اورۇن بەربەي
ءدۇينونۇ عاوزۇجە كەببيلەلمەكچى بولدى.

عبىراق كۆزدۇن تىلەگى اۇزاققا بارغان جوق. كۈن ايسىيغن آزىتىپ
تۇشتۇك جاققا آريلاى بەردى. توو - توونۇن باشىنان قىلامق قاركورۇنۇب
قالدى. كۆز قشدىن جاقن كەلگەنن ءبلدى. اوكۇرۇب ايبىلاى باشتادى.
جىغاچدى جىلاشا چتاب جاپىراقتارن اۇچۇردۇ. قامغاق بۇتكوندۇ توغولوتۇب
ساي - سايغاتقىدى.

قش بات اەلە جاقندادى. تاك - اەرتەك تالا آپپاق قىروومەنەن كىيىپ قالۇچۇ
بولدى. كۇندۇزۇندۇ كۇندۇن كۆزۇ آچى مورۇنبوى تۇرغان بولدى. ل
كۆز ايبىلادى. كۇن، تۇن جاغن باسباى آچ ءبورۇچو اۇلۇدۇدا تۇردۇ.
اۇزۇن ءتۇندۇ تاك اتباى ايچ بىشىرۇۇچۇ بولدى. كۇندۇزدا بوروون
ءتۇندۇدا بوروون. كوك ءجۇزۇ آچلغانن قويدۇ. ساباغن دايارداب قويۇب
اۇزۇن ءتۇندۇ ما كتەب بالدارى جوموق مەنەن اوتسكورۇۇچۇ بولدى.
اۇزاق بارباى اەلە كۆزدۇن ءومۇرۇ مەسلىدى. آقساقال قش كەلب قادا سىنچاسارى
تالانى اق كەپنگە اورودۇ.

۵. سۇرۇلور.

- 1) سىلەر جاندا كۆزدۇ قاي آيدان باشتاپ اەسەبتەيت؟
- 2) كۆز آيلارى قاي آيلار؟ اەسەبتەب كورۇگۇزدور.
- 3) قوچقور بەلدىگى قاي آيدان بالشتالب آلىنان؟
- 4) قۇش، قرغىي قاي آيدا ءوتوب؟ قايسىنىسى مۇرۇن؟
- 5) جىلۇۇ جاققا كەتتۇرغان قۇشداردى قايدان بىلەسىكەر؟
- 6) مندا قانداى قۇشتار قشتاپ قالات؟ سانا ئمزدار.
- 7) كۆزكۇنۇكىمىك قاي جەردەى مەكەندەيت؟

7. آى، كۇندۇن تۇتۇلغانى اەمنەدەن بولوت؟

فرغز قالقى آى، كۇندۇن تۇتۇلغانن كەرەمەت دەپ ءتۇشۇنوت. جالغز
قرغز اەمەس، اۇقۇباغان قالقىدىن بارى اوشون - اەتەت. آگەر آى، جەكۇن

تۇتۇلا قالسا، قىرغىز تۇلۇ قىلىپ بۇلۇنۇپ قالات. آى، كۇندۇن تۇتۇلغانن جامان ايشكه جورۇب قورققون قىرغىزدا كوپ بولوت.

وقۇ مۇشتۇۇ ادامغا آى، كۇندۇن تۇتۇلغانى سونۇر قاردق آيشش اممىس. اوقۇغان آدم آى، كۇندۇن قاي جىل، قاي ساتدا، قاي مۇنوتدو تۇتۇلاتۇرغانن كۇن مۇرۇن عىبىلپ تۇرات. آى، كۇيدۇن بەتى اه چه مۇنۇت تۇتۇلۇب، اه چه مۇنوتدون سوڭ آچىلارن، اوقۇغان آدم كۇن مۇرۇن امسەبتەب آيتا آلات.

كۇن مەنەن آيدن تۇتۇلغانى كولوكودون بولوت، كۇن تۇتۇلسا، آى كۇندۇن كوزۇن دالداپ قالاتدا كولوكودون قىلات. مۇنۇ عىزكۇن توتۇلدۇ دەيىز. آى تۇتۇلسا، جەردن كولوكوسۇ آيدن بەتتەپ تۇشوت. مۇنۇ آى تۇتۇلدۇ دەيىز. بۇل تۇرالى جاعرافىيادەگەن ايلم اچق سۇيلىويت.

8. آى تۇتۇلغاندا.

پالان عۇنۇ، پالان ۇاقتدا آى تۇتۇلات، پالان ۇاقتدا آيدن بەتى تەگىز قارار بولوت؛ پالان ۇاقتدا آيدن بەتى آچىلا باشتايت، دەب ابلدىن مۇغاللىمى اەلگە جارىالاغان. آيدن اممەدەن تۇتۇلاتۇرغانن، مۇغاللىم ماكتەب بالدارىنا اهابق اەلە عۇشۇندۇرۇپ قويغون «بۇل مۇغاللىم دىنگە قارشى كەلدى، آگەر آيتقان ۇاقتىدا آى تۇتۇلسا، مۇغاللىمدى جازالايمىز» دەب اەلدىن كوبۇمۇرۇن اەلە ايزىرىنىب عۇرۇۇ چۇ.

II

آى تۇتۇلات دەگەن بولجول جاقىندادى. كوك عۇزۇ ابدان آچق اەلە، آيدن تولۇپ تۇرغان كەزى اەلە، مۇغاللىم بالدارن جىيناپ ساتقن قولۇنا قارماپ تۇردۇ. ايل - اپادان جىينالغان عىر از اەلدا بولدى. مۇغاللىمدىن آيتقان مۇنوتۇ قاچان بولور اەكەن دەب اەل چىچقىلانىب تۇرۇشدى. مۇغاللىمدىن قالىپى چىغىب، اۇيات بولبوغوى اەلە، دەب قىپىلداپ جورگىون اوقۇۇ چىبىلداردا بولدى.

- ال . . . ، جاقشى قاراپ تۇرغۇلا. اەمى عىر مۇنوتدون سوڭ آيدن چەتى قارارا باشتايت دەب مۇغاللىم ساتقىنا قارادى. جىينالغان اەل تىكرەيىب آيدان كوزۇن آشقان جوق.

«بىر مۇنوتىدىن سوڭكى ئايدىن چەتنى قاراردا بولمىدى. «ئوۋ توبو ئوۋ»،
دەپ جىيىنالىغان ئەلدىن كۆيۈپ چاقاسىن قارمادى،
- ئايدىن بەتتىكى ئەمى پالان مۇنوتىدە تەڭز قارارات، دەپ مۇغالىمداغى بىر
نەچچە مۇنوتىدىن ئايدى.

ئايتقان مۇنوتى تولىغوندىن سوڭكى ئايدىن بەتنى قاراردا بەردى. جەر عىجۇزۇدا
قاراڭغىلىق بولدى.

بەلگىلىۋۇ مۇنوتى تولىغوندىن ئايدىن بەتنى قاراردا بولدى. جەر عىجۇزۇن
قاراڭغىلىق بولدى. جىيىنالىغان ئەلدىن كۆيۈپ قورقۇپ ئازان ئايتۇرغان كىرىشى.
ئايلىق ئازان ئايتۇرۇپ باسما كەتتى. كۆيۈپ، چاقا قالدۇرۇپ قىيىنغان
ئەلدا بولدى. مال بۇتكوندىن بارى جاتاغىنان تۇرۇپ ئايتۇرۇپ - چۇقۇ تۇتۇشۇ -
شۇ. ئايتۇرۇپ - ئايتۇرۇپ قۇلاق تۇتۇرۇپ جىيىنەردى. جان بۇتكوندىن
بارىنان تىنچتىق كەتتى. بارىدا قورقۇدۇ.

- ئال بالدار. ئەمى ئايدىن بەتنى ئايتۇرۇپ بولدى، دەدى مۇغالىم.
ئايتقان ۋاقتىدا ئايدىن بەتنى ئايتۇرۇپ. بىر ئازان كىيىن ئايتۇرۇپ
ئايتۇرۇپ بولدى. ئايتۇرۇپ - چۇقۇ تۇتۇرۇپ بولدى.

III

- ئايدىن تۇتۇلغانى جامان ئايتۇرۇپ. جەر چوڭ ئايتۇرۇپ چىقىپ قان
توڭۇلۇش بولوت. جەبۇلبوسو، چوڭ كەرەمەت جۇت بولوت، دەپ ئەسكى
مولىدولور ئەلدى قورقۇتتۇ. قاراڭغىسى ئەل قوجومولىدولور دۇن تىلىنىشە
كىرىپ تۇتۇلۇپ قىلماقچى بولۇشۇ.

قوجومولىدولور قۇرۇسۇن، مال سويۇپ بەكەر چىقىم بولۇپ بولمىدى، دەپ مۇغالىم
قانچالاق ئايتتى. قاراڭغىسى قالق ئەسكى مولىدولور دۇن ئازغىرىغىنان چىغا
ئالدى.

ئەل تالاغا جىيىنالىپ مال سويۇشۇ. ئەسكى مولىدولور دۇن ئازغىرىغىنان
ئامازغا چىقتى. بولور جاماندىقى ئايتۇرۇپ مەنەن قۇلالماقچى بولۇشۇ.

مۇغالىم جىيىنالىغان ئەلگە ئايتۇرۇپ. ئايدىن ئەمەندەن تۇتۇلاتۇرغان
ئايتتى. مۇغالىمدىن بىر توب جاقشىسى سوزۇنۇن كىيىن ئەل تۇشۇنۇشۇدى
بولدى. مالى بەكەر سويغونۇپ ئايتۇرۇشۇ. قوجومولىدولور دۇن تەرى جىيىنالىپ
ئالاق ئايتۇرۇپ ئايتۇرۇشۇ قۇلۇقتارىنا ئەل تۇشۇنۇپ قايتمىدى.

ئايتۇرۇپ.

دۇرۇسۇ	قاتاسى	جولۇ	بەتى
آيتىلات	آيتىلان	1	1
جەتكەندەى	جەتكەندەى	13	6
چاش	چاش	27	7
اورۇب	اورۇب	12	9
اۇرداغانى	اۇرداغانى	27	10
اۇرۇ	اۇرۇ	3	11
اەكەن	اەلە	12	11
تردىكتن	تردىكتن	3	12
مەن	مەى	12	"
سونۇن	سونۇت	20	13
مۇن	مۇن	15	14
قار	قارا	3	15
قاينار	قايتار	4	"
قورققون	قورۇققان	26	"
اۇنۇتۇب	اۇزۇتۇب	19	17
قۇرۇ	قۇرۇ	18	21
آبشقا	بشقا	1	23
اەمدەى	اەمدەى	14	24
مەلدەش	مادەش	9	25
تورت	تورتنى	1	27
بۇر كۇتچۇ	بۇر كۇت	25	36
اۈلورۇنۇ	اۈلورۇد	20	49
قۇيۇنداى	قۇيۇندان	2	50

1504